

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XXIII. ÉVFOLYAM I. SZÁM

65.

2023.

A 90 éves sárbogárdi Mészöly Gyula balatonfüredi villája kertjében 1928-ban
(A felvételt Kurzweil Frigyes fényképész készítette)

Egy évforduló emlékei

A negyedszázados jubileum minden vállalat életében nagy esemény. Az 1949-ben alapított, Balatonfüreden többnyire csak Borforgalmiként ismert és emlegetett egykori állami vállalat hivatalos neve 25 év múltán: Badacsony-vidéki Pincegazdaság. Működési területe az Észak-Dunántúl történelmi borvidékeire terjedt ki. A régiós pincegazdaságokat – így a Badacsony-vidéki Pincegazdaságot is – 1971-ben hozták létre a megszűnő Magyar Állami Pincegazdaság utódjaként megalakított Borgazdasági Vállalatok Trösztjének égisze alatt. 1974-ben az akkori Magyarország egyik legnagyobb borászati vállalataként ünnepelte a szakma, a cég vezetői és dolgozói a jeles évfordulót. Az alkalomhoz illően 174 oldalas, fekete-fehér és színes fotókkal illusztrált kiadvány készült „*Negyedszázad a magyar borgazdaság szolgálatában 1949 – 1974*” címmel. Az évforduló jelentőségét mutatja, hogy vállalat badacsonylábdihegyi pincéjébe 36 240 literes (!) ászokhordót készítettek még 1974-ben a Fűrész és Hordóipari Vállalatnál és a díszítő faragást Szabó István Kossuth-díjas szobrászművész készítette. A hatalmas fából faragott dombormű amely az emberi létet mutatta be a születéstől az utolsó útig, később Tihanyba került. Lapunk borítóján néhány emléktárgyat mutatunk be, ezeket a vállalat dolgozói, a cég partnerei kapták az évforduló alkalmából. **Ijjas Péterné (Sipos Judit)** a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület tagja édesapja hagyatékából ajándékozta a Helytörténeti Gyűjteménynek az alkalomra Herenden készített pohár alátétet és a szépen csiszolt emlékpoharat. Szintén édesapja használta a széles körben használt és ismert Malligand-rendszerű boralkohol meghatározó készüléket ('Maligán' borfokolót).

Takács Miklós

TARTALOM

KÖZLEMÉNYEK

Kurutzné Kovács Márta:

SZEMELVÉNYEK A CSALÁDI LEVÉLTÁRBÓL I.: SÁRBOGÁRDI MÉSZÖLY GYULA BALATONFÜREDEN . 3

Rácz János:

A KOLOSKA HELYNÉV BALATONARÁCSON 28

Baán Beáta – Tóth-Bencze Tamás:

KATOLIKUS ELEMI ISKOLA BALATONFÜREDEN 29

Gaál Antal:

ÍGY MUTATKOZOTT BE NEKEM A VILÁGHÍRŰ KARMESTER 34

Víg Sándorné Somogyi Piroska:

A HIMNUSZ EREJE: TÖRTÉNETEK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBÓL, ÉDESAPÁM SOMOGYI GYULA
TIZEDES ELMONDÁSA ALAPJÁN 37

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

XXIII. évfolyam 1. szám 65. 2023.

Alapítva: 2001-ben

Felelős szerkesztő:
BAÁN BEÁTA

Szerkesztő bizottság:
BÉRESI ÁKOS,
P. MIKLÓS TAMÁS,
Dr. SZÜTS ISTVÁN GERGELY,
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
TAKÁCS MIKLÓS
elnök

A folyóirat
Balatonfüred Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

Ára: 1000 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

Megjelenik évenként háromszor:
április, július, december

Szerkesztőség:
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomda:
OOKPress, Veszprém
Felelős vezető: SZATHMÁRY ATTILA

ISSN 1587-9399

E számunk szerzői:

Baán Beáta, ny. művelődési ház igazgató, népművelő
Balatonfüred

Gaál Antal, ny. mérnök,
Balatonfüred

Kurutzné Kovács Márta, ny. egyetemi tanár,
az MTA rendes tagja,
Budapest

Dr. Rácz János, nyelvész,
Balatonfüred

Tóth-Bencze Tamás, könyvtáros,
Eplény

Víg Sándorné Somogyi Piroska, nyugdíjas
Balatonfüred

A folyóirat kapható:

Balatonfüreden, a Lipták Gábor Városi Könyvtárban,
a Grafit Papír-Írószer-Nyomtatvány Boltban
(Köztársaság utca 18.),
a Zsidó Kiválóságok Házában
(Bajcsy-Zsilinszky u. 32.),
a Tourinform Irodában (Huray villa, Blaha Lujza u. 2.),
a Vaszary Galériában (Honvéd u. 2-4.),
a Jókai Mór Emlékházban (Honvéd u. 1.),
a Vitorlázeumban (Vitorlás tér 1.),
a ModerMűtárban [MOMÜ] (Blaha Lujza u. 3-5.),
az Arácsi Népházban (Lóczy Lajos u. 62.) és
a Bodorka – Balatoni Vízivilág Látogatóközpontban
(Tagore sétány).

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy tiszteletdíjukról lemondtak, és ezzel támogatták a folyóirat megjelenését.

A folyóirat korábbi számai – az utolsó néhány szám kivételével – pdf formátumban letölthetők a
<http://www.historia-bfured.hu/f%C3%BCredi-hist%C3%B3ria,14.html> oldalról, illetve az egyes számok tartalom-
jegyzéke alatt található link segítségével. Továbbá elérhetők még a <http://epa.oszk.hu/04100/04165> linken is.

A következő számhoz a kéziratok leadásának határideje: 2023. augusztus 20.

**Kérjük, hogy a kéziratokat „Word”-ben szíveskedjenek leadni, illetve azt,
hogy az illusztrációnak szánt, leadott képek minimum 300 DPI felbontásak legyenek.**

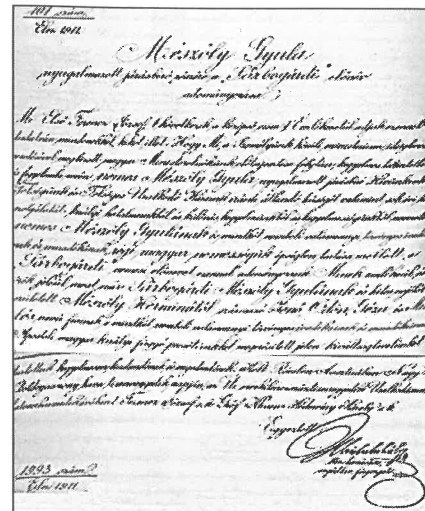
KURUTZNÉ KOVÁCS MÁRTA

SZEMELVÉNYEK A CSALÁDI LEVÉLTÁRBÓL I.

Sárbogárdi Mészöly Gyula Balatonfüreden

Kempelen Béla a „Magyar nemes családok” című hatalmas családtörténeti gyűjteményében az alábbiakat írja a Mészöly családról¹. „A család a Somogy vármegyei Mysel (Mész) nemzetségből származik. Egy 1408. évi irat ezen nemzetség több tagját Somogy megyében Vasadi birtokosként említi. A 16. században már Mész és később Mészöl, majd később Mészely és Mészöly névalakok jönnek az iratokban közhasználatba. (...) A Mészöly-család már a 16. században birtokos nemes család volt Somogy vármegyében. A család a reformáció idejében áttért a reformált vallásra, s ennek folytán és a török és német háborgatások miatt sok viszontagságon ment keresztül a 16. és 17. században, s egyik vármegyéből a másikba voltak kénytelenek egyes

ágai költözni; így Zala-, Győr-, Komárom- és Fehérmegyében találjuk az egyes ágakat. A viszontagságos idők folyamán – injuria temporum – a családnak régi nemességét igazoló okiratai elvesztek.” A nemességet 1638-ban III. Ferdinándtól sikerült visszaszerezni, de a nemesi levél a következő évtizedek viszontagságai során I. Lipót alatt újból elveszett. Végül a család 1721-ben III. Károlytól ismét megkapta a nemesi levelét, amelyben a családi név már Mészöly alakban szerepel. Végül Kempelen Béla így fejezi be a nemesi levelek történetét: „A legutóbbi időben Mészöly Gyula nyug. enyingi járásbírónak és törvényes utódainak régi magyar nemességük épségben tartása mellett Ő Felsége 1911. jan. 14-én a sárbogárdi előnevet adományozta.”

Ferenc József kiváltságlevelének másolata a „sárbogárdi” előnévről²

A Mészöly nemzetség címere Kempelen szerint a következő: „kék pajzsban zöld földön ket-
tős farkú koronás oroszlán első lábaival török-

fejes pallost tart; sisakdisz: az oroszlán növekvőleg; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.”

A bogárdi vagy sárbogárdi Mészöly nemzetség címere³, és a címer a Mészöly-villa ormán ma⁴

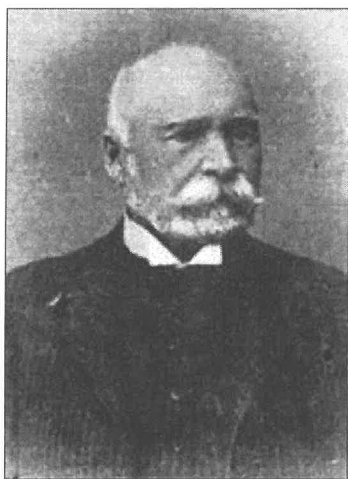
Gergely-ág, állandóan Sárbogárdi lakos és birtokos volt, a legújabb időkig.” A család tagjai ettől kezdve használják a ’sárbogárdi’ előnevet⁵. Ehhez a földbirtokhoz tartozott a Sárbogárdhoz és Enyinghez közeli Árpád-kori Csősz falu is, amely már a római korban is lakott volt⁶, Tác-Gorsiumtól kőhajításnyira, ahol Mészöly Gyula született.

*Sárbogárdi Mészöly Gyula keresztlevelének másolata, kelt 1940-ben, a kötelező származás-igazolás kapcsán*⁷

renc és nemes Molnár Juliánna gyermekeként. A csősz református templomban keresztelték.

*Sárbogárdi Mészöly Gyula és Mészöly Hermina házasságlevelének másolata,
kelt 1940-ben, a kötelező származás-igazolás kapcsán⁸*

Gimnáziumi tanulmányait a Pápai Református Kollégiumban végezte, itt Tarczy Lajos is tanította, de Nagykőrösön Arany János tanítványa is volt. A jogot Pozsonyban az Akadémián és Budapesten végezte. Ez utóbbi helyen kapta meg ügyvédi oklevelét. Ezt követően Bozsokon, családi birtokán gazdálkodott, majd 1867-ben kinevezték Veszprém vármegye Enyingi járása főszolgabírójává. 1872-ben, amikor a közigazgatást a törvénykezéstől szétválasztották, az Enyingi Királyi Járásbíróság élére állították, ahol nyugalomba vonulásáig, 1904. július elsejéig, mint a járásbíróság vezetője dolgozott. 1904-ben Balatonfüredre költözött, és ott folytatott ügyvédi és kiterjedt közéleti tevékenységet⁹.

24 éves korában, 1862. szeptember 16-án házasságot kötött unokatestvérével, a 19 éves nemes Mészöly Herminával, apai dédanyámmal. Házasságukból az ezt követő 20 év során 13 gyermekük született: Elemér, Gyula, Szeréna, Róza, Ilona, Jenő, Ödön, Géza, Vilma, Hermina, Miklós, Lajos, Imre. Az utolsó két gyermekük korán meghalt, tizenegyet felneveltek. Négy fiúk, Gyula, Jenő, Ödön és Géza katonai pályára lépett, Miklós fiúk jogász lett. Leányaik közül Szeréna, Vilma, Hermina férjeik révén is hasonló társadalmi osztályhoz tartoztak. Vilma leányuk járdánházi Kovács Béla balatonfüredi gyógyszerész felesége lett, ők lettek az apai nagyszüleim.¹⁰

Sárbogárdi Mészöly Gyula¹¹ és felesége Mészöly Hermina¹²

Mészöly Gyula rendkívül élénk tevékenységet fejtett ki a helyi társadalmi életben az enyingi és a balatonfüredi tartózkodása alatt egyaránt. Mindenkor a közösség, az egyszerű balatoni emberek, a balatoni települések, Siófok, Tihany, Balatonfüred és a Balaton-környék fejlesztése érdekében dolgozott, önzetlenül, szívvel-lélekkel, fáradhatatlanul, egészen a haláláig, majdnem száz éves koráig.

Enyingen tevékenyen részt vett a református egyház ügyeinek intézésében, a mezőföldi egyházmegyének 25 éven keresztül tanácsbírója volt. Tisza Kálmán főgondnok kívánságára a püspök őt bízta meg, és ő munkálkodott a polgári református egyház önmagában meghasonlott párszáz hívének az egyházba való visszatérítésén. Hogy milyen köztisztelőnek örvendett, mutatja egy egyházmegyei közgyűlési jegyzőkönyv részlete 1903-ból¹³: „*Esperes úr Nagyságos Mészöly Gyula helyettes gondnok úrnak, midőn világi elnöki buzgó munkásságát az egyházmegye nevében is szívesen megköszöni, ezen alkalommal, mint az egyházmegyét 1877. október 15. óta tanácsbírói, többször helyettes világi elnöki minőségben, buzgalommal, hit-*

hüsséggel, mindenkor készséggel szolgáló derék férfiút a szeretet és mély tisztelet érzelmeiből fakadt ékes szavakkal üdvözlí és Isten mindennemű áldásait kéri reá, mint családapára, buzgó egyháztagra és lelkes hazafira. Nagyságos Mészöly Gyula úr meghatottságtól megrezdült hangon mond hálás köszönetet az általa soha nem keresett különleges ünnepeltetésért. Nem tagadhatja, hogy a szeretet és bizalom ily önkéntes nyilvánulása jól esik szívének, – szent köteleztetés ez reá nézve – és ígéri, hogy életét családi körén kívül ezután is Istennek, hazának és a szent közügynek szolgálva óhajtja leélni.”

Kiterjedt közéleti munkát végzett Siófok fürdőéletének fejlesztése érdekében, és ő sürgette a siókapu elkészítését, a Sió hajózhatóvá tételét, valamint a tihanyi kikötő megépítését is.^{14,15} Tábori Kornél ezt írta róla 1924-ben: „*Mikor a filoxera kipusztította a híres balatonparti szőlőket, Gyula bácsi agitált legszívósabban, hogy ültessenek újat. A Siónak kapuszsilipekkel való ellátását, meg a tihanyi kikötőt is ő sürgette leginkább, 1893-ban pedig Siófok egyik alapítója volt.*”

Valóban, 1893-ban, amikor Siófokon a fürdőtelepet avatták, az ünnepségen – mint a Fürdő Résztársaság elnöke – Mészöly Gyula tartott díszbeszédet¹⁶ „*A magyar tenger és a társadalom*” címmel. Előadásában így nyilatkozott: „*Nagy ünnep van a Balaton vidékén, új élet született, gyönyörtől pompázó fürdőtelepünk megnyílt. A művészet sikereinek nagysága bámulattal tölt el. A szép jövő napját látjuk világítani. Nagy érdeme van e nemes törekvésű társulatnak, hogy a Balaton mocsarát elfoglalta, feltöltötte, jólétet hozott e vidékre, kereseti forrást nyitott s kenyeret adott a szegény munkásoknak, saját javára pedig e ragyogó szépségű fürdőhelyet alkotta, melynek reményeinket felülhaladó jövője van. Az elhanyagolt magyar tengerpart valódi ékessége lett az országnak. Megnyílt az emberiség, a világforgalom számára.*” Elemzésében bámulatos logikával tapintott a lényegre 130 évvel ezelőtt, amikor ma is érvényesen szögezte le: „*Az élet ott van, ahol az ész, szorgalom honol, a tőke és a munka összeforr. Ott emelkednek virányok, paloták, ott születik jólét, boldogság, Ott van a Föld népének jóízű kenye, hol ezen nemes erők egyesülnek, szabad népek művelik a földet.*” Mészöly Gyula előadása később kibővítve könyv alakban is megjelent „*A magyar tenger és a társadalom*” címmel¹⁷. Negyven évvel később, 1933-ban, 95 éves korában a „*Balatonfüred és Tihany*” című rádióbeszédében¹⁸ visszaemlékezett a siófoki fürdőtelep avatására, amikor díszbeszédében megjósolta Siófok fejlődését. Ezt mondta a rádióban: „*Szerencsésnek érzem magamat, hogy a siófoki fürdő megnyitási ünnepén előterjesztett jóslatom beteljesült, a szegény faluban az írástudatlan nép a műveltség magaslatára felemelkedve Siófokból a Balaton vidékének egyik előkelő fürdővárosa létesült. A Siófokon kigyulladt villanyfény bevilágította az északi partokat, Somogy vármegye lakói ennek láttára fellelkesültek, s a silány homokos talajon gyorsan képződtek szebbnél-szebb fürdőtelepek, melyek ott is az egész partvidéken áldást árasztanak, és a kultúrát terjesztik.*”

1904-ben, amikor végleg Balatonfüredre költözött, minden tudásával és tekintélyével bekapcsolódott a közéleti munkába. Ekkor 66 éves volt, és Balatonfüreden még 31 nagyon tevékeny, szakadatlanul a közjóért munkálkodó esztendőt adott neki a Teremtő. Rövidesen a Balatoni Szövetség¹⁹ alapító és igazgató választmányi tagja, a Balatonfüredi Gazdakör²⁰ és a Kisfaludy Sándor Társaskör²¹ elnöke lett²². Hamarosan kapcsolatba került Cholnoky Jenő földrajztudóssal, aki alelnöke volt a Ba-

latoni Szövetségnek és a Balatoni Társaságnak²³, valamint Lóczy Lajos geológussal, a Balaton kutatójával. Cholnoky Jenő Lóczy Lajos munkatársa volt, és Lóczy halála után ő folytatta Lóczy Balaton-kutatásait. Mindkettejükkel barátságot kötött, szövetségesük lett, akik munkájukban nagy támogatóra találtak Mészöly Gyulában, a 'Balaton rajongójában'.

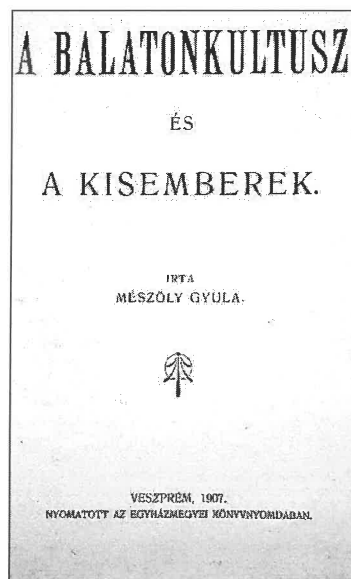
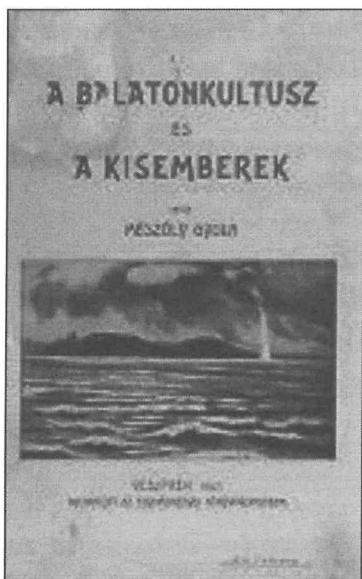
Mészöly Gyula Balatonfüred fejlesztése érdekében azonnal kiterjedt kutatásba kezdett, erejét Füred híres gyógyfürdő-várossá alakításáért vetette latba. Tanulmányozta Európa különböző gyógyfürdőit, különösképpen a szénsavas gyógyfürdőket, azok fekvését, éghajlatát és gyógyvizeiknek gyógyító hatását. Kutatási eredményeit a legkülönbözőbb fórumokon közzé is tette. Igen élénk irodalmi tevékenységet fejtett ki, amely a Balatonnal és a Balaton környékével foglalkozó könyvekben, hosszabb-rövidebb tanulmányokban, folyóiratcikkekben, előadásokban és rádióbeszédekben nyilvánult meg.

1907-ben jelent meg a „*A Balaton kultusz és a kisemberek*” című könyve²⁴, amelynek előszavában ezt írja: „*Közel negyven évi bírói működés után még mindig ifjúi erővel, a Balaton és szép vidéke iránti lelkesülésemben ismét tollat fogtam kezembe, abban a reményben, hogy törekvéseim siker koronázza, s az én munkásságom is némi tényezője lesz a Balaton-kultusz felvirágzásának.*” Könyve két részből áll. Az első részben a Balaton-kultusszal, azaz a Balaton fejlesztésével foglalkozik, és fényképekkel gazdagon szemléltetve sorba veszi a balatonparti településeket, ismerteti azok rövid történelmét, jelenét és fürdőéletének jövőbeni fejlesztési lehetőségeit; második része a kisemberekről, a munkáról, és a munkát végző egyszerű, kétkezi emberek megbecsüléséről szól.

Érdemes megjegyezni, hogy ugyanebben az évben, 1907-ben jelent meg a Balatoni Szövetség támogatásával a Balaton első igazi, teljességre törekvő – és a maga korában úttörő – kitűnő bédekke-re²⁵, azaz utikalauza, 234 oldalon, kiegészítve 58 oldal hirdetéssel, vasúti és gőzhajó menetrendekkel. Ez a könyv első pillantásra hasonlít Mészöly Gyula könyvéhez, azonban ennek kizárólagos célja a nyaraló közönség teljes kényelmének kiszolgálása, a látnivalók mellett főként a kommunális lehetőségekre összpontosít, megadva a lakhatási és ételmezési viszonyokat, a szállodák és panziók, éttermek és ételek, hideg- és melegfürdők árait, a gyógydíjakat és a közlekedési lehetőségeket. Mészöly Gyula könyvének célja viszont egészen más

volt: „E munka megírásánál nem az a cél vezérelt, hogy az egyes fürdőhelyekről pontos leírást, úgynevezett útmutatót adjak, mert ilyen irányú munka már sok van, hanem az, hogy a Balaton-kultusz fej-

lődésének történetét adjam, kapcsolatban a Balaton-vidék közgazdasági és kulturális érdekeivel.” Ő a Balaton múltjára és jelenére támaszkodva a jövőjét vette célba.

Sárbogárdi Mészöly Gyula 1907-ben megjelent könyve külső és belső címlapja

Könyve első részében a települések sorát így indítja: „Helyes kiinduló pontunk a Balaton-kultusz leírásánál tehát csak Balatonfüred lehet, annyiival is inkább, miután majdnem egy évszázadon keresztül, mint egyetlen fürdőhely szerepelt”. Majd részletesen ismerteti a füredi gyógyfürdő-élet kialakulását és fejlődését Lécs Ágoston tihanyi apát 1743-mas első kapavágásától kezdve, majd a savanyúvíz-forrás 1748-as rendezésén, az 1775-ös felhőszakadás kártételén, a fürdőépületek kialakításán, a Stefánia-, Klotild- és Erzsébet-udvar 1800-as évekbeli kiépítésén át a tó füredi mocsaras partjainak lecsapolásáig és a parti sétányok létrehozásáig. 1871-ben megépült a meleg-fürdő, és 1877-ben a Gyógyterem, amely ettől kezdve Balatonfüred kulturális életének fő színtere lett. Időközben „Jött Széchenyi, megigázta a büszke Balatont, megépült az első gőzhajó, a Kisfaludy 1846-ban,” majd a Baross, a Helka és a Kelén, végül „1861-ben megépült a déli vasút, a Balaton-kultusz felvirágzásának első és legfőbb tényezője.” Mészöly Gyula könyve írásakor már javában zajlott az északi parti vasút építése is, hiszen: „Kossuth és Darányi miniszterek, a nép igaz barátai létet adtak a balatoni északi vasútnak.” Ezután Európa gyógyfürdőinek tudományos elemzése alapján részletesen vizsgálja Balatonfüred lehetőségeit, bebizonyítva, hogy Füred éghajlati adottságai, szénsavas vízének gyógyító hatásai sok tekintetben jobbakként a legtöbb híres európai gyógyfürdő adottságainál. Ezt követően

sorbaveszi Tihany, Siófok, Balaton-Almádi, Balaton-Földvár, Keszthely, Fonyód, Badacsony, Keneze, Révfülöp, Lelle, Boglár, Szemes, Szárszó, Balatonkeresztúr, Balaton-Berény, Meszesgyörök, Szepezd, Alsóörs, Zamárdi, Balaton-Világos és Balaton-Aliga települések fejlesztési lehetőségeit. Végül összefoglalja: „Íme itt áll előttünk a kis magyar tenger számos fürdőhelyével, kies vidékével és hódító bájjával” – és ismerteti mindazokat az embereket és csoportosulásokat, egyesületeket, szövetségeket, akik és amelyek már addig is sokat tettek a Balaton-kultusz fejlesztéséért.

A Balatonkörnyék településeinek bemutatását követően – ugyancsak könyvének első részében – ismerteti a Magyarország fejlesztéséről rendezett országos kongresszuson, 1901. május 28-án Siófokon tartott beszédét, amelyet így indít: „Tisztelt Kongresszus! Azon megtisztelő bizalom folytán, hogy a rendező bizottság a turisztikai és fürdői élet emelése tárgyában az előadói tisztet reám ruházta, megbízatásomnak örömmel teszek eleget. A kongresszus az állami és társadalmi erők összetételére, a megélhetés forrásainak kutatására, a nyomor enyhítésére vállalkozott. Bejárja az országot, segítő kezét nyújtja vallás és nyelvkülönbőség nélkül az inségsben sínylődő és a nyomorral küszködő testvéreinknek. Ily eszmék lelkesítették egykor a nagy Széchenyit, így akarta boldoggá tenni hazáját. Elismeréssel adózom, hogy államunk a turisztikai és a fürdői élet felemelését kormányzati körébe felvet-

te.” Beszédében kijelöli a konkrét fejlesztési feladatokat, amelyekkel egyenesen a kormány minisztereihez fordul. „Ő Excellenciája Darányi miniszter úr meg fogja nekem engedni, hogy fogékony magas hatáskörébe ajánljam a magyar tengert, (...) ezen kérelemmel járulok Lányi Lajos miniszter úrhoz is. (...) A mai álláspontom kötelességemmé teszi, hogy a tisztelt miniszter urakat felkérjem arra, hogy méltóztassanak a magyar tenger és hazafias vidéke felvirágzása érdekében egy önálló programot felállítani, és annak államilag leendő kivitelében közreműködni.” Mészöly Gyula a tettek embere, ő nem a levegőbe beszél, hanem a minisztereknek részletesen indokolja a kérését, és a konkrét javaslatait hat pontban összegezve terjeszti eléjük és a kongresszus elé: 1. A kongresszus ragaszkodjon a turisztikai és a fürdőélet emelése tárgyában hozott határozataihoz. 2. Kérje fel a kormányt, hogy a filoxéra pusztítása nyomán sokat szenvedett Balatonmellék jólétének előmozdítása érdekében programot dolgozzon ki, és azt hajtsa is végre. 3. A balatoni hajózást vegye állami kezelés alá, járását akképp szabályozza, hogy a Balatonnak minden fejlettebb fürdőhelye egymással összeköttessék. 4. A Siót olyképp szabályozza, hogy a Dunáról a hajók akadása nélkül közlekedhessenek tömegáruk szállítása érdekében. 5. Siófok közelében lelencvári gyermekek, elnyomorodott munkások számára állíttasson gyógytelepet. 6. Balatonaligánál építtessen kikötőt, amely Almádit és Kenesét gőzhajó segítségével a déli vasúttal közvetlenül összeköttetésbe hozza. Ez világos és egyenes beszéd volt! A kongresszus Mészöly Gyula hat pontos javaslatát akkor, 1901-ben elfogadta, és meg is szavazta – írja a könyvében.

Könyve első részének befejezéseként ismerteti Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszterhez 1906. április 18-án intézett emlékiratát, melyben kifejezi örömét afelett, hogy a király végre olyan cselekvésre hivatott minisztériumot hozott létre, amelynek tevékenysége alatt „a jólét valódi forrása utat tör magának, és áldását hinti a hazára.” Azután rátér a Balaton fejlesztésének kérdésére, annak fontosságára és sürgősségére. Ismerteti a miniszternek a siófoki kongresszuson elhangzottakat, továbbá azt a sok erőfeszítést, amit a Balaton-vidék felvirágoztatása terén évtizedek óta végez. A miniszter 1906. május 20-án kelt köszönő válaszeveleiben egyetértőleg és támogatólag nyilatkozott.

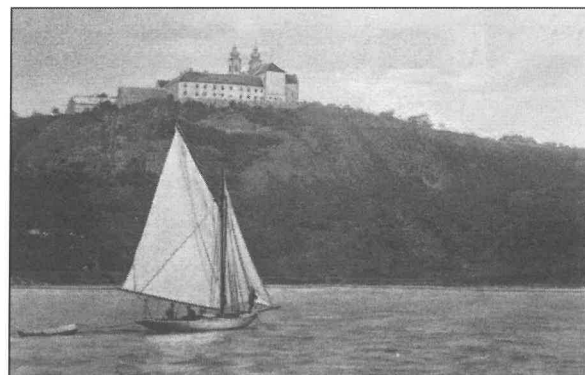
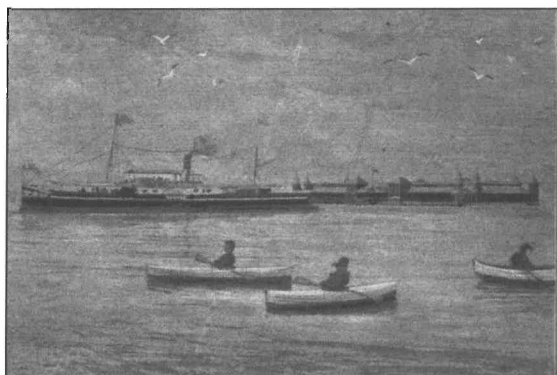
A könyv második része a kisemberek megbecsüléséről, a munka és a tőke összhangjáról szól. Lezsongezi a ma is időszerű, örök érvényű axiómát: „A tőke és a munka a leghatalmasabb erők, ezek moz-

gatják a világot.(...) Miben áll hazánknak azon ereje, amely az állam gépezetének szabad mozgását biztosítja? Földművelés, ipar, kereskedelem, tőke, és az ezeket mozgató munkaerőben van. (...) Ha hazánkat virágzóvá tenni, nagy vagyoni jövedelmezőségét, a társadalom nyugalma biztosítani akarjuk, a munkaerőt meg kell becsülnünk.” Külföldi példák alapján részletesen elemzi a munka és a tőke mozgatórugóit, a magyar munkaerő védelmének fontosságát a külföldivel szemben. Külön foglalkozik a kisgazdák védelmével, az egyes gazdaságokat közgazdaságilag, számadatokkal alátámasztva vizsgálja, összehasonlítva holland, amerikai, angol, dán és francia gazdaságokkal. Összefoglalóan megállapítja: „Hazánkban a nemzeti vagyoni legszilárdabb alapja a föld. Azoké az ország, akik a földet bírják és a föld testét művelik.” Látható, hogy Mészöly Gyula hihetetlenül modern ember volt: állításai mindmáig érvényesek és javaslatai ma is megszívlelendők!

Mészöly Gyula ebben a könyvében is, akárcsak a többi írásában, hitet tesz az egyszerű emberek, a földművelők és munkások megbecsülése, védelmének fontossága mellett. A maga korában már nagy szociális érzékenységgel hangoztatta, hogy a ’kisemberek’ megbecsülése, jólétének biztosítása nélkül nincs felemelkedés, nincs boldog ország, mert ott „a kunyhóban és palotában egyaránt a nyomor út tanyát.” Érdekes elolvasni egy korabeli kritikát²⁶ a könyvről, amely ugyanezt támasztja alá: „A könyv befejező részében a kisemberekről ír Mészöly Gyula. Minden szóból kitetszik, kiérzik a negyvenévi tapasztalat és a külföldi gazdasági viszonyok pontos ismerete, melyeket példaképpen állít a mi viszonyaink mellé. Tanácsai a Balaton vidékéről irattak, de az egész nemzetnek szólnak.”

Ugyancsak ebben a könyvében számol be egy ritka természeti jelenségről, a víztölcsér keletkezéséről a Balatonon. Így írja le a jelenséget: „Nyári rekkenő hőségben Akarattyára mentünk. (...) Alig értünk fel a magaslatokra, az égbolton Akali felől viharos, sötét felhők borították a láthatárt, s a fekete felhőkben pápírsárkányhoz hasonló nagy fehér sáv tűnt fel, a farka a vihar által csóválva rémesen mozgott. (...) Amidőn Tihany északi sarkánál a fenéki öböl fölé vonult, a fehér sárkány farka a víz felé hajolt, függőleges irányba jutott, örvénylő tölcserű alakot nyert, a Balaton vizével egyesült, s abból 100 akós hordóhoz hasonló vízoszlop képződött, s mérföldekre elhangzó zúgással haladt az akarattyai és aligai partok felé. (...) Az óriás vízoszlop a partok felé haladva folyton vékonyabb lett, zúgása enyhült, amint a szárazföld közelébe ért, feloszlott, s eltűnt.”

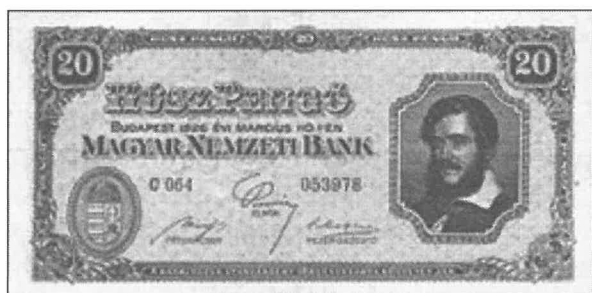
Később Mészöly Gyula ezt az élményét elmesélte Protiwinsky Ferencnek, Balatonfüred festőjének²⁷, és megkérte, hogy a víztölcsér jelenségét festményen örökítse meg. A képet Mészöly Gyula haláláig dolgozószobája falán őrizte; 1948-ban egy újságíró még ott látta, és pontos leírását adta, a kép későbbi sorsáról azonban a még élő családtagoknak nincs tudomásuk.

Protiwinsky további három festménye Mészöly Gyula megrendelésére a könyvében

Ugyanebben a könyvében Mészöly Gyula megemlíti oldalági rokonát, a híres festőt, Mészöly Gézát (1844–1887). A Balaton-Aligáról szóló ismertetésében ezt írja: „Körülbelül 35 évvel ezelőtt bozsoki birtokomon meglátogatott Mészöly Géza festőművész rokonom. Megmutattam neki Aligát, romantikus szakadékaival, üde forrásaival, s a művész megihletődött lélekkel magasztalólag nyilatkozott Aligáról. Azt mondotta, hogy itt a festészetnek akkora tere van, hogy egy művész egész életében se

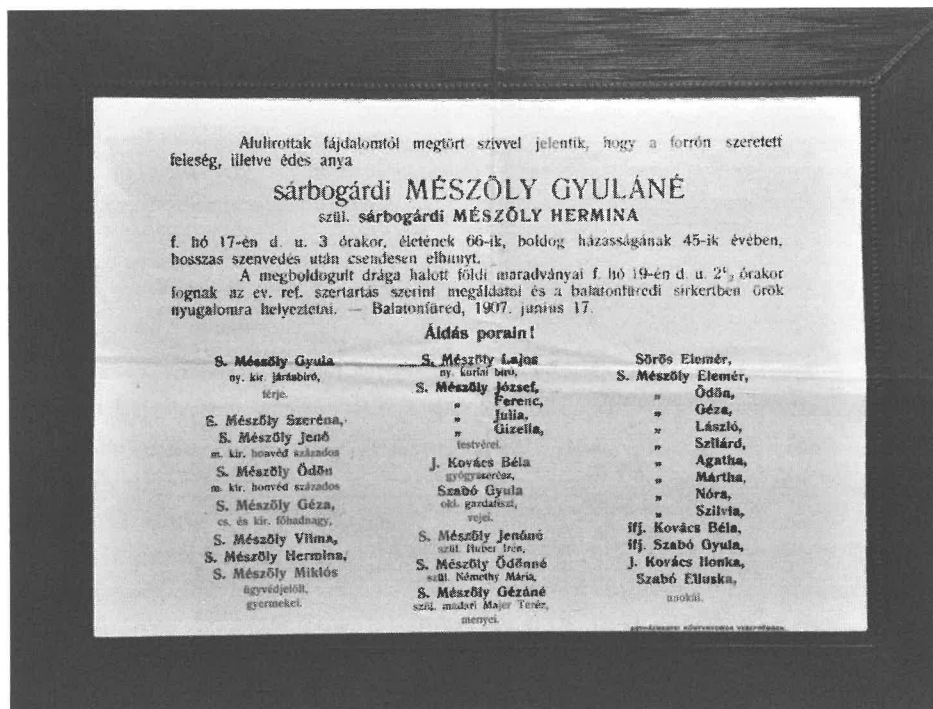
tudná kiaknázni. Ennek az első benyomásnak a hatása alatt alkotta meg híres aligai képét, amellyel a bécsi világkiállításon első jutalmat nyert. Ezt a képet Rudolf trónörökös vette meg, amely még ma is az egyik legértékesebb műkincse a bécsi Burgnak.” Mészöly Géza 1877-ben készült leghíresebb képe, a Magyar Nemzeti Galériában látható „Balatoni halásztanya” is ezen a tájon készült, és a pengő bevezetésekor ez a kép szerepelt az 1926-os húszpengős Kossuth-bankón.

Mészöly Géza festménye a húszpengős Kossuth-bankjegy²⁸

Az 1907-es esztendő – könyve örömteli megjelenése mellett – nagy szomorúságot hozott Mészöly Gyula életébe: alighogy elkezdtek balatonfüredi közös életüket, 45 évi, sok küzdelemmel, szeretettel és gyásszal eltöltött házasságuk után elvesztette leg-hűbb szövetségeseit és támaszát, imádott feleségét, Herminát. Amint a gyászjelentésből kitűnik, a 13 gyermekükből ekkor már csak hét élt, hatot eltemet-

tek. Bármennyire is szépen szaporodott körülöttük a család, sorban születtek az unokáik, hat gyermek elvesztése mérhetetlen fájdalommal töltötte el a szívüket. A sziklaszilárd lelkületű idős ember azonban nem tört össze most sem, hanem mint mindenkor, így most is felemelte a fejét, és újult erővel vetette bele magát a Balatonvidék és Balatonfüred felvirágoztatásáért folytatott küzdelmeibe.

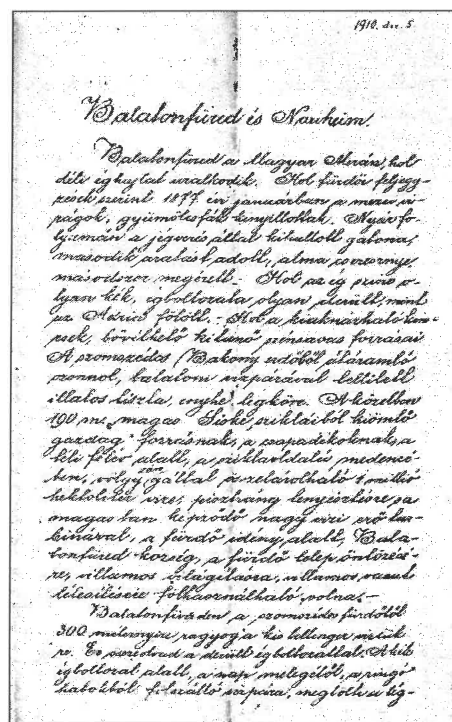
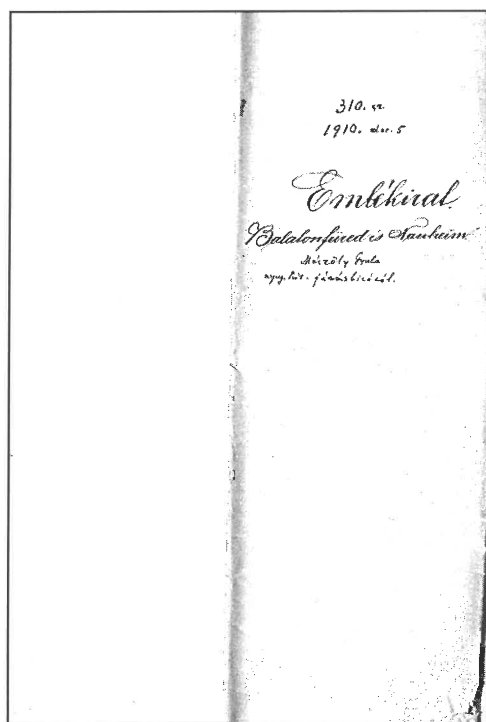
Sárbogárdi Mészöly Gyula felesége, Mészöly Hermina gyászjelentése²⁹

1908-ban, amikor még nem működött az északi parton a vasút, „A balatoni hajózás”-ról szóló hosszabb cikkében³⁰ Balatonfüred mostoha sorsát nehezményezi a hajózás szempontjából, amely a déli parton közlekedő vonattal gyakoribb összeköttetést jelenthetne, és jelenthetett volna az elmúlt öt évtizedben is. A tanulmányt így vezeti be: „Balatonfüred a magyar Merán, hol déli éghajlat uralkodik. Hol az ég színe éppen olyan kék, mint az Adria fölött. Hol a kiaknázandó kincsek kora tavaszi, késő őszi gyógyító kúra létesítésére volnának hivatva. Világtól mégis el van zárva. A legközelebbi vasút Veszprém. Erdős zordon hegyeken keresztül 20 km távolban juthatunk oda.” Bár 1861-ben elkészült a Déli Vasút, „az 50 év óta tartó vasúti küzdelem Balatonfüred és kedves vidéke fejlődését gátolja.” – írja, hiszen ekkor még Füredet a Déli Vasúttól a Balaton választotta el. Így ecseteli a balatonfüredi nehézségeket: „Két postahivatal vezeti a levelek, csomagok értékküldemények forgalmát és a telefonbeszélést. A csomagok száma a két postán hóna-

ponként meghaladja az 1000 db-ot. Január, február hónapban 235 telefonbeszélés merült föl. Az értékküldemények száma igen nagy. Többször vasládába csomagolva érkeznek arany és ezüst pénzek majdnem mázsaszámra Bakony erdején keresztül, nagy veszedelemnek kitéve. Ebből fizetik a sok alföldi kubikust, kik a vasutat építik.” Mert örömmel nyugtázza Kossuth Ferenc és Darányi Ignác miniszterek munkáját, akiknek köszönhetően már folyik a vasútépítés a Balaton északi partján is. Azonban ekként zsörtölődik: „Ezek a szegény munkásemberek Veszprémből gyalogszerrel jöttek vidékünkre. Az érdekes emberek Siófokról hajón kényelmesen jöhettek volna hozzánk. A büszke hajózási társulat vezetősége nem törődik a munkások érdekével.” Végül a szigorú felszólítás: „A hajóstársulat dobja félre, tegye a lomtárba a régi pápaszemét, emelkedjék föl a haladó kor színvonalára, mely nélkül jövődjé nincs, s akkor látóköre kitágul talán, meglátja, fölismeri azt a közérdeket, melyet Balatonfüreden és vidékén betölteni tartozik.”

Szüntelenül és fáradhatatlanul harcolt Balatonfüred nemzetközileg is elismert fürdővárossá fejlesztésén. Az 1910-ben kelt „Balatonfüred és Nauheim” című hosszú tanulmányában³¹, majd az ezt követő folyóiratcikkében³², előadásaiban és rádióbeszédeiben Balatonfüredet a Németországi Hessen tarto-

mányban található Bad Nauheim fürdőhellyel hasonlítja össze. Kiemeli Balatonfüred kiváló adottságait, gyógyító klímáját, szénsavas gyógyvizének Nauheiménél kedvezőbb gyógyhatását, a Balaton közelségét, felhívva a figyelmet a Nauheiméhez hasonló fejlesztések lehetőségeire Balatonfüreden.

Mészöly Gyula „Balatonfüred és Nauheim” című tanulmánya kéziratának címoldala és első oldala

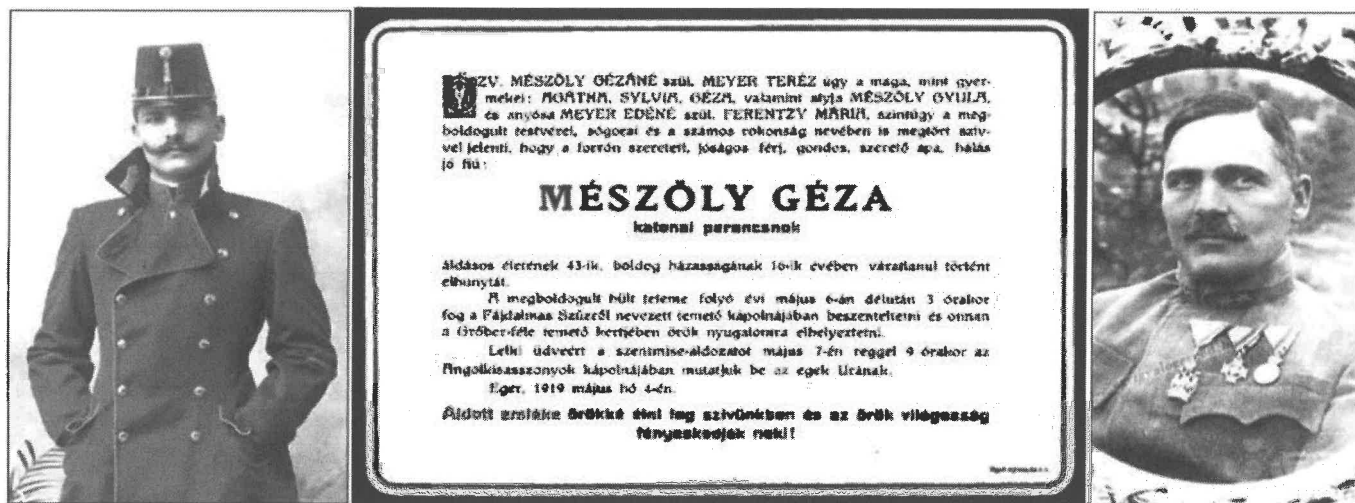
A „Balaton vidéke és Mezőföld”, a „Balaton-fürdők védelme” és a „Balatonvidék pusztulása” című tanulmányaiban is következetesen a Balaton természeti kincseinek a hasznosításával, a Balatonvidék fejlesztésének a lehetőségeivel foglalkozik. Ugyanakkor 'Justitia' álnéven számos jogtudományi könyvet és szakcikket is írt³³.

Vége 1909-ben megindult az északi parton is a vasúti közlekedés! Mészöly Gyula 1912-ben, „A Balaton jövője” című tanulmányában³⁴ kitörő örömmel üdvözli az új korszakot, amely a vasúttal beköszöntött: „Darányinak, Kossuthnak érdeme, hogy a Balatont, hazánk mostoha gyermekét a keblükre ölelték. A kis tengert most már vasutak veszik körül. Darányi nagy tervével a balatoni kikötők készülnék. Dunáról a hajók a Sió kamara-zsilipek segítségével bejönnek a Balatonba. A Sió hosszával, a Balaton partvidékével, az új vasutakkal 468 km jó közlekedési utat nyert az ország és Balatonvidéke.” Képzelete szinte nem ismer határt, olyan nagyratörő terveket melenget és javasol: „Balatonalmádi, Alsóörs bányáiban kifogyhatatlan mennyiségű vöröskő van építési célokra. A badacsonyi, tihanyi bazalt a járhatatlan utak javítására az olcsó vas-

úton mérhetetlen mennyiségben eljuthatna a Sió mellékéről a Dunán, a Ferenc-csatornán a gazdag Alföld rónáira, s akkor nem kellene Erdélyországból, Kisszebenből drágán, vasúton szállítani a bazalt kockákat.” Majd rátér a Balatonfüred vízellátását érintő vesszőparipájára, amely a következő években is szinte minden írásában megjelenik: „Balatonfüred község nyugati szélén a 190 m magas Siskevölgy sziklaiból kiömlő forrást – percenként 25 hl vízbőséggel – bezárva völgyzáró gáttal a magason fekvő sziklamedencében összetárolható 1 millió hl víztömeget, óriási vízierők, villamos világításra, vízvezetékre, ipari célokra, haltenyésztésre, sőt annak fölöslegét a kertek, rétek öntözésére fölhasználni lehetne. A határ másik részén, szintén elég magasban sziklából kijövő Kék patak a jövőben is a rétek, kertek öntözését szolgálná.” További elemzések, külföldi példákkal való összehasonlítások után végül – ma is pontosan ugyanúgy időszerű – tényt szögez le: „Foglalkozás, kenyér kell népünknek, és akkor elmarad a kivándorlás, és szünetel a felforgató szocializmus, s az így képződött jólétben összeforr a nemzet. A beteg társadalom bölcsőjében így születik megelégedés, a veszélyből

Lelkében nem csitult a Trianon és a kommün feletti fájdalom, amelyet ugyancsak egy megrendítő könyörgésében fejezett ki a balatonfüredi Gyógyteremben rendezett ünnepélyen, 1927. május 12-én, „Fohász a Hazáért!” címmel. „Istenünk nyújts felénk védő kart! Adj nekünk erőt egyetértést, elrabolt hazánk visszahódítására! Mennyei zsámolyodnál könyörgünk hozzád, szabadíts meg minket azoktól, akik a tulajdon szentségét és a keresztényen világot megtámadták, hazánkban raboltak, a templomokba betörték, az oltárokat és az úr asztalát feldöntötték, Isten nélkül akarják kormá-

nyozni a világot. Szüntesd meg a békés népek kiirtására rendezett háborút borzalmaival, béke legyen a földön. Az igazság és a szabadság uralkodjék a világon, nehogy a világbéke a bűn uralmának pártolása miatt elmerüljön a kommün örvényébe!” Személyes fájdalmát fokozta az is, hogy fiát, a 43 éves vitéz sárbogárdi Mészöly Géza őrnagyot, a többszörösen kitüntetett háborús hőst, a korábbi sportlövő olimpikont a tanácsköztársaság vöröskatonái Egerben 1919. május 3-án felesége szeme láttára agyonlőtték⁴⁰, majd a holttestét bajonettel összeszurkálták.

Vitéz sárbogárdi Mészöly Géza őrnagy gyászjelentése Egerben⁴¹

Am Mészöly Gyulát kemény fából faragták. Nem tört össze a csapások alatt. Embertársaiban is tartotta a lelket, lángoló hazaszeretettől fűtött szónoklataiban, előadásában és írásaiban továbbra is a haza és a Balatonkörnyék felvirágoztatására sarkallt.

Gróf Tisza István meggyilkolásának második évfordulóján, 1920. október 31-én a Kisfaludy Társaság körüli ünnepi megemlékezést⁴² tartott Balatonfüreden a Gyógyteremben. A Kör elnöke, Mészöly Gyula mondta az ünnepi beszédet. „Nehéz viszonyok borultak szenvedő hazánkra. Az ország mezején nincsen egy virág, egy fűszál, amely a kommunizmus idején összegázolva, beiszapolva ne állana előttünk. Az Istent megtagadó kommunisták Magyarország romjain Isten nélkül akartak új államot alapítani. Ezerszámra végezték ki hazánk hű fiait, közöttük Mészöly Géza őrnagy, felejtethetetlen fiamat 1919. évi május hó 3-án kegyetlenül meggyilkolták, mert Egerben az ezredével megszervezte az ellenforradalmat, amely ha sikerül, már május első hetében megszabadította volna az országot a gyilkosok rabigája alól. A független bíró-
ság által halálraítélt bér-
gyilkosok gróf Tisza

Istvánt, a jelen nemzedék legnagyobb magyarját szintén kivégezték, nemes életét kioltották, aki politikai éleslátásával a háború sorsát intéző államférfiak között egyedül küzdött a háború ellen.” Tisza István munkásságának elemzését végül így fejezte be: „Azok a golyók, amelyek gróf Tisza István honmentő életét kioltották, ellenségeink azokkal a magyar nemzetet is kivégezni akarták. A halhatatlan államférfi a közszabadság, az emberiség és Magyarország ezeréves jogai védelmében vérzett el. Ezen dicső múlt tette a nemzet szívébe, és a történelem lapjain örökre halhatatlanná.” Mészöly Gyula emlékezése Tisza Istvánról nyomtatásban is megjelent.⁴³

Néhány nappal később Gróf Tisza Istvánné az alábbi sorokat intézte Mészöly Gyulához⁴⁴: „Fogadja, kérem, és tolmácsolja nevemben a Társaság tagjainak is hálás köszönetem a kegyeletos gyászünnep rendezéséért és a velem közölt részvét jóleső kifejezéséért, valamint önnek külön is köszönöm a gyászbeszéd szövegének megküldését. Szívélyes üdvözléssel, Geszt, 1920. november 18. Tisza Istvánné Tisza Ilona”.

A *Balatonfüred* című lap 1921 májusában arról az emlékünnepeletről számolt be⁴⁵, amelyet május 7-én az egy évvel korábban elhunyt Lóczy Lajos emlékére rendezett a Balatoni Társaság és a Mészöly Gyula által vezetett Kisfaludy Társaskör. „A Gyógyterem hívős falai között gyűlt össze az ünneplő közönség. Ott láttuk Lóczy Lajos elárvult családját és elárvult tanítványait: Cholnoky Jenőt, a Földrajzi Társaság elnökét és Laczkó Dezsőt, a veszprémi tudós piarista igazgatót. Az Akadémiát Herczeg Ferenc képviselte. (...) Az ünnepi beszédet Cholnoky Jenő egyetemi tanár mondta Lóczy babérkoszorúval körülfont arcképe előtt. Cholnoky Jenő emlékeztetése után Mészöly Gyula a Kisfaludy Társaskör, Óvári Ferenc pedig a Balatoni Szövetség nevében hódoltak Lóczy emlékének.”

1921 szeptemberében a helyi lap arról számolt be, hogy Zala vármegye alispánjának felszólítására Mészöly Gyula a kommunizmusról írott művét „A magántulajdon hatása a világra” címmel a Gyógyteremben válogatott előkelő közönség előtt adta elő.

1922. szeptember 8-án Mészöly Gyula ugyancsak a Gyógyteremben tartott előadást „*Balatonfüred és Nauheim*” címmel⁴⁶, ahol beszámolt a kutatásairól, amelynek eredményeként kimutatta, hogy Balatonfüred adottságai, éghajlata, fekvése, és az előtte elterülő beltenger, a Balaton miatt előnyösebbek, és szénsavas vizének gyógyhatása jobb, mint Nauheimé. Konkrét javaslatokat tett arra, hogy miként lehetne Balatonfüredet világhírű klimatikus gyógyhellyé fejleszteni. Az előadás nyomtatásban is megjelent⁴⁷.

Nagy ünnepséggé volt 1924. augusztus 4-én: egész Balatonfüred Tihanyba zárandokolt Ciprián apát gyémántmiséje alkalmából⁴⁸. „Reggel félkilenckor már kikötött Tihanyban a kedves, öreg Helka hajó, a mely egészen megtelt notabilitásokkal és különböző rendű-rangú fürdővendégekkel. A vendégek a kanyargó erdős hegyi úton haladtak fölfelé. Bámulatos kitartással haladt az első között Rákosi Szidi asz-szony, aki délben visszafelé is gyalog tette meg a több helyütt meredek utat. Ugyancsak gyalog ment föl a Balaton legrégibb szerelmese, Mészöly Gyula nyugalmazott bíró, aki ma is – 86 esztendőskorában – kiúszik a fürdőházból a nyílt Balatonba, sőt, amint ő az első, úgy az utolsó is, aki még októberben kint fürdik.” A beszámoló így folytatódik: „A mise fényes külsőségek között folyt le az apátság templomban. Mélységes megindultsággal nézték a hívek Halbik Ciprián apátot,” majd később „az apátság egyes helyiségeit; köztük a szomorú nevezetességű sarokszobát, a melyben Károly király és

Zita királyné életüknek annyira izgalmas óráit töltötték el. Ciprián apát volt akkor a király gyóntatója és utolsó magyar szállásadója.” Valóban, akkor ebben a szobában zajlott a történelem: itt érte meg az utolsó magyar király a trónfosztását. A Ciprián apátot ünneplők hosszú sorában „a balatonfüredi Kisfaludy-Társaskör elnöke, Mészöly Gyula mondott lelkes beszédet, és átnyújtotta értékes ajándékát, egy remek bőrkötésű ritka papi könyvet, amelyet a Vaszary könyvtár árverésekor szerzett meg, és azóta kegyelettel őrzött.”

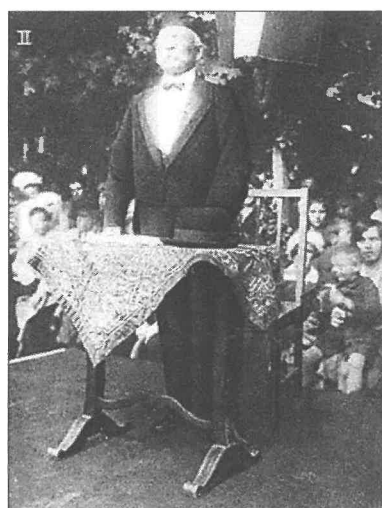
1924. augusztus 20-án ünnepelték Siófokon a Balatoni Szövetség 20 éves születésnapját⁴⁹. „A Dunántúl minden részéről és a fővárosból is érkeztek szövetségi tagok a közgyűlésre, melyet a jubileum alkalmából rendeztek itt a nyári szinkörben. Délelőtt 11 órakor a színpadon nagy asztal körül foglalt helyet Batthyány Lajos gróf, Malatinszky Ferenc alelnök, Óvári Ferenc dr. ügyvezető alelnök, Cséplő Ernő igazgató, Mészöly Gyula dr. nyug. bíró, Sebestyén Gyula múzeumigazgató, választmányi tag és Spur István dr. balatoni kormánybiztos. A nézőtérén előkelő közönség jelent meg, amelynek nagy része Balatonfüredről jött át a reggeli hajóval.” A sok felszólaló között „a Kisfaludy Társaság ősz elnöke, Mészöly Gyula dr. előadást tartott a balatoni fürdők védelméről. (...) Mészöly Gyula dr., aki a legrégibb krónikása a Balatonnak, ezúttal is, 86 éves korára cáfoló lelkeséggel és agilitással szerepelt. Hosszabb előadásában kárhoztatta az egyes sajtótámadásokat, de annál melegebben szólt azokról az újságokról, amelyek szeretettel emlegetik a Balatont. Gyönyörű például említette föl, hogy másfél évtized óta őrzi a Budapesti Hírlapnak 1909. augusztus 2-iki vezető cikkét, amely a magyar fürdőpolitikáról annyi – ma is követendő – irányelvet szab meg. A nézőtéri padokban és páholyokban ovációval fogadták a föllovasott vezető cikket.”

Mészöly Gyula egy pillanatra sem tétlenkedett, ha Balatonfüred jövőjéről volt szó! Részt vett az Első Balatoni Kongresszuson is, Veszprémben, 1924 szeptemberében. „Közegészségügyi szempontból fontos döntése a kongresszusnak a balatonfüredi vízvezeték és csatornázás haladéktalan létesítéséről szóló határozata, amelyet a fürdőügyi szakosztály előadója, Mészöly Gyula és az elnöklő Wlassics Tibor báró terjesztettek elő, és okoltak meg. Ugyanitt határozatot hoztak a balatonfüredi kikötő mielőbbi létesítése tárgyában, továbbá tiltakoztak a balatonfüredi uszoda lebontásának gondolata ellen.” – írja a Budapesti Hírlap⁵⁰.

„Miért hanyatlanak a magyar fürdők?” – teszi fel a kérdést a Budapesten 1924 novemberében rendezett kongresszus címe. „Előkelő társaság gyűlt össze vasárnap délelőtt a Gellért szálló dísztermében. A kormány képviselőin kívül megjelentek az érdekelt balatoni megyék főispánjai, alispánjai, nagyhírű orvosprofesszorok és nagyszámú érdeklődő. A kissé hosszúra nyúlt fürdőügyi kongresszuson (...) a gyűlés egyik legérdekesebb résztvevője volt Mészöly Gyula, aki ma nyolcvanhét éves, s friss erőben harcol ma is a Kisfaludy Sándor Társaság elnökeként szülőhelye, a Balaton érdekében. – Írják meg kérem – mondja – hogy egészségemet a Balatonnak köszönhetem. Még ma se múlik el fürdőidény anélkül, hogy hatvanszor ne fürödném. De nem a fürdőben, hanem fejest ugrom ki mindig a mély vízbe. Ő a legjobb élő propaganda a Balaton mellett.” – állapítja meg a beszámoló⁵¹, amelyben a kongresszus összegzéseként megállapították, hogy „Nyolcszáz milliárdot vittek ki az idén a nyaralók az országból”, mert nem a Balatonnál, hanem külföldön nyaralnak az emberek.

1925. szeptember 15-én számos országos napilap megemlékezett a Jókai-emlékmű 1925. szeptember

13-án történt felavatásáról⁵² Balatonfüreden. „Külön vonaton, hajón, kocsin, sőt közeli községekből gyalogszerrel is igen sok vendég érkezett ez alkalommal Balatonfüredre. A vendégek között 18 küldöttség is szerepelt. Az emlékmű négy utca torkolatában a Jókai villa és a régi kápolna közötti térségen áll, amelyet a minap Jókai-térnek neveztek el. Jókai Mór, aki majdnem húsz esztendeig nyaralt Balatonfüreden, mindennap járt erre, és tüdőbajából való kigyógyulása után kedves emlékek fűzték mindig ehhez a helyhez.” Az ünnepély vasárnap délelőtt a templomban rendezett zenés misével kezdődött. Utána az ünneplők a virággal díszített emlékmű körül gyülekeztek, ahol a balatonfüredi Iparos Dalkör elénekelt a Himnusz, majd „Mészöly Gyula, az ünnepséget rendező Kisfaludy Társaskör elnöke – aki személyes ismeretségben volt Jókaival – mondott megnyitó beszédet, a költőkirálynak honszerelmét és világirodalmi géniuszát” idézve. Ezután „Vámos Géza református lelkész hosszabb szónoklatban világította meg Jókai jelentőségét. Vaszary Alexa ifjabb Wlassics Gyulának 'Mondj mesét, Jókai!' című költeményét szavalta. A balatonfüredi dalkör Jókai kedvenc dalát: a 'Tihanyi visszhang'-ot énekelte el.”

Sárbogárdi Mészöly Gyula megnyitó beszédét mondja a Jókai-emlékmű avatásán⁵³

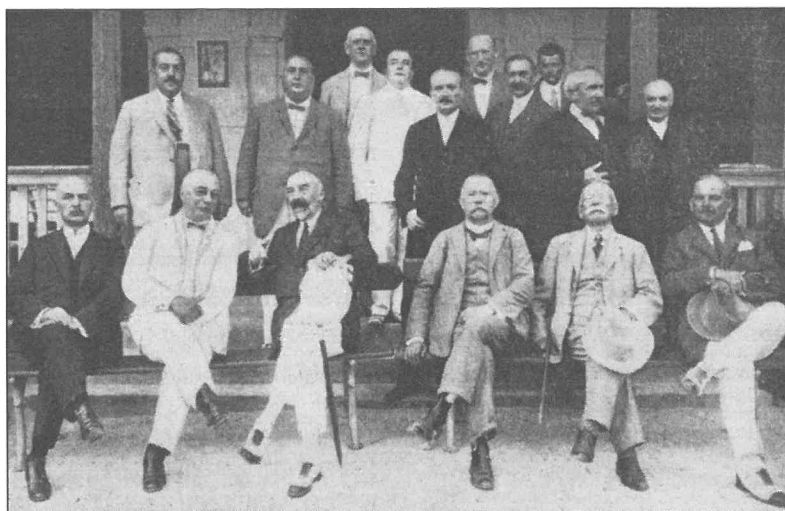
Két évvel később újra egy hasonlóan nagyszabású ünnepségre került sor Balatonfüreden. Ismét rengeteg ember gyűlt össze az ország legrégibb fürdőhelyén 1926. szeptember 12-én a januárban elhunyt Blaha Lujza tiszteletére állított emlékmű avatására⁵⁴ a híres platánsor azon részén, ahol a nemzet csalogánya mindig a „legörömostebb” pihent. „Két reggeli vonaton kívül különvonat is érkezett, amely (...) ezerhatszáz vendéget hozott a fővárosból. A Balatonvidék és a Dunántúl sok helyéről is jöttek érdeklődők.” Illusztris vendégektől

számtalan ünnepi szónoklat hangzott el, és rengeteg koszorú borította az emlékművet, amelyet Rákosi Jenő avatott fel, majd a balatonfüredi Iparos Dalkör a legszebb Blaha-nótákat adta elő. Több balatonfüredi egyesület között Mészöly Gyula, a Kisfaludy Társaskör elnöke is szólt, és elhelyezte a megemlékezés koszorúját.

Nagy érdeklődés mellett zajlott le a Balatoni Szövetség nyári közgyűlése 1926. augusztus 22-én Balatonfüreden⁵⁵. A közgyűlést Batthyány Lajos gróf, a Szövetség elnöke vezette, és részt vett

a közgyűlésen báró Kétly Károly, a balatonfüredi orvosi tanács elnöke is. A Szövetség tisztségviselői között Mészöly Gyula is jelen volt. Báró Kétly Károlyt, „aki több mint félszázad óta ismerteti a

Balaton gyógykincseit, s aki a nagysikerű balatonfüredi orvosi tanfolyamokat rendezte”, a Szövetség élénk ünneplés mellett tiszteletbeli tagjává választotta.

Sárbogárdi Mészöly Gyula a Balatoni Szövetség 1926-os nyári közgyűlésén
(az ülő sorban jobbról a második)

1926. március 13-án egy meglepő hír jelent meg a balatonfüredi helyi lapban⁵⁶: „Egy balatonfüredi villatelek gazdát cserélt. Mészöly Gyula ügyvéd özv. Juranek Józsefné és özv. Schäffer Károlyné villatelték (kb. 400 négyszögöl), mely a báró Vojnits-villa nyugati oldalán fekszik, 40 millió koronáért megvásárolta. A vételár négyszögölenként kb. tíz aranykoronának felel meg.” Valóban hihetetlen, de Mészöly Gyula 88 éves korában házépítésbe kezdett, és egy év

múlva, 1927-ben már el is készült a Csók utcában az emeletes Mészöly-villa⁵⁷.

Ezt követően még további hét boldog esztendőt töltött a házában, erőben, egészségben, töretlen életkedvben és munkában. Amint az újságíróknak mondotta: „Olyan boldog vagyok, hogy élek, és így vagyok. Én minden újesztendőben megcsókolom a ház falát, megsimogatom a ház sarkát, és hálát adok az Istennek.”

A 90 éves sárbogárdi Mészöly Gyula gyermekei, unokái és dédunokája körében 1927-ben, az újonnan épült villája előtt⁵⁸

1927 októberében a *Magyarság* című lap arról számolt be⁵⁹, hogy „A Magyar Nemzeti Szövetség ápolni és fentartani igyekszik azt a szimpátiát, mely a két nép közt mindenkor fennállott. Az a lengyel társaság, mely a Nemzeti Szövetség meghívására Budapestre érkezett, (...) ma a program szerint a Balatonhoz rándult ki.” A vendégek ünneplése után

„Molewicz Waclaw krakkói tisztelendő, a társaság egyetlen pap tagja állott fel, hogy részint latinul, részint németül beszéljen Bem tábornokról, Báthory Istvánról, Dembinszkyről. Majd Balatonfüred legöregebb embere, Mészöly Gyula ügyvéd mondott beszédet. Viharos taps fogadta a nyolcvanhatéves öregembert, amikor elmondotta, hogy negyven-

nyolcban, 10 évesen hogyan csodálta gyermek-szemével a lengyel önkénteseket.”

1928. április 17-én volt Mészöly Gyula 90 éves születésnapja. A *Balatonfüred* című hetilap „Nagy idők tanúja” címmel dr. L. tollából a 90 éves Mészöly Gyula születésnapját köszöntő ünnepségről számol be⁶⁰. Dr. Schmidt Ferenc igazgató főorvos a Kisfaludy Társaskör nevében mondott veretes köszöntő beszédet. „Mészöly Gyula, a Balaton rajongója, a balatonfüredi társaság nesztora most töltötte be 90. életévét Isten kegyelméből testi és szellemi erejének teljes birtokában. (...) Az ő életén is átviharzott a szenvedés, az ő életében is voltak súlyos megpróbáltatások, de volt hite is, volt fegyelmezett lelkiülete is, és voltak éppen ezért vigasztalásai is. Élni kell, s ő nemesen élt, jókedvű adakozóként szór-

ta eszményei örömét, fizetni kell, s ő adta a vér és könny adóját. Többet várt az élettől, mint veszendő pénzt és múlt sikert, nem kenyérkereset volt munkája, hanem magas hivatás, melyben örömet talált. (...) Az ő ünneplése a magyar faj nagy erejének és erényeinek megbecsülése, élesztése a hitnek, mely minden balszerencse között és annyi viszály után is megtartja ezt a nemzetet. Mészöly Gyula nem régi időkből ittfelejtett emlék, nem pipálgató s csak egészségét gondozó öregúr, aki siratja a régi időket, mereng elmúlt szép napokon, hanem fáradhatatlan munkása a magyar életnek, aki eszményeit hordozta a múltban, és megőrizte a jelenben is. Ezért köszöntjük őt a gondviselés iránt érzett hálával 90. születésnapján, és kívánjuk, hogy nagy hitének beteljesedését: hazánk feltámadását megérhesse”.

Ünnepség sárbogárdi Mészöly Gyula 90. születésnapján⁶¹

Vasárnap este 8-kor a Gyógyteremben rendezett vacsorán a kiterjedt rokonság, tisztelők és barátok sokasága jelent meg. A vacsora alatt szebbnél szebb felemelő, mély érzésektől telt beszédek hangzottak el, méltatva az ünnepelt kiváló érdemeit, társadalmi munkásságát, embert megbecsülő és szerető egyéniségét. Dr. Schmidt Ferenc remekbe-font felköszöntője után megható volt Mészöly Gyula kedves válasza. Majd dr. Luttor Ferenc plébános magasröptű, lebilincselő beszéde fogta meg a lelkeket. Vitéz Keresztélyszigethy Sándor, dr. Demeter György és Brinzey Aurél közvetlen, tartalmas megemlékezései nagyban emelték az est nem hétköznapi színvonalát. A társaság szoros testvéri hangulatban késő éjjelig maradt együtt.

Amint a születésnap ünnepség fényképén is látható, üres a hely az ünnepelt mellett. Hermina, imádott felesége már több mint húsz éve meghalt. Csodálatos asszony volt, ezt gyakran emlegette, 13 gyermeket szült alig több mint két évtized alatt. Összetartotta a családot, és mindvégig támogató,

hűséges társa volt örömben, gyászban egyaránt. Amikor a *Budapesti Hírlap* 1928. május 10-én riportot közölt a 90 éves Mészöly Gyulával⁶², Diószeghy Miklós, a lap újságírója megkérdezte tőle, hogy „Járt-e sokat az Anna-bálokra, járásbíró úr?”, amire ő így válaszolt: „1863-ban megboldogult csudaszépségű feleségemmel, akin kék selyemruha volt, akkor elmentem az Anna-bálra, hogy gyönyörködjem őbenne. Haja, mint a köpenyeg, földig ért, a veszprémi frizér alig tudta feltenni. Felejtethetlen volt a bál. Csak a szíve fáj az embernek, ha most rágondol.”

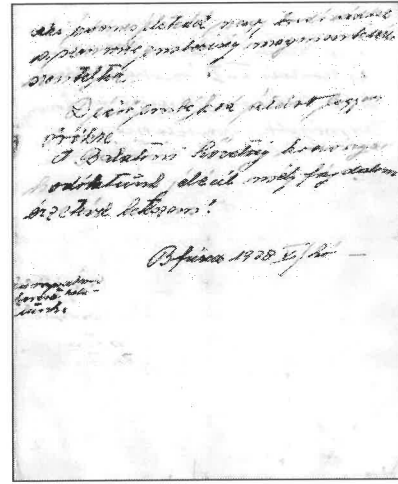
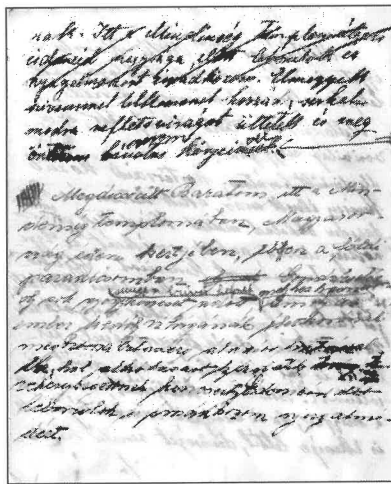
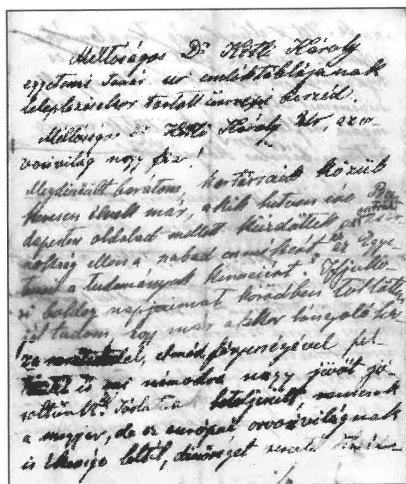
Az újságíró ekkor így számolt be az idős ember életéről: „Meglátogattam a füredi múlt öreg barátját, a 90 esztendő Mészöly Gyula nyugalmazott járásbíró, aki egy életet szentelt a Balaton kultúrájának. Meglepően friss, eleven mozgású öreg úr, aki alig várja a nyári napokat, hogy ismét fejest ugorhasson és úszhasson a Balaton vizében. Egyenes a testtartása, ősz bajusza hetykén ágaskodik, szavai férfias erővel töltik meg a szobát.” Mészöly Gyula pedig

így nyilatkozott: "Egész életemen át büszke voltam: mindig bírtam Tisza István kegyeit, aki értékelte fáradozásaimat a Balaton körül." Majd a rá jellemző, a mindenkor a közösségért harcoló ember szavaival ekként nyilatkozik: „Nagy öröm az, ha teljesedik, amiért egy életet adtunk. Húsz évvel ezelőtt kezdtem meg a harcot, hogy a Siske patakából táplálják a füredi vízvezetékét, s ezt most meg is valósították. Negyven évvel ezelőtt sürgettem a Sió szabályozását, s azok között voltam, akik megvetették az alapját Aligának. (...) Én egyébként 400 árkuist írtam össze könyveimben a Balatonról.”

A 90 éves születésnapját követően, 1929-ben Balatonfüreden azt az utcát, ahol a frissen felépített vilája állt, Csók utcának akarták elnevezni, ám ekkor a helyi lap szerkesztője azt javasolta, hogy az utcát Mészöly Gyuláról nevezzék el⁶³. Kérését teljesítették, mert a házjegyzék szerint a mai Csók utca 1940-ben az ő nevét viselte⁶⁴. Sajnos később ezt a döntést méltánytalanul megváltoztatták.

1928. május 10-én, az évi orvoskongresszus alkalmával leplezték le Balatonfüreden az egy évvel korábban elhunyt báró Kétly Károly emléktábláját⁶⁵,

amelyet a nagy orvosprofesszor emlékére állított fel a fürdőigazgatóság⁶⁶. Kétly Károly báró hatvan éven át járt rendszeresen Balatonfüredre, egyike volt azoknak, akik a balatoni fürdőhelyeket pártolták a külföldi fürdőkkel szemben. Az ünnepi beszédet Korányi Sándor orvosprofesszor tartotta, majd a Kétly Károllyal egyidős 90 esztendő Mészöly Gyula is szép szavakkal adózott a nagy hazafi emlékének: „Megdicsőült barátom, kortársaid közül kevesen élnek már, akik hetven éve Budapesten oldalad mellett küzdöttek az osztrák zsarnokság ellen a szabad eszmékért és az egyetemes tudományok kincseiért. Ifjúkori boldog napjaimat körödben töltöttem, jól tudom, hogy már akkor lángoló hazaszeretettel, elméd fényességével feltűntél, és mi számodra nagy jövőt jósoltunk. Jóslatunk beteljesült. Nemcsak a magyar, de az európai orvosi világnak is ékessége lettél, dicsőséget szereztél hazádnak, aki érdemes életedet, nagy tudásodat a szenvedő emberiség megmentésére szentelted. (...) Érdemeid előtt leborulok, és imádkozom nyugalmadért. Emléked áldott legyen örökre! A Balatoni Szövetség koszorúját hódolatunk jeléül mély fájdalom képzetével leteszem!”

A 90 éves Mészöly Gyula Kétly-emléktáblát avató beszédének kézirata⁶⁷

Az avató beszéd csaknem 100 évvel ezelőtt tollal írt kézirata ugyancsak féltett kincse a családi levéltárnak. Szinte elképzeljük, amint a 90 éves aggastyán felhevült szívvel fogalmazza a Kétlyhez szóló sírontúli üzenetét a 70 évvel korábbi közös küzdelmeikről az osztrák zsarnokság ellen.

1928. szeptember 12-én a 8 Órai Újság vezércikkben⁶⁸ számolt be arról, hogy „Scitovszky belügyminiszter részvételével Balatonfüreden megkezdődött a közigazgatási reform érdemi tárgyalása”. A cikkben ez is olvasható: „Huszár Dezső képviselő bemutatta a miniszternek Balatonfüred legrégebbi fürdővendégét, a 92 éves Mészöly Gyula nyugalmazott járásbíró, a fürediek népszerű és köztisztelet-

ben álló Gyula bácsiját, aki 1854-ben Arany János tanítványa volt, és aggastyán kora ellenére is egyike ma a balatoni kultusz leglelkesebb apostolainak.”

A Magyar Távirati Iroda 1929. május 29-én jelentette: „A kormányzó a miniszterelnök előterjesztésére Mészöly Gyula balatonfüredi ügyvédnek a Balaton és vidéke kultuszának előmozdítására irányuló érdemes tevékenysége elismerésül a magyar királyi kormányfőtanácsosi címet adományozta.” A kinevezés előzményeit rögzítő okiratok másolatát⁶⁹ ugyancsak a családi levéltárban őrizzük.

Gyömörey György Zala vármegye főispánja javasolta a kitüntetést. Az erre vonatkozó előterjesztését 1928. november 25-én küldte el Bethlen Ist-

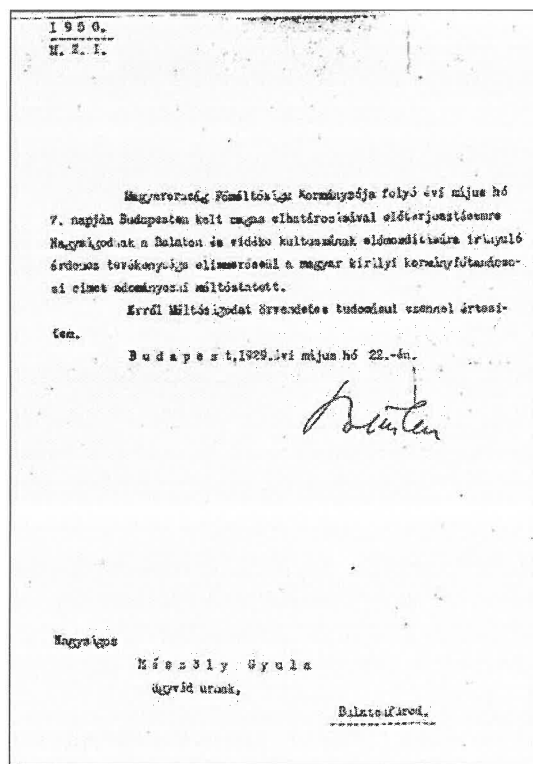
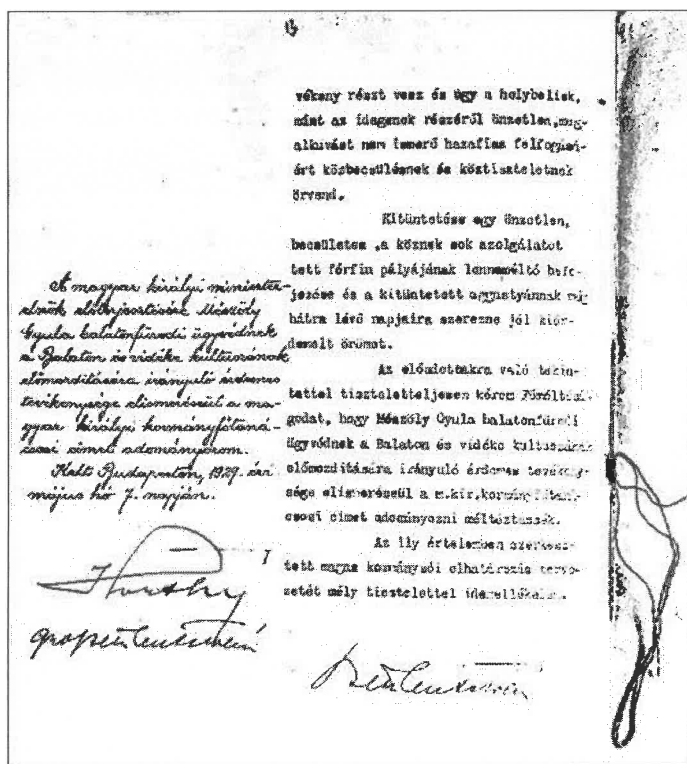
ván miniszterelnöknek. Ebben az életrajz és a munkásság részletes ismertetése után ez áll: „Úgy társadalmi, mint közéleti szereplésében puritán becsületességével, feddhetetlen jellemével tűnt ki egész életében. (...) Ma is, magas kora dacára minden, a Balatonnal kapcsolatos értekezleteken, gyűléseken, a Balatonfüreden lejátszódó összes kultúreseményeknél tevékeny részt vesz, és úgy a helybeliek, mint az idegenek részéről önzetlen, megalkuvást nem ismerő hazafias felfogásáért közbecsülésnek és köztiszteletnek örvend. Kitüntetése egy önzetlen, becsületes, a köznek sok szolgálatot tett férfiú pályájának lenne méltó befejezése, és a kitüntetett aggastyánnak még hátralévő napjaira szerezne jól kiérdemelt örömet.”

Bethlen István miniszterelnök 1929. április 13-án
ekként továbbította az előterjesztést Horthy Miklós
kormányzónak: „Az előadottakra való tekintettel
tisztelettelenül kérem Főméltóságodat, hogy Mé-
szöly Gyula balatonfüredi ügyvédnek a Balaton és

vidéke kultuszának előmozdítására irányuló érdemes tevékenysége elismeréséül a m. kir. kormányfőtanácsosi címet adományozni méltóztassék.”

A kormányzó pedig így döntött: „*A magyar királyi miniszterelnök előterjesztésére Mészöly Gyula balatonfüredi ügyvédnek a Balaton és vidéke kultuszának előmozdítására irányuló érdemes tevékenysége elismeréséül a magyar királyi kormányfőtanácsosi címet adományozom. Kelt Budapesten, 1929. évi május hó 7. napján. Horthy.*”

Mészöly Gyula rövidesen az alábbi levelet kapta a miniszterelnöktől: „Magyarország Főméltóságú Kormányzója folyó év május 7. napján Budapesten kelt magas elhatározásával előterjesztésemre Nagyságodnak a Balaton és vidéke kultuszának előmozdítására irányuló érdemes tevékenysége elismeréséül a magyar királyi kormányfőtanácsosi címet adományozni méltóztatott. Erről Méltóságodat örömdetes tudomásul ezennel értesítem. Budapest, 1929. évi május hó 22-én. Bethlen.”

A kormányzó jóváhagyása és a miniszterelnök értesítése⁷⁰ a kitüntetésről

A nagy esemény, Mészöly Gyula kormányfőtanácsosi kinevezése alkalmából nagy ünnepséget rendeztek Balatonfüreden, amelyről a *Budapesti Hírlap* is beszámolt⁷¹. „Mészöly Gyula tiszteletére Balatonfüreden ünnepi vacsorát rendeztek, amelyen az ottani intelligencia teljes számban jelent meg. Az ünnepeltet Demeter György főszolgabíró, Schmidt Ferenc dr. egyetemi tanár, Vaszary Ernő fürdőigazgató és Sümei József dr. orvos üdvözölték magasan

szárnyaló hazafias felköszöntőkkel.” – szól a híradás, majd a beszámoló így folytatódik: „A 91 éves Mészöly Gyula, mint az enyingi járás főszolgabírája és járásbírája egész életét a Balaton mellett töltötte el. Nemcsak rajongott a Balatonért, hanem egy hosszú életen át szóval és írásban szakadatlanul agitált is mellette. Ezért kardoskodott a megyegyűléseken, hogy a Balatont az ország kincsesbányájává kell fejleszteni, és partjait hotelekkel, villákkal és

parkokkal kell övezni. Az idegenforgalom megteremtése végett már évtizedekkel ezelőtt sürgette a Bécs–Balatonfüredi elsőrendű fővonalat. Több évtizeddel ezelőtt propagált másik gondolata volt a Sió hajózhatósága. Ez a gondolat ma, bár nagy késéssel, de a megvalósulás stádiumában van. Húsz éve agitált amellett is, hogy Balatonfüred vízvezetékkel láttassék el. A gondolat az utóbbi években megértésre is talált, de azért Füreden még ma is rossz kútvi-zet és Balatonvizet isznak.” Majd a beszámoló az ünnepelt személyére tereli a szót: „A Balaton pátriárkája erősen bízik abban, hogy a bécsi vasutat és a füredi vízvezetékét még megéri, amiben semmi lehetlenség sincs, mert 91 éve mellett friss egészségnek örvend, amit annak tulajdonít, hogy soha nem dohányzott, szeszesítalt soha nem iszik, s a Balatonban június elejétől szeptember végéig mindennap megfürdik. Memóriája ma is bámulatos, s majdnem egy évszázad eseményeinek megbízható archívuma. A magyar őserő egyik tipikus hajtása, akit a csapások özöne sem törött össze, és viruló egészségben megy neki a századik esztendőnek, melyet rendületlen hit-tel Nagymagyarországban remél megérni.”

1930 augusztusában tartották a balatonfüredi református templom 100 éves születésnapj ünnepségét⁷². „Az ősi temploma az egyháznak ma már nincsen meg, de az „új” templom is nagymúltú már, éppen most töltötte be századik esztendejét. Ezt a századik évfordulót ünnepelték meg vasárnap Balatonfüred kálvinistái és velük a község, a járás és a másvallásúak hivatalos képviselője.” Majd a tudósítás így folytatódik: „A község magasan álló, karcsútoronyú, fehér templomot, amelynek csillagos tornya az egész vidéken uralkodva mutat az ég felé, nagy gonddal és szeretettel kívül-belül kitatarozták, szépen berendezték, úgy, hogy a százesztendősi múltat szinte megtréfálva, üde fiatal-ságban fogadta magába a nagy napon a zsoldáros hívőket.”

Az ünnepi szertartás után „délben közebéd volt, amelyen Antal Géza dr. püspök a kormányzóra üritette poharát, Segesdy Ferenc dr. nyug. kúriai bíró, presbiter a püspököt köszöntötte fel. Babits Endre róm. kat. plébános a püspököt és a református egyházat éltette, s utána Demeter György főszolgabíró, Nánay Sándor, a róm. kat. egyház világi elnöke, Mészöly Gyula kormányfőtanácsos, a Balaton-kultusz legrégebbi harcosa és Schmidt Ferenc egészségügyi főtanácsos, a balatonfüredi szanatórium főorvosa, beszéltek.”

1932. október 15-én egy ismeretlen úr zörgetett a Csók utcai villa kapuján. Mészöly Gyula kedve-

sen fogadta Móricz Zsigmondot, mert ő volt az, aki hírért vette, hogy „van itt egy kilencvenöt éves úri-ember, akiről mindenki csodákat beszélt, hogy milyen szellemi frissességben él, és milyen bámulatos memóriával emlékezik ma is mindenre, amit átélt.” – hangzott el később a rádióban, amikor Móricz Zsigmond 35 perces beszédbe számolt be a Mészöly Gyulával két alkalommal is folytatott hosszú, és rendkívül érdekes, tanulságos beszélgetéséről⁷³.

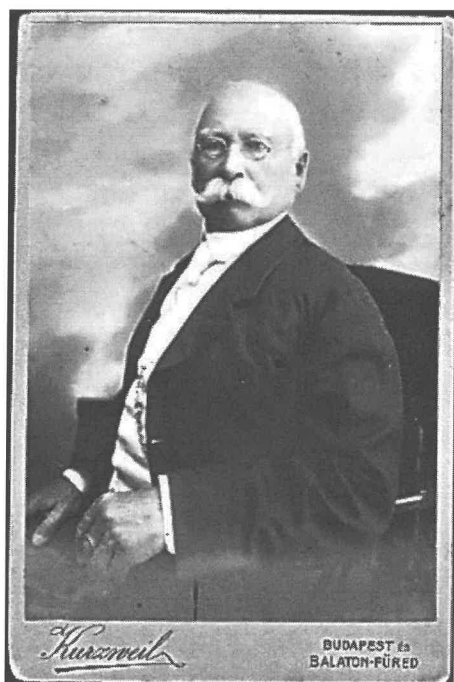
Mészöly Gyula elmesélte Móricz Zsigmondnak, hogy miként menetelt 1848-ban, 10 éves korában az alföldi kiegyenesített kaszásokkal Csöszről a Balaton partján, hogy megvívjanak Jellasiccsal, s miként vitte vissza az apja, amikor hírért vette a család, hogy a Gyula gyerek megszökött, a kaszásokkal látták. Később, amikor Perczel Móriccral, a honvédtábornokkal vőtársak lettek, sokat beszélgettek a pákozdi csata előzményeiről és a honvédtábornokok tanácskozásairól a csata előtt. Erről is mesélt Móricz Zsigmondnak. Mesélt neki Arany Jánosról, aki a tanára volt, Vörösmartyról, aki Kápolnás Nyéken a szomszédja volt, és nagy szegénységben élt, de ismerte Vas Gerebent is. Majd a Balatonról beszélt, elmesélte, miként csapolták le a Balaton körül a mocsarakat.

A beszélgetésen jelen volt az egyik lánya, öreg néni, és az egyik fia is, idős ezredes. Leánya közbeszólt, ekkor az öregúr leintette, hogy ne avatkozzék a felnőttek dolgába. Beszélt a feleségéről is: „Ott kezdem, hogy engem 1861-ben tudtomon és akaratomon kívül megválasztottak főszolgabíró-nak. Kérdeztem a kedves feleségemtől, hogy édes lelkem, engem ilyen tisztességre választottak, de nem tudom, mit tegyek, elfogadjam-e vagy ne. Ha elfogadom, nagyon sokat kell távol lennem tőled. A feleségem, aki nemcsak igen szép, de nagyon okos asszony is volt, azt mondta rá: kedves angyalom, ha elmész tőlem, akkor tudom, sietni fogsz vissza hozzám. És így is volt... Én mindig hamarabb jöttem haza, egész életemben, mint ahogy odahaza vártak, mert én mindig siettem haza az áldott nőmhöz.”

Móricz így jellemezte a rádióban Mészöly Gyulát: „A Balaton neki inkább nemzeti kincs, mint egy tó. Ilyen lelkes és lelkiismeretes pontossággal tudja ennek minden adatát, számszerűen az egyes részek, mocsárterületek holdszámát. És a szabályozás egész történetét. (...) A mai világban, mint egy ős tölgy áll így, a régi formájú lombkoronával, ünnepélyesen és méltóságosan és büszkén, mert jogot érez a büszkeségre. Részesnek érzi magát abban, hogy a haza ma áll, és áthaladt egy század zivatarain.”

A beszélgetés végén Mészöly Gyula megajándékozta Móricz Zsigmondot a dedikált fényképével, amelynek hátoldalára ezt írta: „Kedves Móricz Zsigmond Uram

Öcsémnek! A Nagy Írónak, a jó magyar néplélek ismerőjének és igaz barátjának! A Balaton imádójától bensőséges szeretettel, Mészöly Gyula. B.füred, 1932.X.15.”

Mészöly Gyula Móricz Zsigmondnak ajándékozott fényképe a hátoldali dedikációval⁷⁴

Mészöly Gyulának élete végén még megadta a Teremtő, hogy 1933 februárjában elfogják fia gyilkosait. Az Új Nemzedék⁷⁵ így ad hírt erről: „14 év után elfogták Budapesten Mészöly őrnagy vörös gyilkosát. (...) 1919. május harmadikán történt, hogy a kistályai vasúti állomáson menekülés közben lelőtték a vörös örök Mészöly Géza 56 éves őrnagyot. Mészöly Egerben az ellenforradalmat szervezte. Amikor a vörösök a szervekedésről tudomást szereztek, az őrnagy feleségével, s egy főhadnagy-társával és annak feleségével menekülni akart. Menekülés közben egy vasúti bódében akartak meghúzódni. A bódében azonban három vörös ör volt, amikor meglátták Mészölyt, biztatgatni kezdték egymást: – Üssük agyon a gazember ellenforradalmárt. Le kell lőni a burzsujt! – Végül is a vörös örök közül kettő előkapta fegyverét, és az őrnagyot felesége szeme láttára lelőtték. (...) A három vörös ör Mészöly-nével is végezni akart, de a lövésekre több vörös katona sietett az állomásra, és ezek megakadályozták az újabb gyilkosságot. (...) A diktatúra bukása után évekig folyt a nyomozás a gyilkos vörösörök után. Kihallgatták az őrnagy feleségét, aki pontos személyleírást adott a gyilkosokról, de a nyomozás még ezeknek az adatoknak alapján sem vezetett eredményre. Most azután váratlan fordulat történt az ügyben. Néhány héttel ezelőtt

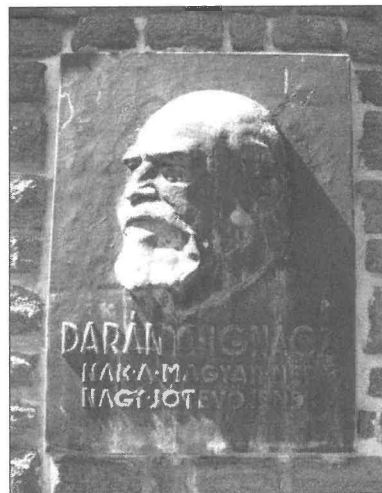
névtelen levél érkezett a miskolci ügyészségre és az ismeretlen levélíró bejelentette, hogy ő tudja, kik voltak Mészöly Géza gyilkosai.” Az újság⁷⁶ ekként folytatja a történetet: „Most állapították meg, hogy a két vöröskatona Kertész Nagy István géplakatos és Banai József felsőgallai születésű férfi volt. Kertész Nagy István jelenleg a váci fegyház lakója. Banait szerdán a rendőrség őrizetbe vette. Kertész Nagy István a kommün bukása után a párisi anarchista iskola növendéke lett, 1929-ben pedig merényletet akart elkövetni Budapesten az anarchisták megbízásából. A tervet azonban leleplezték és Kertész Nagy Istvánt tízévi fegyházbüntetésre ítélték. Ezt a büntetését tölti most a váci fegyintézetben.”

Egy évvel Móricz rádióbeszéde után Mészöly Gyula is beszélt a rádióban, 1933 őszén, 96 éves korában. Egy hosszú beszédet mondott⁷⁷ „Balatonfüred és Tihany” címmel, amelyben számos bel- és külföldi példát említ Füred és Tihany rendkívüli klímájával és gyógyhatású adottságaival összehasonlítva. „Gróf Széchenyi István már száz esztendővel ezelőtt felismerte Balatonfüred világfürdői rendeltetését, és az ezeréves dicsőséggel ékesített Tihannak nagy jövőjét.” Majd rátér Darányi Ignác volt földművelésügyi miniszter kimagasló eredményeire a Balaton-fejlesztés területén: „Darányi Ignác volt az, aki a Balaton-kultusz terén gróf

Széchenyi István eszméit örökölte. Darányi Ignác hosszú életén keresztül nemes lelkének szellemi kincseit a haza boldogítására, a földművesek, iparosok, munkások jólétének emelésére szentelte. A Sió szabályozására és a dunai hajóknak a Balatonra való bevezetésére a törvényhozásnál ő szavaztatta meg a jelen század elején 5 millió forintot. A Balaton partjain ő építtetett 10 monumentális kikötőt, ezen tényeivel megalapította a balatoni hajózás jövődjét, a tihanyi kikötő építésével megteremtette a kis magyar tengeren a turisztikai életet és az idegenforgalmat, melynek áldása az országra örök időkre kihat.”

Mészöly Gyula szavait tett követte: még ez évben, 1933-ban írásban és szóban is indítványozta⁷⁸, hogy a Balatoni Szövetség állítson szobrot a tihanyi kikötőben Darányi Ignác volt földművelésügyi miniszter emlékére. A *Budapesti Hírlap* így ad hírt erről: „Darányi Ignácnak szobrot emelnek Tihanyban. A Balatoni Szövetség legidősebb tagja, a 97. évét járó Mészöly Gyula indítványára elhatározta, hogy Magyarország volt földművelésügyi miniszterének, Darányi Ignácnak a tihanyi kikötőben szoborművet állít.

A Balatonvidék nem szűnő hálával emlékezik meg a nagy miniszterről, aki egykor, a balatonvidéki szőlőket elpusztító filoxéravész idején meghonosította az oltványszőlő nevelést, s ezzel megmentette a vidék népét. Amikor a Balatoni Szövetség előterjesztésére elhatározta a balatoni kikötők kiépítését és állami kezelésbe való vételét, Tihanyban kezdte meg ezt az áldásos munkát, amely elindítója lett a Balaton nagybbszabású vízforgalmának. A szoborműre szánt adományok Balatonfüredre, a Balatoni Szövetséghez küldendők.” Mészöly Gyula kezdeményezésére országos gyűjtés indult, elsőnek ő adott 25 pengőt, ami akkor nagy pénz volt⁷⁹. Az emlékművet, Tóth Gyula szobrászművész alkotását a hajóállomás feletti domboldalon 1938-ban fel is avatták. Érdekes, hogy az emlékmű ünnepélyes felavatásakor már meg sem említették az ötletadó, és a pénzt az emlékműre összegyűjtő Mészöly Gyula nevét⁸⁰, az ötletet Cséplő Ernőnek, a Balatoni Szövetség titkárának tulajdonították⁸¹. Pedig az emlékmű felirata is árulkodó, a szövege egyértelműen Mészöly Gyula szavait idézi: „Darányi Ignácnak, a magyar nép nagy jótevőjének.”

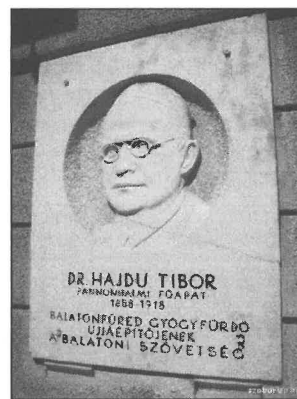
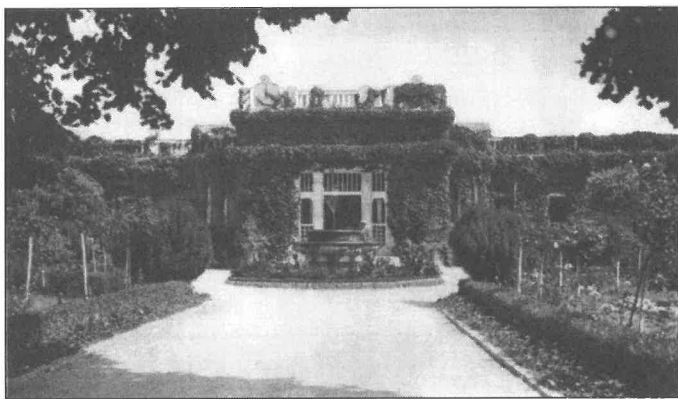
A Darányi-emlékmű Tihanyban⁸²

Rádióbeszédét így folytatja: „Gróf Széchenyi István nagyratörő eszméjének a fürdőélet terén örököse Hajdú Tibor főapát. (...) A főapát megválasztása után hamar kiterjesztette gondját Balatonfüredre, 1912-ben a sanatoriumát, Tiborfürdőjét felépítette, a gyógytermet, a Grand Hotelt díszesen átalakította, Balatonfüred jövőjét örök időkre biztosította.”

Ugyancsak Mészöly Gyula volt az, aki javasolta a Balatoni Szövetségnek, hogy Hajdú Ti-

bor főapát, Balatonfüred újjáalkotója is kapjon emléktáblát Balatonfüreden⁸³.

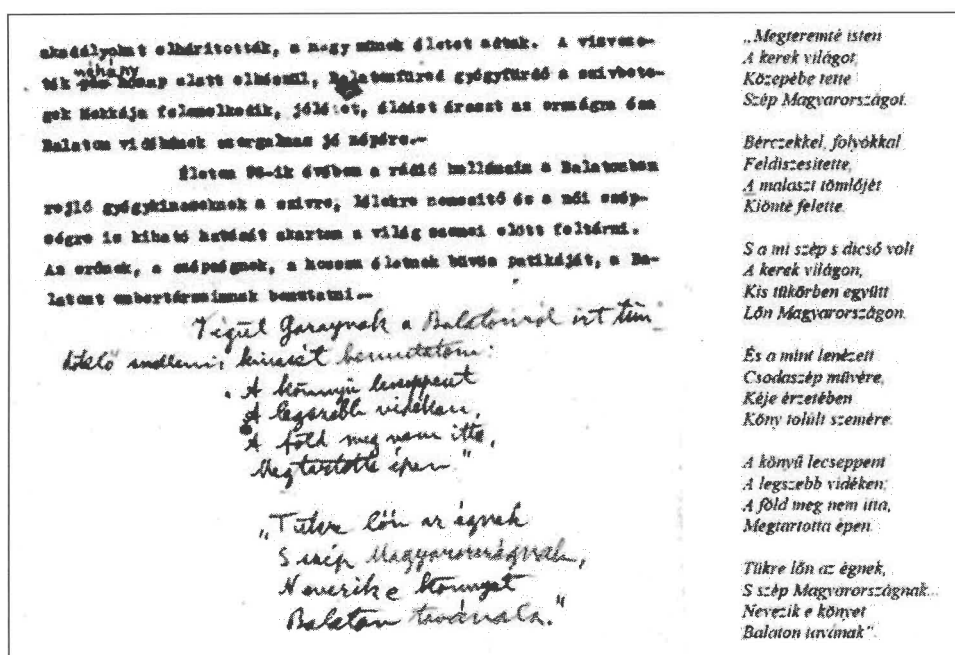
A Balatoni Szövetség 1943-ban el is helyezte a főapát emléktábláját a róla elnevezett Tiborfürdő falán. A domborművet Fülöp Elemér balatonfüredi szobrászművész készítette. Azonban az emléktáblát 1949-ben politikai okokból levették, majd a Pannonhalmi Apátságban őrizték, végül 1993-ban a Szív-kórház főhomlokzatán helyezték el.

A Tibor-fürdő⁸⁴ és a főapát domborműve⁸⁵

Mészöly Gyula a hosszú rádióbeszédét végül így fejezte be: „Életem 96. évében a rádió hullámain a Balatonban rejlő gyógykincseknek a szívre, lélekre nemesítő és a női szépségre is kiható hatását akartam a világ szemei előtt feltárni, az erőnek, a szép-

ségnek, a hosszú életnek bűvös patikáját, a Balatont embertársaimnak bemutatni.” Majd befejezésül meghatott hangon elszavalta a rádióban kedvenc verssorait, Garay Jánosnak a Balaton teremtéséről szóló költeményének utolsó két strófáját.

A rádióbeszéd kéziratának vége és Garay János „Balatoni kagylók” című versfüzéréből „A Balaton” című verse

Mészöly Gyula hosszú életpályáját áttekintve láthatjuk, hogy egész életében a Balatonért, Balatonfüredért, az egyszerű emberekért harcolt, kitartóan, önzetlenül, fáradhatatlanul. Mindenre és mindenkire gondja volt. Talán ezért is szerették őt annyira Balatonfüreden. Sajnos azonban, közel a százhoz, az ő erős szervezete is elfáradt...

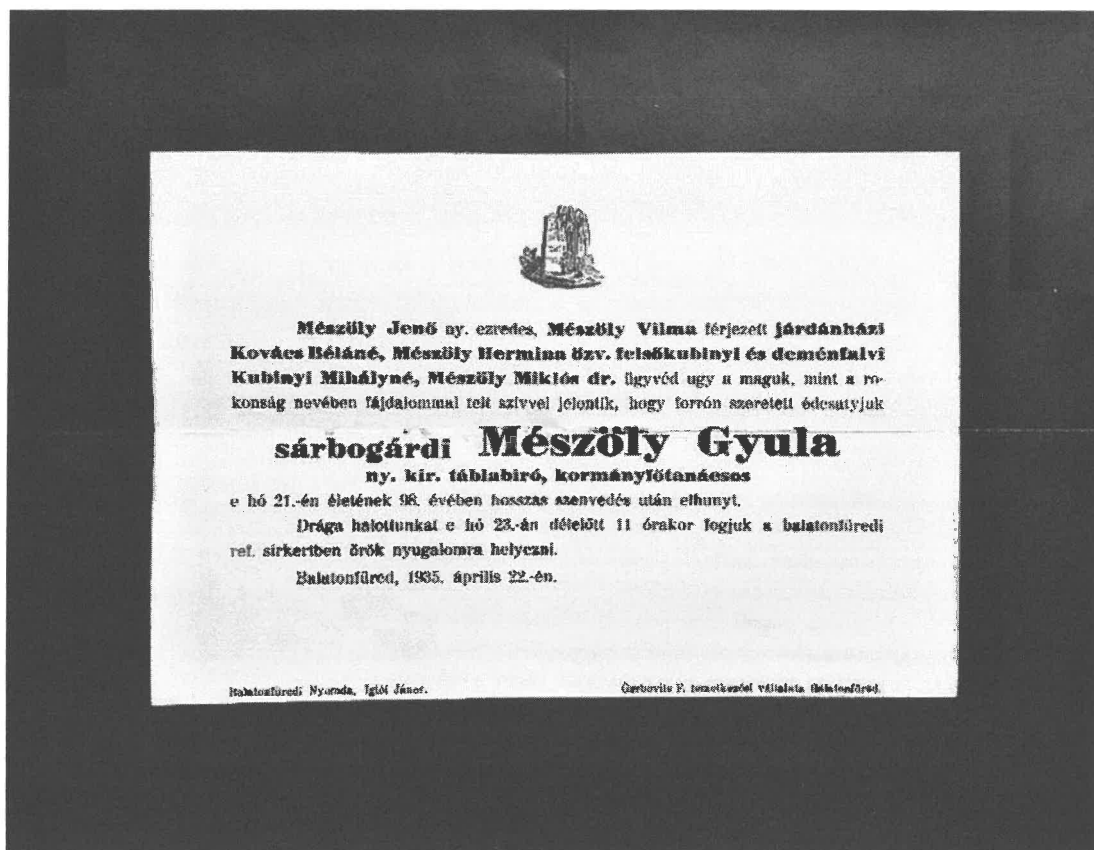
Kedves lapja, a *Budapesti Hírlap* adott elsőként hírt a lesújtó eseményről⁸⁶: „Sárbogárdi Mészöly Gyula nyug. kir. táblabíró, kormányfőtanácsos, április 21-én életének 98. évében hosszas szenvedés után Balatonfüreden elhunyt. Temetése 23-án, kedden délelőtt volt nagy részvét mellett a balatonfüredi református sírkertben.”

A helyi lap így emlékezett róla⁸⁷: „A megboldogult, kit egész életén át izzó hazaszeretet fűtött, ki a Balatonnak fanatikusa volt, talán a matuzsálemi magas korát is ennek köszönhetette.”

A Balatoni Kurír⁸⁸ is közölte a szomorú hírt: „Sárbogárdi Mészöly Gyula ny. táblabíró, kormányfőtanácsos, volt ügyvéd április 21-én életének 98. évében Balatonfüreden elhunyt. Halála mély-séges megilletődést, részvétet váltott ki mindazok köréből, kik szeretetreméltó egyéniségét, munkásságát ismerték. Vele a Balaton kultuszának egy lelkes és kiváló művelője dőlt ki az élők sorából; elmúlása nagy vesztesége a Balaton ügyének, s gyász a Balatonnak, melyet oly lángolóan szeretett.”

A Balatoni Szövetség lapja így búcsúzott tőle⁸⁹: „A Balatoni Szövetség legidősebb tagja (...) egész hosszú életén át nagy szeretettel csüngött a Balatonon: annak érdekeit szóval, írásban és cselekedettel, lelkes odaadással gondozta. (...) Emlékét hálás

kegyelettel megőrizzük.” Majd később ezt írják⁹⁰: „Egész életén át rajongással viseltetett a balatoni kérdések iránt, és még életének utolsó évében is balatoni terveket szőtt, előadás tartására készült, hogy a Balaton emelkedését előmozdítsa.”

Sárbogárdi Mészöly Gyula gyászjelentése⁹¹

Oly nagyon szeretett, elárvult otthonát kevéssel ezután a család átmenetileg egyházi kezelésbe adta, mert ez a hirdetés jelent meg a lapokban⁹²: „BALATONFÜRED-FÜRDŐTELEPEN MEGNYILT A SZENT JÓZSEF PENZIÓ (Csók-u. Mészöly-féle villa). Egész évben nyitva! Csendes, pormentes helyen, szép kis parkban, erdő mellett, kápolna, gyógyfürdő, Balaton közelében. Teljes pensió P 4.50-től kezdve. A villa főtisztelendő uraknak és családoknak is rendelkezésére áll. Érdeklődőktől válaszbélyeget kérünk. Szíves pártfogást kér a Jézus Szíve Nőpleányai Társasága.”

Egy évvel később, 1936-ban a Balatoni Yacht Club Balatonfüreden megrendezte a Mészöly Gyula-émlék-versenyt⁹³. Fájdalom, hogy Mészöly Gyula már éppen nem érthette meg, hogy ugyanebben az évben unokája, járdánházi Kovács Béla meg-

nyerje a Balaton legnagyobb vitorlásversenyét, a Kékszalag-versenyt, sőt mindezt két évvel később, 1938-ban megismételte, s unokája a Balaton egyik legsikeresebb vitorlásversenyzője lett. Béla öccse, édesapám, dr. Kovács László ugyancsak sok érmet szerzett a hullámok hátán.

Mészöly Gyula különlegesen hosszú és tevékeny életének mozgó rugóját nem jellemezhetnénk szebben, mint saját szavaival: „A Balatonban az 1847. évben fürödtem először, Gamásza csárdánál, szeptember havi fürdése alkalmával. Mielőtt a nap leáldozott, Gamásza fürdőtől a tihanyi remete-lakások közelében fekvő balatonpartig aranyhíd képződött. Festői látvány tárult elém. Tihany orma-it bíborpaláستtal vonták be a lenyugvó nap sugarai, megaranyozták a ringó habokat. A Balaton akkor hódított meg engem, és azóta rabja vagyok.”⁹⁴

A családi sírbolt a balatonfüredi református temetőben⁹⁵

Gyakran időzöm a balatonfüredi református temetőben családjunk, a Mészöly-Kovács család sírboltjánál, ahol őseim nyugszanak. Gyönyörű onnan a kilátás. Nézem a Balatont, a dombokat, a tihanyi templomot, s a régi szép időkre gondolok, amikor dédapámat a Balaton örökre rabul ejtette. Bár én már nem ismerhettem őt, mégis, a családi elbeszéléseken és a kordokumentumokon keresztül száz év távlatából is át-sugárzik a ragyogó szelleme.

Fájdalom, hogy az utókor méltatlanul elfelejtette őt, akinek pedig az életműve Balatonfüred szellemi öröksége, megőrzésre és emlékezésre méltó kincse.

Jegyzetek:

¹ Kempelen Béla: Magyar nemes családok, 7. kötet, Mészöly (sárbogárdi). 1913.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/7-kotet-C47F/meszoly-sarbogardi-D0B0/>

² A kiváltságlevél másolatai dr. André Tibortól.

³ A címer képe a családi levéltárban.

⁴ A címer a balatonfüredi Mészöly-villa ormán, Kurutzné Kovács Márta felvételei.

⁵ Benkó Imre: A sárbogárdi Mészöly család története. Külön lenyomat a Családtörténeti Jegyzetek 1914. évi I. évfolyamának 4. füzetéből. Ottinger Nyomda, Nagykőrös, 1914.

⁶ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Csösz\(település\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Csösz(település))

⁷ A keresztlevél másolata a családi levéltárban.

⁸ A házasságlevél másolata a családi levéltárban.

⁹ Részlet Gyömörey György Zala vármegye főispánja felterjesztéséből Bethlen István miniszterelnökhöz Mészöly Gyula kormányfőtanácsosi kinevezése tárgyában, 1928. nov. 25. Az előterjesztés másolata a családi levéltárban, dr. André Tibortól.

¹⁰ A bogárdi Mészöly nemzetség élő tagjainak névjegyzéke ágak és al-ágak szerint, Farkas Elemér könyvnyomdája, Szerencs, 1941.

¹¹ Kép a *Tolnai Világlapjában*, 1924. jan. 23.

¹² A képet a család tulajdonában lévő festményről készítette Kurutzné Kovács Márta.

¹³ A Mezőföldi ev. ref. Egyházmegye 1903. évi július hó 6–7. napján Székesfejevárott tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, 14. oldal. Nyomatott Politzer Jenő könyvnyomdájában Enyingen.

¹⁴ Tábori Kornél: A hosszú élet titka, *Tolnai Világlapja*, 1924. jan.23.

¹⁵ Tábori Kornél: Nevezetes balatoniak: Mészöly Gyula. *Balatoni Kurír*. 1940. 8. sz.1–2.

- ¹⁶ Siófok egykor és most, egy fürdőváros látóképei, <https://tgyoblog.wordpress.com/2015/09/01/siofok-egykor-es-most-egy-furdovaros-latokepei/>
- ¹⁷ Mészöly Gyula: A Magyar Tenger és a társadalom, Budapest, Franklin-társulat könyvnyomdája, 1893.
- ¹⁸ Mészöly Gyula: Balatonfüred és Tihany, 1933. Rádióbeszéd kézírata a családi levéltárban.
- ¹⁹ A Balatoni Szövetség 1904-ben alakult Siófokon. Feladata a Balaton megismertetése és felvirágoztatása volt. <https://www.balatoniszovetseg.hu/>
- ²⁰ A Balatonfüredi Gazdakör 1922-ben alakult a helybéli gazdálkodókból és iparosokból.
- ²¹ A Kisfaludy Sándor Társaskör 1910-ben alakult Balatonfüreden. Célja: Balatonfüred és vidéke társadalmi érdekeinek előmozdítása volt. Balatonfüred és Balatonarács története (szerk. Lichtneckert András) - A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 14. Veszprém, 1999. VIII. A polgárosodás eredményei.
- ²² Némethné Rácz Lídia: Balatonfüred nevezetes épületei, 2008.
- ²³ A Balatoni Társaság 1932-ben alakult Budapesten, feladata a Balaton irodalmi, művészeti, kulturális és tudományos életének ápolása volt.
- ²⁴ Mészöly Gyula: A Balatonkultusz és a kisemberek. Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1907. A könyv eredeti példánya a Balatonfüredi Lipták Gábor Könyvtárban található. Másolata a családi levéltárban.
- ²⁵ A Balaton összes fürdő- és üdülőhelyeinek leírása, dr. Óvári Ferenc, dr. Pete Márton és dr. Lóczy Lajos előszavával, a balatoni fürdők és üdülőhelyek leírása dr. Szaplonczay Manó és Vajthó Jenő tollából, Kardos Ignác és Simalya V. Ferenc kiadása, Részvénynyomda nyomása, Kaposvár, 1907.
- ²⁶ *Köztelek*, XVII. évf. 52. sz. 1907. júl. 6.
- ²⁷ Z. Karkovány Judit: Protiwinsky Ferenc, Balatonfüred festője – képleltár, *Füredi História*, IX. évf. 2. sz. 2009. aug.
- ²⁸ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=1248&lot=875>
- ²⁹ A gyászjelentés másolata a családi levéltárban, dr. André Tibortól.
- ³⁰ Mészöly Gyula: A balatoni hajózás, *Budapesti Hírlap*, 1908. márc. 24.
- ³¹ Mészöly Gyula: Balatonfüred és Nauheim. Emlékirat, 1910. dec. 6. Kézzel írt kézirat másolata dr. André Tibortól.
- ³² Mészöly Gyula: Balatonfüred és Nauheim, *Balatunfüred*, 1912. márc. 31. és 1912. ápr. 7. Tóth-Bencze Tamástól.
- ³³ A magyar társadalom lexikonja, 1930.
- ³⁴ Mészöly Gyula: A Balaton jövője, 1912. Kézirat a családi levéltárban.
- ³⁵ Mészöly Gyula: Balatonfüred jövője, *Balatunfüredi Hírlap*, 1912. máj. 5.
- ³⁶ *Pesti Hírlap*, 1911. jún. 2.
- ³⁷ Justus György: Az ideai fürdőélet a Balatonon, *Pécsi Közlöny*, 1912. aug. 12.
- ³⁸ *Balatunfüred*, 1923. jún. 2. Tóth-Bencze Tamástól.
- ³⁹ Mészöly Gyula: Fohász a Hazáért! 1927. A kézzel írt könyörgés a családi levéltár egyik legféltettebb kincse.
- ⁴⁰ Szecskó Károly: Sárbogárdi Mészöly Géza, *Egri Magazin*, 12. évf. 11. sz. 2019. nov. dr. André Tibortól.
- ⁴¹ A képek és a gyászjelentés másolata dr. André Tibortól.
- ⁴² *Dunántúli Hazánk*, I. évf. 18. sz., 1920. nov. 5.
- ⁴³ Mészöly Gyula: Gróf Tisza István emlékezete, *Balatunfüred*, 1920. nov. 7. és 1920. nov. 14. Tóth-Bencze Tamástól.
- ⁴⁴ *Balatunfüred*, 1920. november 21. Tóth-Bencze Tamástól.
- ⁴⁵ *Balatunfüred*, 1921. május 14. Tóth-Bencze Tamástól.
- ⁴⁶ *Budapesti Hírlap*, 1922. szept. 7.
- ⁴⁷ Mészöly Gyula: Balatonfüred és Nauheim, *Balatunfüred*, 1922. szept. 12. Tóth-Bencze Tamástól.
- ⁴⁸ *Budapesti Hírlap*, 1924. aug. 6.
- ⁴⁹ *Budapesti Hírlap*, 1924. aug. 22.
- ⁵⁰ *Budapesti Hírlap*, 1924. okt. 10.
- ⁵¹ *Magyarország*, 1924. nov. 18.
- ⁵² *Budapesti Hírlap*, 8 Órai Újság, *Az est*, *Szózat*, *Pesti Hírlap*, 1925. szept. 15.
- ⁵³ *Tolnai Világlapja*, 1925. szept. 23. Kurzweil Frigyes felvételei.
- ⁵⁴ *Budapesti Hírlap*, 1926. szept. 14.

- ⁵⁵ *Balaton*, 1926. szept. 1.
- ⁵⁶ *Balatonfüred*, 1926. márc. 13. Tóth-Bencze Tamástól.
- ⁵⁷ Némethné Rácz Lídia: Barangolások Balatonfüreden. Utcák, házak, emberek, Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai 83. 2019.
- ⁵⁸ A ház képe Némethné Rácz Lídia, Balatonfüred nevezetes épületei, Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 40. 2008. könyvből; a családi fénykép a családi levéltárból.
- ⁵⁹ *Magyarság*, 1927. okt. 26.
- ⁶⁰ Dr. L.: Nagy idők tanúja, *Balatonfüred*, 1928. ápr. 21.
- ⁶¹ Fénykép a családi levéltárból.
- ⁶² Fejest tud még ugrani a Balatonba a magyar tenger 90 esztendő barátja. *Budapesti Hírlap*, 1928. máj. 10.
- ⁶³ *Balatonfüred*, 1929. jan. 12.
- ⁶⁴ Némethné Rácz Lídia, Balatonfüred nevezetes épületei, Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 40. 2008.
- ⁶⁵ *Budapesti Hírlap*, 1928. május 12.
- ⁶⁶ *Balatonfüred*, 1928. máj. 19.
- ⁶⁷ Mészöly Gyula kézzel írt avató beszéde ugyancsak a családi archívum egyik féltve őrzött kincse.
- ⁶⁸ 8 Órai Újság, 1928. szept. 12.
- ⁶⁹ A kinevezési eljárás okiratainak másolata dr. André Tibortól.
- ⁷⁰ Az eredeti értesítés a családi levéltárban.
- ⁷¹ *Budapesti Hírlap*, 1929. jún. 13.
- ⁷² *Budapesti Hírlap*, 1930. aug. 26.
- ⁷³ Móricz Zsigmond: Nagy idők tanúja, rádióbeszéd, Móricz Zsigmond gépelt kéziratának másolata, 1932. okt. 25. dr. André Tibortól.
- ⁷⁴ Másolat, dr. André Tibortól.
- ⁷⁵ *Új Nemzedék*, 1933. febr. 12.
- ⁷⁶ *Újság*, 1933. febr. 16.
- ⁷⁷ Mészöly Gyula: Balatonfüred és Tihany, 1933. Rádióbeszéd kézírata a családi levéltárban.
- ⁷⁸ *Budapesti Hírlap*, 1934. jún. 26.
- ⁷⁹ *Balaton*, 1934. 7. sz.
- ⁸⁰ Némethné Rácz Lídia, Balatonfüred nevezetes épületei, Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 40. 2008.
- ⁸¹ *Balaton*, 1938. 8. sz.
- ⁸² Az emlékmű felvételei a Köztérkép című adatbázisban. <https://www.kozterkep.hu/6205/daranyi-emlekmu#>
- ⁸³ *Balaton*, 1936. 7. sz.
- ⁸⁴ A Tibor-fürdő képe a teszvesz adatbázisban. <https://www.teszvesz.hu/balatonfured-tibor-furdo-3253513517.html>
- ⁸⁵ A főapát domborművének felvételei a Köztérkép című adatbázisban. <https://www.kozterkep.hu/11879/hajdu-tibor-emlektablak#>
- ⁸⁶ *Budapesti Hírlap*, 1935. ápr. 24.
- ⁸⁷ *Balatonfüred*, 1935. ápr. 27.
- ⁸⁸ *Baltoni Kurír*, 1935. máj. 1.
- ⁸⁹ *Balaton*, 1935. 5. sz.
- ⁹⁰ *Balaton*, 1935. 8. sz.
- ⁹¹ A gyászjelentés másolata a családi levéltárban.
- ⁹² *Nemzeti Újság*, 17. évf. 135. sz. 1935. jún. 15.
- ⁹³ Zuber Ferenc (szerk.): Magyar sport almanach 1936, 12. vitéz Sebők Sándor: A magyar vitorlássport 1936-ban, 1937.
- ⁹⁴ Mészöly Gyula: Balatonfüred és Tihany, 1933. Rádióbeszéd, kézírata a családi levéltárban.
- ⁹⁵ Kurutzné Kovács Márta felvételei.

RÁCZ JÁNOS

A KOLOSKA HELYNÉV BALATONARÁCSON

A balatonfüredi Koloska-völgy a Koloska-forrással nagyszerű kirándulóhely minden évszakban. A Sándor-hegy és a Péter-hegy közé bemélyedő erdős, sziklás szurdok, amelynek a forrásos része védett terület. A Balaton-felvidéknek ezen a részén a kőzetbe bevágódva, déli irányban párhuzamos szurdokvölgyek haladnak, ezek közül az egyik legismertebb az arácsi Koloska-völgy, benne dolomit sziklafalakkal s az itt eredő Koloska-patakkal. Ahol ez a vízfolyás a Tamás-hegy és Péter-hegy között áttöri a Veszprémi-fennsíkot, a patak völgyre néző lejtőire települt az ősi Arács falu. Eleinte valószínűleg csak barlanglakásokat vájtak a pannóniai homokból álló völgyoldalba. Ezek a korábbi barlanglakások sokáig megmaradtak pincének az eléjük épített házaknál. Balatonarács ma már Füred része, 1954-ben csatolták Balatonfüredhez.

A Koloska elnevezést okleveles anyagban először egy 1778. évi úrbérrendezési iratban említik, a második osztályba sorolták a *Koloska dűlőt* (L. 224). 1840-ben térképen: *Koloska* (AT.). Ezután 1843: *Koloska* (L. 2006: 19), 1851: „*Koloska: Szőlőhegy*” (Névtani Dolgozatok 21), 1871: *Koloska* (Art.). Jankó János balatoni néprajzában 1902: *Koloskaoldal* (J.). A földrajzi név megfejtési kísérleteit Cholnoky Jenő alapozta meg 1936-ban, szerinte „Arács fölött, a Koloska-völgy neve kétségtelenül a *kolostor* szóból származik. Nagyon kicsiny kis bencés 'Kolostorka' állhatott ott azon a mészkőpaddal megóvott márgagerincecskén a delelő fölött, amelyet a nép ma is Barátlakásnak nevez. Elhagyott kőfejtő van a kolostor helyén, kétségtelenül építőköveknek hordták el a romokat” (Ch.). 1841-ben egy arácsi térképen bejelölnek egy *Kőfejtő* (Ahat.) nevű részt, ez azonban aligha lehetett a „nagyon kicsiny kis bencés kolostorka”. Tetszetős magyarázat (a több „kétségtelenül” ellenére is) Cholnoky névfejtése, így szerepel számos balatoni útikönyvben, internetes fórumokon, balatoni helységek honlapjain, sőt így vésték a Koloska-völgy egyik nagy táblájára is, mégsem vehető komolyan. Ellene szól az a tény, hogy ha Arács környékén valaha kolostor állt volna, annak föltétlenül ismernénk okleveles említését. Ilyesminek azonban nyoma sincs.

A másik ellenérv pedig nyelvtudományi. Egyrészt – a szótörténet tanúsága szerint – a *Koloska* földrajzi név korábbi felbukkanású a magyar írásbeliségben, mint feltételezett forrása, a *kolostor* főnév, hiszen a *kolostor* a magyar nyelvújítás korá-

nak szóalkotása, és csak 1784-től adatolható Baróti Szabó Dávidnál (Kisdéd szó-tár. Kassa). A köznyelvben pedig jóval később terjedt el, még a 19. század második felében megjelent Czuczor-Fogarasi szótárban, a magyar nyelv akkori legnagyobb szógyűjteményében is csupán utalószóként szótárazták. Másrészt etimológiai szempontból egészen valószínűtlen egy lerövidüléssel járó *kolostor* > *kolostorocska*, *kolostorka* > *koloska* fejlődés. A *kolostor* szó -tor végződése nem valami inetimológikus toldás eredménye, későbbi egyszerű elhagyása aligha képzelhető el. A *kolostor* ugyanis a *klastrom* (< latin *clastrum* 'szerzetesek lakóépülete' a latin *claudere* 'zárni' igéből) szavunk régi népnyelvi *kalastorom* alakváltozatából származik, amelyet a hasonló jelentésű *monostor* mintájára módosítottak. Sokkal hihetőbb ezek miatt a földrajzi nevek etimológiai szótárának rövid magyarázata: „a magyar *Kolozs* szn. [személynév] -ka képzős származékából keletkezhetett. Vö. N. [népi] Kolozsvölgy ~ R. [rég] Kolozsok völgye 'Balatonkiliti egyik határrésze' egykori tulajdonosáról, a Kolozs családról nevezték el” (FNESz.). Azaz személynévi eredetű helynév.

A *Koloska-forrás*nak Süle Sándor egyik adatközlője szerint a hivatalos neve *Petőfi-forrás* (S.), a turistatérképeken általában a népi név szerepel. 1961-ben építették ki, egykor hét ágból csobogott a kiépített medencébe. Környéke szép, rendezett kirándulóhely. Ott van a *Forrás-tó*, és itt ered a *Koloska-patak*, amelynek több neve is van: *Séd*, *Arácsi-séd*.

HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM

Ahat. = Arács helység határának rajza, 1841. VeML. XV 11 a T 377.

Art. = Arácsi térkép, 1871. In: S.

AT. = Arács helység határának térképe, 1840. VeML. XV 11 a T 357.

J. = Jankó János: A Balaton-melléki lakosság néprajza. Budapest, 1902.

L. = Lichtneckert András: A Balatonfüred-csopaki borvidék története. Veszprém, 1990.

L. 2006 = Lichtneckert András: Az arácsi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története. Balatonfüred.

S. = Süle Sándor számos füredi adatközlő segítségével történt helynévgyűjtése, 1984. Kézirat. Laczkó Dezső Múzeum

VeML. = Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém.

BAÁN BEÁTA – TÓTH-BENCZE TAMÁS

KATOLIKUS ELEMI ISKOLA BALATONFÜREDEN

A településünk katolikus hagyományai, mint minden régi településé Szent István idejében gyökerezik. Több száz évre feledésbe merültek, hogy aztán újra felfedezzük a régi templomokat, pontosabban a templomok romjait. Tudjuk, hogy Szent István úgy rendelkezett, hogy minden 10 falu építsen templomot, amelynek felszerelése közös feladata a királynak, a püspöknek és a népnek. A falu adjon 2 telket, 2 szolgát, lovat kancával, hat ökröt, két tehenet, 30 aprómarhát. Ruhákról, oltártakaróról a király gondoskodik, a plébániáról és a könyvekről a püspök.

A mai Füred területén 2 Árpádkori templomról tudunk: a Vázsonyi út mellett a néhai Papsoka falu templomának romja és a Füred falu részén álló ma Zsidó Kiválóságok Háza közelében állt, az elpusztult Margit templom.

A törökök visszaszorítása után a Dunántúlon – földesuraik új vallását követve¹ – a megmaradt kevés számú lakosság áttért a lutheránus hitre. Környékünkön jelentős hatása volt enyingi Török Bálintnak, aki már 1531-ben református iskolát létesített Pápán. Török Bálint ugyancsak Bálint nevű prédikátora vitte az új vallást a környező falvakba, Somogy és Veszprém vármegyékbe. A Nádasdy család által támogatott Dévai Mátyás (1500–1545) prédikátor a Balaton mellett „reformálta meg” a katolikus híveket. Könnyű helyzetben volt, mert a közeli Veszprém csak papíron volt püspöki székhely, a török hódítás miatt az itteni javadalmakat nem lehetett élvezni. Az akkori püspök Kecsethy Márton maga is szimpatizált a reformátákkal, olyanmódon, hogy hamarosan áttért az evangélikus hitre és megnősült. A Dunántúl nagy reformátorai: Dévai Bíró Mátyás, Huszár Gál, Sztáray Mihály Calvin tanításait követték, s ennek eredménye lett, hogy a Balaton környékének lakossága – ahogy akkor nevezték – a svájci mintát, a helvéciai vagy helvét hitvallást követte.

A következő évszázadban a veszprémi katolikus püspökök gyorsan váltották egymást, volt, aki csak pár hónapra töltötte be a hivatalát. Többnyire megse fordultak Veszprémben, vallási, ideológiai hatásuk a környező település lakosságára nem volt.

Az igazán nagy hatású püspök Padányi Bíró Márton, aki a rekatolizáltakra jellemző vehemenciával állt a katolikus egyház szolgálatába, s egyben istenítve követte Mária Terézia királynőt. Azzal kellett szembenéznie, hogy a hozzátartozó közsé-

gek közül 141-nek csak protestáns lelkésze van, katolikus nincs. Egyházlátogatása során feljegyeztette, hogy Füreden mindössze két katolikus család van, – Csizmazia és Darab családok – katolikus iskola és templom nincs. A 2 család Paloznakra jár át gyakorolni a vallását. Kétségtelen Padányi érdeme mecénási, építetói tevékenysége, az egyházmegye kulturális felvirágoztatása, ám sokat rontott a felekezetek egymás mellett élésének lehetőségén. Az erőszakos térítése, a templom foglалások, a reformátusok és a katolikusok egymás ellen uszítása sok kárt okozott az embereknek.

Füreddel kapcsolatban megjegyezte, hogy mindenképpen létre kell hozni egy katolikus iskolát, s ehhez a helyieken kívül a tihanyi apátság segítségét kell kérni.

Az 1700-as évek közepén járunk, egyre több német ajkú telepes költözik be a vármegyébe, ők valamennyien katolikusok, más vallású nem jöhetett. Érkeznek a környező falvakba is, valamint a bencések kezelésében lévő fürdő is fejlődésnek indul. A fürdő alkalmazottai letelepednének, családot alapítanak, az ő gyerekeik katolikus szellemű oktatását biztosítani kellene. Jóval Padányi Bíró Márton halála után, 1777-ben hozza meg Mária Terézia a Ratio Educationis kezdetű rendeletét, amelyben az oktatásügyet egységesíti, centralizálja, s kimondja a tankötelezettséget, amely faluhelyen még mindig nem tud megvalósulni.

Újabb 100 évnek kell eltelnie ahhoz, hogy az Eötvös József névvel fémjelzett népoktatási törvény valóban kötelezővé tegye 6-tól 12 éves korig a népiskolába járást.

Bár Zákonyi Ferenc szerint 1813 előtt volt katolikus iskola Füreden, ennek írásos nyomára nem bukkantunk. Valóban javasolta Padányi Bíró Márton, hogy létesüljön a faluban a tihanyi apátság támogatásával katolikus iskola, ám a hívek alacsony száma miatt Padányi idejében ez nem valósulhatott meg. Még úgy sem, hogy – ismét a Zákonyi-féle monográfiára² hivatkozva – a helyi földbirtokos galánthai gróf Esterházy / Eszterházy Károly Imre Flórián Antal József Ignác Xavér³, egri püspök is támogatta volna az építkezést, ami viszont azért problémás lehetett némileg, mert a szóban forgó egyházi főrang 1799. március 15-én Egerben elhunyt, 17-én helyezték végső nyugalomra az egri főszékesegyház kriptájában. Padányi pedig már 1762-ben meghalt. Az Eszterházy család Arácson

volt birtokos, ennél fogva életszerűbb lett volna, ha inkább egy arácsi iskola felállítása mellett áll ki, de az 1800-as évek elején sem ő, sem Padányi ezt már nem tehette meg. A füredi katolikus iskoláról az első híradások az 1860-as évek elején olvashatók.

Az 1858-ban felvett kataszteri térképen 727 számon feltüntetett 33. sorszámú épület a veszprémi káptalan tulajdonában volt. Ez a terület beazonosítható ma is: ez volt a piros iskola megépülése előtt a katolikus iskola és a tanítói lakás. Az épület helyi, egyedi védelem alatt áll, a nyilvántartási száma: 78., helyrajzi száma: 2130.

A piros iskola megépülését követően a katolikus óvodának adott helyet, ma lakások vannak benne.

A Zákonyi által megadott forrásban iskola létesítéséről szó nincs, a füredi katolikusok 1813-ban és 1824-ben is eredménytelenül kérvényezték az iskola felállítását.

Az iskola ügyét 1828-ban sikerült rendezni, az Esterházyak, valamint a tihanyi apát vállalták az iskola épületének megvételében, illetve az iskola megszervezésében a rájuk eső részt. 1828. március 8-án a füredi katolikusok nevében Polányi Péter, Varga Ádám, öreg Darab József és mások vállalták, hogy a tanítónak minden pár fél mérce⁴ búzát és 15 krajcárt, minden fél pár egy fickó⁵ bort és 8 krajcárt ad, továbbá minden gyermek tanításáért 30 krajcárt, minden gyermek után 3 krajcár gyertyapénzt, a harangozásért egy kila⁶ búzát és minden pártól 15 krajcárt adnak, a tanító tűzifáját az erdőről hazahordják, és ha az uraság rétet ad neki, akkor azt letakarítják és hazahordják. Az 1828. december 31-i apátsági tiszttartói kimutatás szerint az iskolaépület számára 1826. március 31-én 1000 forintért megvásároltak Sziládi János zsellérházát. Az új iskolaépületet, amelyben helyet kapott a tanítói lakás és maga az iskola is, Vízler János kőművesmester építette. Vörös Dániel asztalos készítette a padokat, asztalt és táblát. Az építkezés 4165 forintba került, amelyet fele-fele részben a káptalan és az apátság fizetett ki.

Az 1846. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint az „oskolamester” háza két szobából, konyhából, kamrából, istállóból, fűszerből és boltozott pincéből állt. Az iskolahelyiség egy szoba, amely ugyanebben az épületben volt. A tanítónak volt egy kertje, krumpliföldje és rétje. A veszprémi káptalantól állandó segélyként 150, az apátságtól 122 váltóforintot kapott. Annyi tűzifa járt neki, mint egy zsellérházhoz. Minden házaspártól kapott fél mérce eleséget és 5 váltókrajcárt. Az úgynevezett stólabeli járandósága kihirdetésért 8, temetésért 30

krajcár volt. A szülők minden gyermek tanításáért 30 krajcárt fizettek neki.

1853-ban rendszeres fizetéssel járó állást létesítettek egy tanító részére. Az első tanítók neveit nem ismerjük. Sváb Lajos⁷ 1860/1861 táján kezdett el tanítani Balatonfüreden, őt követte 1895-ben Szőke Dániel⁸, akit 8 jelentkező közül választották meg. Szőke Dániel még az 1920-as években is tanított, majd 1924-ben nyugállományba vonult.

1872-re már kicsinek bizonyult az épület, kényeszerű megoldásokkal próbálkoztak, többnyire valamelyik hívő lakásán – azokat váltogatva – folyt a tanítás, de ez igazán nem vált be, így az 1872. április 2-án megtartott iskolaszéki ülésen úgy döntöttek, hogy a katolikus iskolát sürgősen bővíteni (és javítani) kell. A veszprémi káptalan és a tihanyi apátság természetesen vállalta, hogy eleget tesz az iskolaszék kérésének, állták az ezzel kapcsolatos költségeket, amelyek 64 forintot tettek ki. A tanítói lakásból is tantermet alakítottak ki, az utcafrontra néző gazdasági épületet pedig átalakították tanító lakásnak. Az iskolaszék a november 1-jén megtartott ülésén köszönetét fejezte ki az iskola javításáért és bővítéséért.

Az 1890-as évekre az iskola nádtetős épülete elvizesedett, rossz állapotba került, a zalaegerszegi tanfelügyelőség nem találta oktatásra alkalmasnak, és új iskola felállítására kötelezte a római katolikus egyházközséget.

1910-ben már egy második tanítót is választottak Szőke Dániel mellé, Kecskés Lajos⁹ kántortanító személyében.

Az 1912. novemberi közös nyilatkozat szerint a veszprémi káptalan több füredi ingatlant is átadott a füredi római katolikus hitközségnek. Többek között: majorság a Belsőségben a 68. hrsz.-on, szántóföld a Szőlőfő dűlőben, rét a Fűzberek dűlőben, valamint a 78. hrsz.-on a 44. sz. ház (korcsma) udvarral és kerttel, ez utóbbi, amin a „Beszálló” vendégfogadó is állt. Mivel a fürediek a telket templom építésére szerették volna felhasználni azt a telket, amelyen a Beszálló fogadó állt fél áron kapták meg. Az ingatlanokat 1919 márciusában írták át a telekkönyvi nyilvántartásban a fürediek nevére. [Pálóczi Horváth Ádám térképén (1785) a 21. számon már jelölve, a veszprémi káptalan tulajdonában levő épület. Az 1858-as kataszteri térképen pedig a 859-es parcellán, a 44. sz. épület.]

Az 1913. március 12-én megtartott római katolikus iskolaszéki ülésen – az időközben Pápára távozott Kecskés Lajos helyébe – Fenyves [1898-ig Freisusz] József¹⁰ – addig karmacsi – kántortanítót

választották meg egyhangúlag, de neki az 1919-es Tanácsköztársaság alatti szerepvállalása miatt le kellett mondani az állásáról és távoznia kellett, helyére sárszegi Baán László¹¹ – korábban kishantosi – tanító érkezett. Ő 1924-ben első tanító lett a nyugalmába vonult Szőke Dániel helyett, illetve 1931-től igazgató-tanító.

1927 tavaszán megkezdtek az – ekkor még épülő – új plébániatemplom mellett az új katolikus iskola (ma: Arácsi u. 2.) építését is, 40 000 pengőbe került az emeletes épület, terveit Fábián Gáspár¹² készítette, a kivitelezést Uhrinyi Kovács Ferenc, esztergomi építési vállalkozó végezte. A három modern tanterem mellett, egy tanítói lakást is kialakítottak benne. Egyúttal egy harmadik katolikus tanítói állást is létesítettek, Nacsády József 1928 novemberében töltötte be azt, majd hamarosan egy negyedik tanítói állást is létrehozta, az egyházközség 1929. október 20-án megtartott tanácsülésén döntött erről, amelyre az 1930. augusztus 15-én megtartott ülésén Bányai Margitot választották meg. Továbbá arról, hogy a régi iskola melletti volt kántortanítói lakásba a Jézus Szíve népleányok költözhetnek be, amit 1930. szeptember 1-jén meg is tettek. A régi iskola tanszobáiban az egyik néplány. Viskovszki Beatrix kultúrtermet rendezett be, ahol előadásokat szerveztek, majd 1933. február 13-án megnyílt az egyházközségi katolikus óvoda (kisdédóvó) a régi katolikus elemi iskola épületében, kezdetben, mint az egyházközség magánóvodája, az óvónői feladatok ellátását az egyik Jézus Szíve népleány vállalta el. A következő évben (1934) a tanügyi hatóság támogatását elnyerve, államilag támogatott óvoda lett, hivatalosan ekkortól működött. Az óvodát az 1948-as államosítás során szüntették meg, valamint a szomszédos, a Jézus Szíve Népleányok rendháza-nak otthont adó épületet is, a ré-

gi iskola épületében két tanítói lakást alakítottak, ma ez, és másik épület is lakásokként funkcionálnak.

Padányi idejében 2 katolikus családról tudunk, 200 évvel később, 1931-ben a 2604 magyar lakosból 1419 a katolikus, 926 a kálvinista, 1187 a zsidó, 64 a lutheránus vallású. A római katolikus lexikon szerint 1900 – 1920 között a katolikusok száma 100%-kal nőtt. [Az első világháborút követő betelepülések ismét tovább növelték a katolikus vallású lakosok részarányát.] A katolikus felekezet számának látványos növekedése a pápai nuncius érdeklődését is felkeltette. Füredre látogatásában talán a volt helyi plébános dr. Luttor Ferenc kapcsolatrendszere, népszerűsége is közrejátszott, hiszen éppen ezidőben ő is Füreden tartózkodott. A nuncius 1929. szeptember 5-én érkezett Veszprémből hogy megtekintse az egyházi épületeket. A templom felé vezető utat virágot szóró gyerekek sorfala között tette meg. Nánay Sándor világi elnök köszöntő beszédében a füredi katolikusok nevében a Szentatya iránti hűséget nyilvánította ki. Nem csak a hitünk, de nemzeti történelmünk is kötelez a pápa (XI. Pius) iránti hűségre – fogalmazott Nánay. A nuncius a templomban válaszolt Nánay szavaira – magyar nyelven. A plébániai látogatást követően – ahol Bábics Endre plébános volt a házigazda – a nuncius el látogatott a fürdőtelepre, s ott találkozott Luttor Ferencel, aki ekkor már pápai követ volt.

Az iskolát egy évvel előbb, 1928 szeptember 8-án szentelte fel Rott Nándor veszprémi püspök.

A piros iskola felszentelése, a bejáratnál Rott Nándor püspök áll
(Baán Beáta hozzájárulásával)

A vezetésével szenteléskor Rott Nándor püspök Baán Lászlót bízta meg, majd ezt követően – 1931-től – nevezte ki igazgatónak.

Baán László, aki a piros templom kántori feladatait is ellátta az iskola emeletén lakott családjával: feleségével és két gimnazista fiával.

A tanulólétszám növekedésével néhány éven belül tanteremmé kellett alakítani a szolgálati lakást, új lakást jelöltek ki a család számára, az azóta lebontott Ady u. 43. szám alatti tornyos ház, amelyben később óvoda létesült. Ma lakóház és üzletek vannak a helyén. A II. világháború alatt 1944 tavaszától rendszeressé váltak a bombázások, az egyik fontos célpont a vasútállomás volt. Bár a füredi nem számított stratégiai fontos csomópontnak mégis úgy gondolták, hogy a szolgálati lakás túl közel van a vasútállomáshoz és kérték, hogy elköltözhessenek. Az új szolgálati lakás a Petőfi Sándor utca 22. szám alatti (mai számozásnál: 12.) Nagy Róza féle ház lett. Az 1897-ben épült háznak is igen érdekes a története. Az arácsi származású Nagy Róza, Vaszary Kolos házvezetőnője építtette.

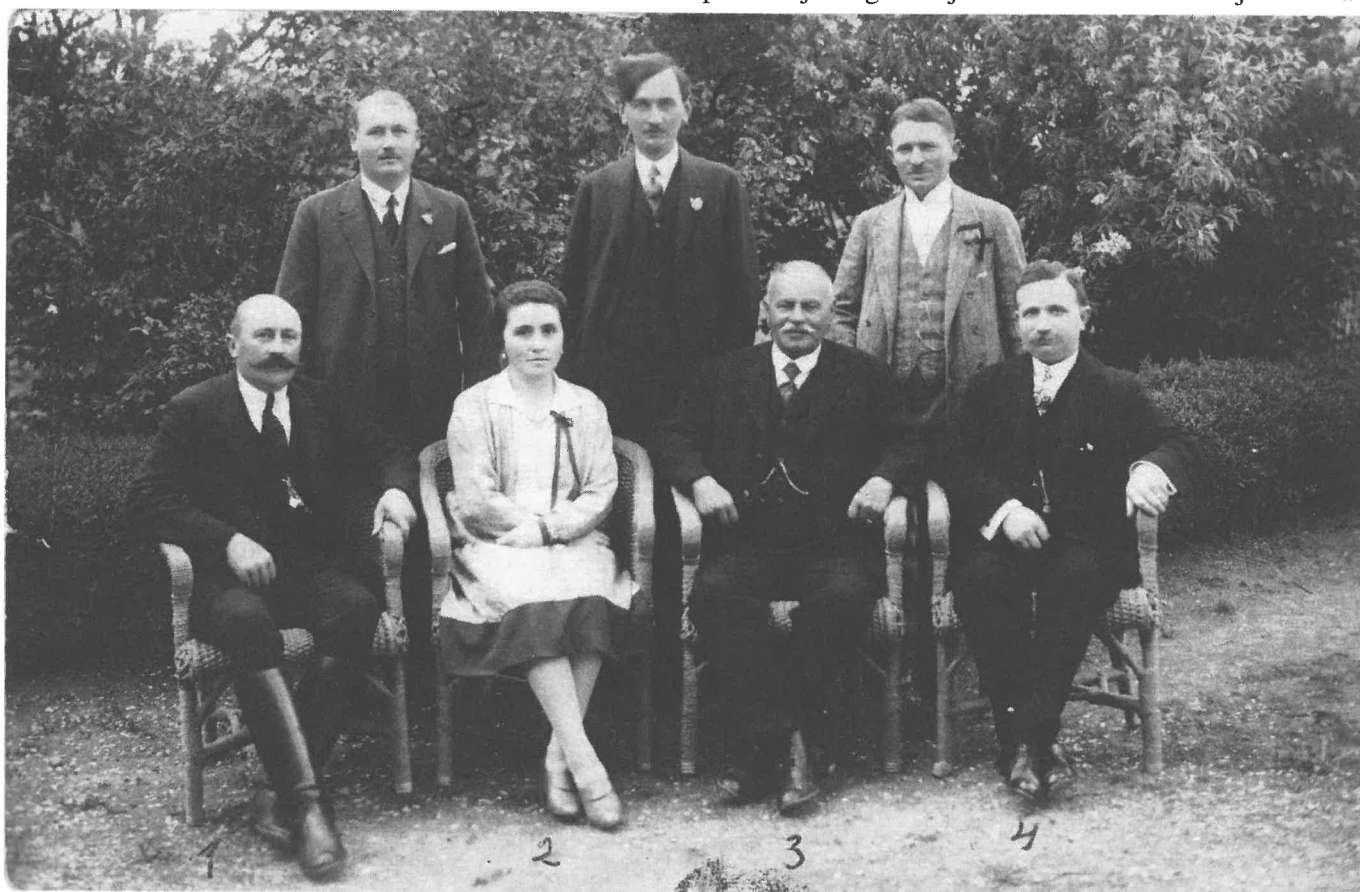
Jegyzetek:

1. A „*cuius regio, eius religio*” (latin) = „*akié a föld, azé a vallás*” elvének alapján. A szokásjog a XVI. századból ered, amikor az 1555-ben megkötött augsburgi (vallás)béke értelmében a fejedelmek szabadon választhattak a római katolikus és az evangélikus felekezetek közül, alattvalóiknak pedig követniük kellett a fejedelem választását, vagy elköltözhettek egy másik fejedelemségbe. Ugyanakkor a béke arról is rendelkezett, hogy ha egy katolikus főpap (ezt követően) áttért a református vallásra, akkor hivatalát és vagyonát is elvesztette, továbbá megszüntette az egyházi birtokok magántulajdonba vételének lehetőségét (szekularizáció), ami némileg lassította a főnemesség körében a protestanizmus térhódítását. Később ez úgy ment át a gyakorlatba, hogy a földesúr vallását követnie kellett a birtokán élőknek is.
2. Zákonyi Ferenc: Balatonfüred: Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém: 1988.
3. 1725. május 4-én keresztelték meg Pozsonyban.
4. mérce – régi magyar, kb. negyed vékának, máshol egy vékának megfelelő űrmérték. A véka (a német Vierdung kifejezésből) tájegységenként változó, és 15 és 25 kg közötti búzának megfelelő tömeg értendő alatta. Esetünkben a fél mérce minimum megközelítőleg 2 kg búza lehetett.
5. fickó – másképpen fucsi, méricske: fából készült, kisebb merítőedény.
6. kila, latinul: cila – régi magyar űrmértékegység, általában a bácsi kilát értették alatta. 1 bácsi kila = 3 pozsonyi mérő, kb. 140 kilogramm (gabona) tömegnek felelt meg.
7. **SVÁB** [Schvább] **Lajos** (Zalaszentmihály [Zala vármegye], 1837. március 8. – Balatonfüred, 1895. január 14.) néptanító, kántortanító. Apja Schvább József községi írnok és jegyző, anyja Szalay Rozi volt. 1853 körül kezdte tanítói munkáját, 1860-tól vagy 1861-től működött Balatonfüreden, haláláig a füredi katolikus iskola néptanítója volt. A balatonfüredi katolikus ótemetőben (Vázsonyi u.) helyezték végső nyugalomra 1895. január 16-án.
8. **SZŐKE Dániel** (Völcsely [ma: Völcséj – Sopron vármegye], 1869. augusztus 15. – Zalaegerszeg, 1943. május 9.) kántortanító – valószínűleg 1924-ben ment nyugdíjba, majd 1926 októberében Balatonfüredről Zalaegerszegre költözött.
9. **CSIZMAZIA DARAB József** (Balatonfüred, 1885. december 8. – Balatonfüred, 1969. május 15.) gazda, politikus
10. **DARNAY Erzsébet** (Balatonfüred, 1900. november 20. – Balatonfüred, 1993. március 8.) tanítónő
11. **NÁRAY Sándor** (Újhodospuszta, 1864. február 22. – Balatonfüred, 1944. augusztus 30.) polgári iskolai igazgató
12. **POSZTOBÁNYI Károly** (Szentbenedek, ma: Dunaszentbenedek [Bács-Kiskun megye], 1884. augusztus 24. – Balatonfüred, 1969. december 1.) fűszer- és vegyeskereskedő
13. **PAPP Kálmán** (Balatonfüred, 1893. március 13. – Balatonfüred, 1956. szeptember 13.) ipartestületi jegyző
14. **BAÁN László** (Lengyeltóti, 1888. február 13. – Veszprém, 1978. március 29.) kántor, igazgató-tanító
15. **szini SEBŐ Gusztáv** (Nyárad, 1885. október 25. – Győr, 1957. augusztus 31.) telekkönyvezető

A katolikus óvoda 1928-ban nyílt meg a korábbi katolikus elemi iskola épületében.

(Brandl Rudolf felvétele – a kép eredetije magántulajdonban – a család hozzájárulásával)

A balatonfüredi római katolikus egyházközség világi vezetősége

Ülő sor: Csizmazia Darab József⁹ alelnök (1), Darnay Erzsébet¹⁰ tanítónő (2), Nánay Sándor¹¹ elnök (3),
Posztobányi Károly¹² templomatya (4).

Állnak: Papp Kálmán¹³ jegyző (5), Baán László¹⁴ vezető tanító, később igazgató-tanító (6), Sebő Gusztáv¹⁵ gondnok (7)
(Baán Beáta hozzájárulásával)

GAÁL ANTAL

ÍGY MUTATKOZOTT BE NEKEM A VILÁGHÍRŰ KARMESTER

Valamikor régen ... – igazából nem örömteli számomra, hogy így kell kezdenem az írást, de célszerű tudomásul venni, ami van, főleg, ha nem lehet változtatni rajta. Szóval jó néhány évtizeddel ezelőtt a városunk hajókikötőjénél, a sétány elején volt egy bazársor, az úgynevezett „gombák”.¹ Termésköből épültek, és közös betontető alatt sorakoztak egymás mellett, így rossz idő esetén ide, az üzletek közti tető alá lehetett behúzódní a járókelőknek, ami nekünk külön öröm volt; mert ha valaki már arrafelé szédelgett, akkor nyilván elkezdte nézegetni a kirakatokat is, amíg az eső végét várta. És ha már nézelődik, akkor nagyobb az esély arra, hogy vásárolni is fog. Ez számunkra létkérdésnek számított, mert anyám ott működő könyvespavilonjában nem volt fix fizetés, kizárólag a forgalom után kapott százalékot. Ez most nem panaszkodás, mert jól ment a bolt. Nyaranta nagy volt a nyüzsgés arrafelé, lévén ez városunk egyik legforgalmasabb pontja.

Akkortájt főiskolás voltam Pécsen, s a vizsgaidőszak múltán, hazaérve alig vártam, hogy befészkelhessem magam a könyvek közé, aminek anyám roppant módon örült, mert végezhettem otthon a soha nem fogyó házimunkát. A befészkelést meg tessék szó szerint érteni, mert a hely meglehetősen szűk volt, az égvilágon mindenütt könyvek tornyosultak. Ha új szállítmány érkezett, még mozogni is alig lehetett. Az új szállítmányok összetételébe nem nagyon volt beleszólásunk, de miután igen jó forgalmat bonyolítottunk, a gazdánk, a városi könyvesbolt vezetője nem szűkölködött jól fogyó kiadványokkal is ellátni bennünket. Gyuri bácsi² nem a rátermettsége vagy a végzettsége, hanem a pártkönyve és -hűsége miatt került ebbe a pozícióba – végül is a kultúra terjesztéséhez nélkülözhetetlen egy piros tagkönyv, de főleg az éberség! Javára legyen írva, elismerte anyám széles körű ismereteit és olvasottságát, hallgatott rá. (Egyébként akkoriban ő volt a város labdarúgócsapatának az edzője is. Rokonszakma.)

Bevallom, nem tudok jobb helyet elképzelni egy ilyen kis boltcskánál. Nyáron repült az idő,

mert nem igazán volt üresjárat, s én roppant mód élveztem a könyvekkel való foglalatosskódást. Érdeklődő vevőkkel tanulságos eszmecsereék folytak, bár néha azért adódtak kínos pillanatok is. Ennek az oka nagyon egyszerű: ha nem én vettem át az új szállítmányt, akkor nem voltam képbén, milyen könyvek érkeztek, mert anyám rögtön szétpakolta őket oda, ahol helyet talált. Nem beszélve arról, hogy – néhány népszerű, keresett könyvtől eltekintve – általában alacsony példányszámok érkeztek, nagyrészt a helyhiány miatt. Ebből adódott, hogy néha nem találtam a vevő által megnevezett könyvet, és kénytelen voltam közölni, hogy sajnos elfogyott. Vagy hogy nem kaptunk belőle. Akadt, aki vette a fáradságot, s nekiállt a boltot szinte teljesen körülölelő, méretes kirakat böngészésének, és rábukkant az egyik polcon a keresett könyvre. Ilyenkor nem győztem mentegetőzni és kérni az elnézést. Legyünk őszinték: nem mindenki volt megértő.

Egészen furcsa esetek is előfordultak. Valaki odajött, és a szó legszorosabb értelmében méterre vásárolta a könyveket. Mutatta, hogy milyen hosszú sort szeretne, mert új bútort vettek, s a szekrény polcrészét meg kellett tölteni szép, színes kiadványokkal. Én imádtam az ilyen vevőket, mert az egyébként eladhatatlan könyveket is rájuk lehetett sózni. Fogalmuk sem volt, mit vesznek, csak jól mutasson. Gyanítottam, soha nem fogják kinyitni egyiket sem, ugyanakkor lehet vele dicsekedni a hasonszörű ismerősöknek.

Akkortájt a legkeresettebb írók közé tartozott Berkesi András és Szilvási Lajos. Hogy miért, azt itt most inkább nem részletezem, rossz szájíz hagyna maga után. Akármennyit el tudunk adni ezekből a könyvekből, vitte a nép, mint a cukrot. Néha hiába kértünk újabb és újabb szállítmányokat, mert a városi könyvesboltban, ami valójában a környék apró üzleteinek az elosztóközpontjaként is működött, szintén kifogytak belőle. Gyakori vevő volt az olyan, aki rákönyökölt a pultra, majd köszönés gyanánt annyit vetett oda: Berkesi van? Sajnálkozva

csóváltam a fejem, mire megkérdezte: És Szilvási? Sajnos, az is elfogyott – válaszoltam. – Akkor minek vannak nyitva? (Ne gondoljuk, hogy a bunkóság új találmány!) Nos, az ilyen vevőnek hiába mutattam volna körbe, hogy a magyar- és a világirodalom jeles képviselőinek sokasága szorong a roskadásig tele polcokon, valószínűleg nem értette volna, miről beszélek.

Akkortájt még televíziónk sem volt, a rádiót hallgattuk reggeltől estig, és vásároltuk a bakelitlemezeket. Anyám egyértelműen komolyzene-rajongó volt, de azért végignézte velünk a kertmoziban a Slágerrevű című filmet, amelyben „őskori” videóklippek szerepeltek, olyan világsikerekkel, mint az Animals nagy slágere, A felkelő nap háza, vagy a Honeycombstól a Have I The Right (Van-e jogom?). Az utóbbiban a legnagyobb sikere az akkor még igencsak különlegesnek számító női dobosnak volt a négy fickó mellett. (Istenem! Sötét öltöny, fehér ing, nyakkendő, rövidre vágott haj...) Városunkban, főleg nyaranta, gyakran vendégeskedett a rádió népszerű komolyzenei játéka, a Ki nyer ma?, ami naponta élő adásban hangzott el a Déli Krónika után. A műsor előtt a közönség soraiból jelentkezők kaptak egy sorszámot, s akinek a számát kihúzták, az indulhatott a nyereményért. Mi mindig nagy létszámmal megjelentünk, mindnyájan kértünk sorszámot, aztán ha bármelyikünkét kihúzták, odaadtuk anyámnak.

A pavilonnál alkalmanként ismert emberek is megfordultak. Ezek közé tartozott a világhírű angol író, Robert Graves is, aki egy nemzetközi írókongresszusra érkezett, s délutáni sétája közben nagy örömmel konstataálta, hogy mindkét Claudius-regénye magyarra fordítva kapható

nálunk. Rögtön vett is mindegyikből egy-egy példányt, gondolom, ajándéknak szánta valamilyen itteni ismerősének – bár az sincs kizárva, hazaérve akart dicsekedni azzal, hogy a vasfüggönytől keletre, egy kis könyvespavilonban is találkozott a műveivel. Amikor kiderült számunkra, hogy kivel is állunk szemben, az épp ott tébláboló barátom gyorsan megkérte anyámat, adjon neki is a két könyvből, hogy dedikáltathassa, és majd utólag hozza a pénzt. Nagy meglepetésünkre a beírás után Graves a barátom könyveit is kifizette. A Jézus király című regényéből is volt egy példányunk a pult alatt, egy ismerősömnek tettem félre. Amikor később elmeséltem neki, hogy ki volt a vásárlónk, a sárga földig lehordott, mert az ő példányát nem dedikáltattam.

A másik világhírességnek, Ferencsik János karnagynak a városunkban volt nyaralója, gyakran látogatta a könyvespavilont. Anyám elmondása szerint jókat vitatkoztak zenei kérdésekről. Én személyesen nem találkoztam vele, csak egy-egy lemezborítón vagy újságban láttam a képét, nem nagyon figyeltem rá. Aztán valamilyen nap, amikor épp én szorgoskodtam a pult mögött, egy elegáns, ősz hajú úr állt meg előttem és érdeklődött, hogy a pavilonban dolgozó kedves hölgynek – tisztáztuk, hogy az anyámról van szó – sikerült-e beszereznie egy korábban megígért könyvet. Csak néztem bután, hogy miről is beszél itt ez az ember, mert fogalmam sem volt semmiről. Láttam a tanácstalanságomat, kezet nyújtott, és bemutatkozott: Ferencsik János vagyok.

A meglepetéstől hirtelen megszólalni sem tudtam. Mindentől függetlenül azért ez elég nagy égis volt számomra.

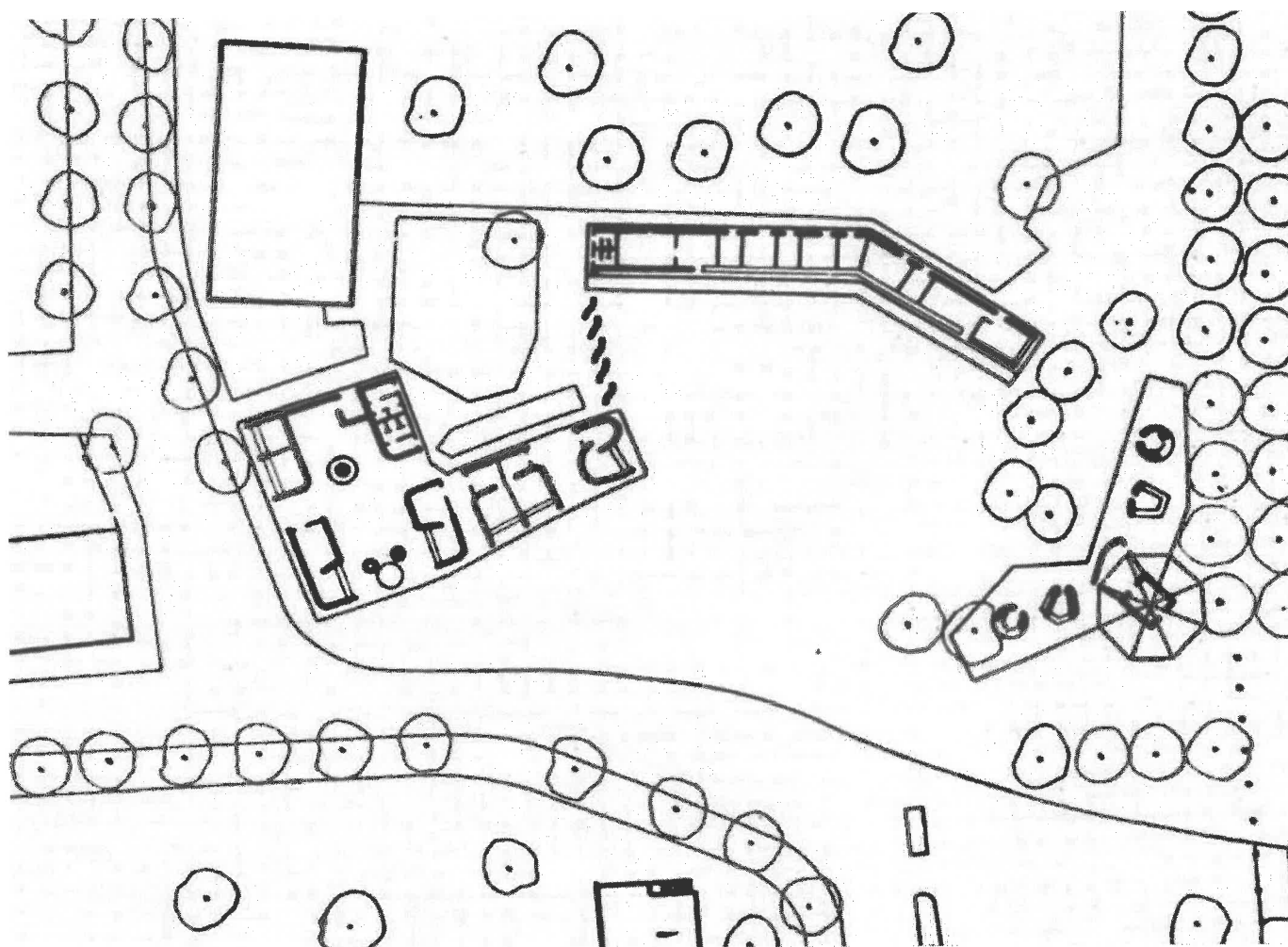
1. 1958 tavaszán, május elején a – Balatonalmádiban bejegyzett – 4. sz. Mélyépítő Vállalat – Kékesi László (építész), Vörös György (statikus), Jankovics Viktor (víz- és csatornamű), Molnár Benedek (elektromos hálózat) tervei alapján – megkezdte a balatonfüredi kertészet régi épületeinek bontását a kikötő közelében a mai sétányon, amelyeknek helyén – akkori mértékkel – modern „bazár-gomba elárúsító helyek” épültek meg. A főépítésvezető Stolcz Tamás, az építésvezető Magyar István volt. Októberben már állt a négy épület, a korbaeli tudósítás szerint a „..balatonfüredi fehér mészkőből épített új építmé-

nyekben több, mint húsz különféle bazár, gyümölcsbolt, tejcsárda, borkóstoló és más árusító helyiségek kapnak helyet. A bazárépületek közötti terület bazaltbetonnal burkolják, s közepén szökőkutat és egy repülő hal elnevezésű szobrot állítanak fel. A tetszetős külsejű, üvegportálos épületek érdekessége, hogy az évszázados nyárfák eredeti helyükön, a köré épített bazárok tetején meghagyott koralakú nyílásokon emelkednek ki. ... ”

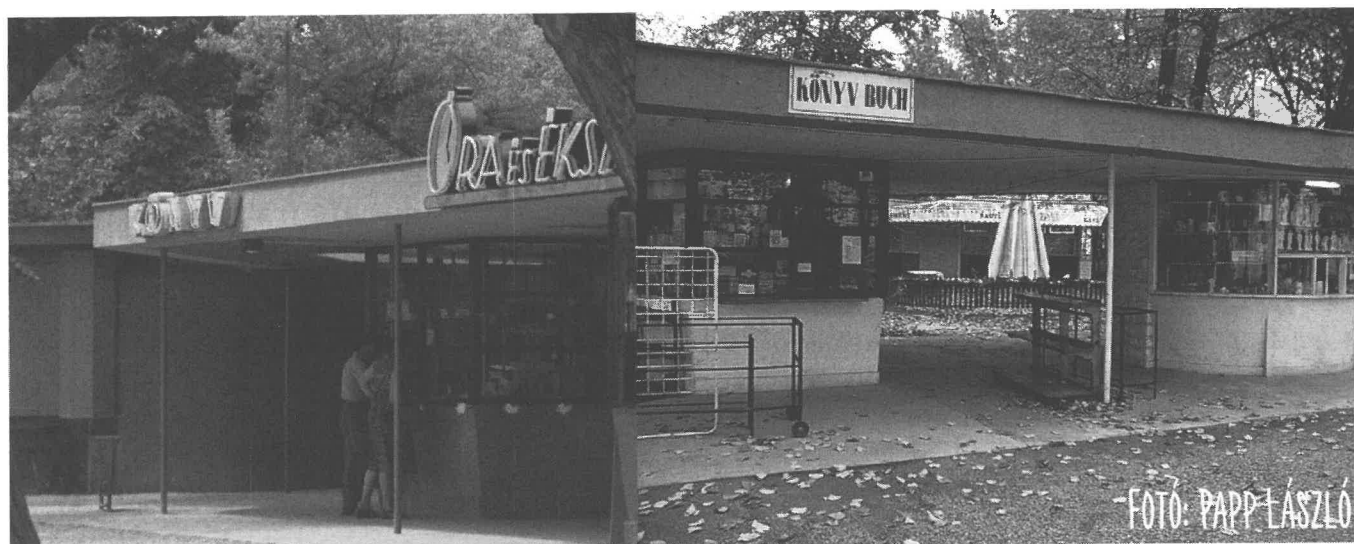
A bazársor (gombák) bontását Pálffy Sándor polgármester rendelte el, 2000. április 19-én kezdték meg, és 2001. március 26-án fejezték be.

2. **KÖVÁGÓ** [1942-ig Kulasák] **György** 1913. április 11-én született Szarvason, szülei napszámosok voltak. 1941-ben nősült Orosházán, ekkor hivatásos tűzér tiszthe-

lyettes (szakaszvezető) volt. 1954-ben már Balatonfüreden edzősködött. 1988. október 31-jén hunyt el, a balatonfüredi református temetőben helyezték végső nyugalomra.

A balatonfüredi móló bazár / gombák alaprajza

A könyvesbolt 1960 körül,

és az 1990-es években

VÍG SÁNDORNÉ SOMOGYI PIROSKA

A HIMNUSZ EREJE

TÖRTÉNETEK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBÓL,
ÉDESAPÁM SOMOGYI GYULA TIZEDES ELMONDÁSA ALAPJÁN

Kanizsai árkászok története, ugyanis így hívták őket, kanizsai árkászoknak, mert Nagykanizsán kapott apám kiképzést.

Az 1911. április 8-án Balatonfüreden, id. Somogyi Kálmán földműves és Beke Vilma második gyermekeként született Somogyi Gyula négyéves (1938 és 1942 között) kiképzés¹ után került a 2. magyar hadsereg kötelékébe, honvéd őrvezető, illetve címzetes tizedes rangot ért el, a 4/I zászlóaljban teljesített szolgálatot, amikor a II. világháborúban keleti frontra került.

1942 májusában több mint tízezer zalai, köztük több balatonfüredi és balatonarácsi [1946-ig Balatonfüred és Balatonarács is Zala megyéhez tartozott, Balatonarácsot 1954-ben Balatonfüredhez csatolták] honvéd érkezett ki Oroszországba, a keleti frontra. A tragikus sorsú 2. magyar hadseregből a nagykanizsai 9. könnyű hadosztály zalai katonáit vetették be elsőként a nyári támadó hadműveletek során. Hídfőcsaták tizedelték őket, miközben fél évet töltöttek el a Don partján. 1943 januárjában pedig – amikor az egész front összeomlott – ők hagyták el utolsóként a Don menti védőállásaikat.

Az 1942. február végétől szerveződő 2. hadsereget – a magyar és a német katonai vezetés között 1942 januárjában létrejött megállapodás alapján – egy három hadtestben összefogott 9 gyalogdandár (1942 februárjától könnyű hadosztály), egy páncélos hadosztály és egy repülőkötelék alkotta. A három hadtest közül egyben (III.) csaknem teljes egészében, egyben pedig (IV.) kétharmad részben képviselték magukat a dunántúli alakulatok. A nagykanizsai 9. könnyű hadosztály, a komáromi 6., a soproni 7. és a hadtestközvetlen (kerékpáros, huszár-, híradós, illetve egy kísérő könnyűágyús üteg) alakulatok együtt alkották a szombathelyi III. hadtestet.

A 9. könnyű hadosztálynál – miután a legelsőként kiszállítandó seregtestek közé tartozott – 1942 márciusának elején kezdődtek meg a mozgósítások. (A 9. könnyű hadosztálytól egy alakulat, nevezetesen a zalaegerszegi 47/III. zászlóalj – mint megszálló egység – már 1941 novembere óta Ukrajnában tartózkodott.) A nagykanizsai (9.) hadosztály mozgósított alakulatainak tartalékos állományát – legénység, tisztikar – zömében a trianoni határokon belüli Zala vármegyéből hívták be. A 9. könnyű

hadosztály fennállása óta mind 13 500 fős személyi állományát, mind nehézfegyverekkel némileg megerősített fegyverzetét és felszerelését tekintve a legütőképesebb harcértéket vonultatta fel. A kissé vontatott ütemben végbement mozgósítási munkálatok után a csapatok összeszoktatására és kiképzésére hat hetet szántak. A lögyakorlatokra javarészt az újdörögdi, illetve a nagykanizsai lőtéren került sor, s kisebb-nagyobb kötelékekben végrehajtott harc- és menetgyakorlatokat is beiktattak a csapatok kiképzésére, az együttműködésük begyakorlására.

A helyőrségek a hozzátartozók és nagyszámú polgári közönség jelenlétében 1942 áprilisának végén, május elején búcsúztatták a 9. könnyű hadosztály elvonuló alakulatait. Csáktornyáról és Zalaegerszegről 1942. május 1-jén és 2-án, Nagykanizsáról pedig már április 28-tól indultak el a száztíz tengeres szerelvények. Komárom, Érsekújvár, Galánta, Trencsén, Zsolna, Jablonkai-hágó, Katowice, Kielce, Radom, Deblin, Lukow, Breszt, Minszk, Szmolenszk, Gomel, Brjanszk, Orel és Kurszk voltak a nagyobb állomások.

A könnyű hadosztály 1942. május 5-től rakodott ki a hadművelési területen, Kurszk elővárosaiban. A Kurszktól nyugatra gyülekező zalai alakulatokra, illetve a 7. könnyű hadosztályra két német hadosztály felváltása várt. A Kurszktól 60 km-re keletre húzódó észak-déli irányú, kb. 40 km-es védelmi vonalat kellett átvenniük. A magyar alakulatok 1942 májusában és júniusában főleg a védelmi be rendezések tökéletesítésével foglalkoztak. Csak néha vállalkoztak egy-egy szakasz-, vagy századkötelékben felderítő akciókra. A szemben lévő szovjet csapatok hasonló nagyságú erői szintén védelemben voltak.

A magyar csapatok a visszavonuló ellenséget üldözve 1942. július 7-től jutottak ki fokozatosan a Donhoz. A hosszú menetelésektől és a kezdeti harcoktól kimerült alakulatokat a német élalakulatok leváltása után azonnal védelmi állásba rendelték a folyó mentén. A 2. hadsereg Donhoz való felvonulása 1942. augusztus végére fejeződött be. A 9. könnyű hadosztály 1943. február 1-jéig, a hadtest feloszlásáig mindvégig a szombathelyi III. hadtest alárendeltségében maradt, és kb. 20–25 km-es védőszakasza a hadsereg arcvonalának legészakibb ré-

szén húzódott. A 9. könnyű hadosztály védőállása viszonylagos terep adta előnyökkel rendelkezett.

A Vörös Hadsereg támadó egységei 1943. január 12-én az urivi, 14-én a scsucsjei doni hídfőnél áttörték az arcvonalat. Már az áttörést követő kezdeti harcokban is részt vettek egyes 9. könnyű hadosztálybeli egységek.

Friedrich Siebert altábornagy (a német parancsnok) január 27-re elrendelte a csapatok kivonását. Az utóvéd a 9. könnyű hadosztály 17/III. zászlóalja volt, mely január 27-én reggel hagyta ott a Don menti állásait.

Január 28-ától a visszavonulás többnyire vezetés nélkül, az egyedüli úthoz kötöttség folytán maguktól alakult kisebb-nagyobb oszlopokban történt. A beérkező magyar alakulatokat nem engedték tovább a németek. Ezután Stomm Marcel vezérőrnagy, a szombathelyi hadtest parancsnoka kiadta 1943. február 1-jei keltezésű „búcsúparancsát”, melyben feloszlatta a III. hadtestet. Mindenkinek saját belátására bízta sorsát, ő maga hamarosan szovjet fogságba esett, illetőleg kíséretével együtt megadta magát.

Nem így cselekedtek a hadtest más – köztük több 9. könnyű hadosztálybeli – alakulatának parancsnokai. Úgy döntöttek, hogy egységeiket együtt tartják, s megpróbálnak valahogy kijutni a bekerítésből. A megmaradt egységek vezetését Farkas Zoltán ezredes vette át. Tisztában voltak azzal, hogy a németek hozzájárulását a kitöréshez való csatlakozáshoz csak akkor kaphatják meg, ha a megmaradt kötelékeket rendezik, s a harcra felkészítik. 1943. február 2-án a déli irányba kitörni igyekvő német 88. gyaloghadosztály utóvédjének parancsnoka engedélyezte, hogy a magyar csoport a német gyaloghadosztállyal együtt áttörhet, de a magyar csoport csak a párhuzamos utakat használhatja. A magyar hadtest – 11–12 ezer fős – nagy oszlopa február 2-án hajnalban, kisebb-nagyobb csoportokat alkotva megkezdte menetelését déli irányba a német csapatok után. Az egyes magyar csoportok egy darabig az úton haladó német oszlopokkal párhuzamosan terepen, majd a vasúti töltésen vonultak. Azokat az oszlopokat, amelyek éjjeli pihenő és az út megrövidítése céljából letértek a vasúti töltésről, erős partizántámadások érték.

Ami a III. hadtestből megmaradt, február 14. és 18. között ért ki a bekerítésből. A 2. hadsereget hazaszállító szerelvények aztán 1943. április 24-én indultak el Ovrucs pályaudvaráról. A nagykanizsai állomásra először 1943. április 28-án érkeztek alakulatok. [a szerk.]

Kiképzés közben

1942 novemberében vitték apámat a frontra. A Don folyó melletti harcállások javítására küldték alakulatával. Gyorsan kellett haladni dél felé, mert ott nagyon sekélyre ásták az árkokat, és melegedőhely sem volt a katonáknak.

Az alegységének (raj) tagjai 12 ember, apám vezetésével, árkászok voltak, végezték a feladatukat. A munka alatt nem tudták figyelni az ellenséget, többnyire volt valaki körülöttük általában, aki ezt megtette, de most nem volt. Gyülekeznek az ellenség katonái egyre többen, és egyre közelebb voltak. Megfogták a puskákat, és észrevették nagyon kevés hozzájuk a lőszer. Az összes szempár apámra figyelt, a „Tizedes” elkeseredett, családjára gondolt, akiket többé nem fog látni, és elkezdte énekelni „Isten áldd meg a magyart!” – A szakasz tagjai vérbeli magyarok lévén, mind, egytől egyig csatlakoztak hozzá, és együtt énekelték vele: ... „Nyújtsd feléje védőkart, ha küzd ellenséggel.” A vége felé már csak egyetlen hang hallatszott a magyarok himnusza, mely bezengte a Don folyó menti síkságot, átmenetileg megmentve apámékat a szorult helyzetükben.

Az ellenség akkor visszavonult, de másnap kora hajnalban 1943 január 12-én újra támadtak.

VÉGSŐ HARC URIVBAN

Nem pihentek semmit az éjszaka folyamán. Nemcsak az éhség és a hideg miatt, de az örökös várakozás miatt sem, mert bármikor már támadhatták őket. Kaptak időközben löszert eleget, és a harcállások is elkészültek. Mindenkinek egy volt a feladat: *harcolni utolsó erőnkig!*

Még hajnalodott, már nem volt csend sem, érezték nincs messze a támadás ideje. A vezérkar telefonon [*vagy futár útján – a szerk.*] utasította a katonákat, az ő szállásuk természetesen jóval hátrébb volt. Ott volt a raktár is, ahol tárolták az ennivalót, a löszereket, a ruhát mindent, amire szükség volt, a szállítók csak idáig vitték az ellátmányt. Oda jártak érte a katonák. Támadáskor is oda kellett jelezni telefonon. Apám feladata volt a telefonálás, nagyon sokat „szenvedett” a rossz, megbízhatatlan vonal miatt.

Egyszer aztán égszakadás, földindulás – elkezdtek löni az ellenség oldaláról, de nem puskával lőttek, hanem sztálinorgonával, mely egy teherautó platójára rögzített indító sínekről legalább tíz rakéta egymásutáni kilövésével kezdődött. Telefonált apám, háromszor is elmondta, megtámadtak bennünket, és mondta, hogy segítség kell, kiabált a tiszt vele, hogy nem tudnak erősítést küldeni, de az állást mindenképpen tartaniuk kell, ahogyan tudják, majd apám végül letette a telefont, a védekezésre kellett odafigyelni. Lelőttek egy ellenséges katonát, három bukkant fel helyette. Mint a vízáradat, úgy jöttek szemből az emberek szüntelen.

Nagyon sokáig kitarottak apámék, pedig a fegyver sem működött mindig. A németek adták, amihez öt puskagolyó össze volt fogatva egy fém kerettel [*löszerek tárazva voltak, ezeket többnyire viszont maguk katonák voltak kézzel kénytelenek betárazni, ugyanis ekkoriban már ömlesztve szállították ki az ellátó egységtől. – a szerk.*], ha betöltés előtt nem melengették meg a mínusz 30 fokos hidegben akkor az hozzá volt fagyva ahhoz, ami összefogta, és ráadásul még gyakran maguk a töltények is összefagytak. Egyedül a kézigránát működött kifogástalanul, valamint a puskatus, vagy a szurony (bajonett), amit a puskacső végére erősítettek fel.

A harcállásokban sem voltak biztonságban, gyakorlatilag semmi nem védte őket. Mikor jött a tank, megpróbálták a lövészárokból kilőni aknavetővel, de az csak lepattogott róla. A sok küzdelmet

bírták, de aztán legyőzte őket az emberáradat, valósággal átsétáltak a többségében halott, vagy a már haláltusájukat vívó magyar katonák kihűlőfélben levő teste fölött. Apám a fáradtságtól összerogyott, sokáig feküdt eszméletlenül a halott társai mellett, amikor aztán csend lett, szembesült a valósággal, rajta kívül csak ketten maradtak élve, a többi bajtársa a lövészárokból, három katonatársa pedig a lövészárkon kívül feküdt holtan. Betették hát őket is a lövészárkba. Az oroszok pedig bevonultak Uriv településre.

Somogyi Gyula (1911–1994)

Egy ellenséges harckocsit ki tudtak löni, kettő viszont még működőképesen mögöttük maradt. Mintha repülő hangját hallották volna közeledni. *Talán megjött a segítség* – gondolta apám. Nem értették, mi a valós helyzet, aztán hamar rádöbbenek, hogy a hátukba kerültek az oroszok.

Nem pár katona halála volt a céljuk, elkezdték bekeríteni a csapatainkat, hogy kétoldalról támadhassanak.

Közben ideért az addig hiába kért segítség is. Ezután folytatódott az Uriv település területén a csata. Befutottak a tüzérségi, a páncélos járművek,

a kerékpáros szakaszok és kaptak légi támogatást is. Apámék is csatlakoztak az Uriv utcáin harcoló magyar és német egységekhez.

A repülőknél jelezni kellett piros színnel (rakétával, vagy rakétapisztolyból kilőtt jelzőtöltettel) a saját katonák helyzetét. Az oroszok harckocsijait nem tudták a többiek sem aknavetővel kilőni, mert az akna lepattant róla, ezért kézigránáttal dobálták, valamivel ez hatásosabb volt (ha másképpen nem is, de legalább megsérült néha a lánctalp, így egy időre mozgásképtelenné vált a páncélos), csak ehhez közelebb kellett menni, hogy el is találják. Apám mesélte, hogy egy honvédot elütött a tank, még körbe is forgott felette, hogy biztosan meghaljon. A tank aztán arrébb ment, a katona pedig felállt, és harcolt tovább. Talán a homokos talaj segített neki, hogy nem esett baja. Pár német tank is támogatást nyújtott nagy ritkán a magyaroknak. A szovjetek az erdőben bújtak el, oda mentek be, aztán lassan vissza szivárogtak a Don másik partjára, ahonnan jöttek. A hídfő közelében gyülekeztek a szovjetek, felvették apámékkal a harcot, mikor mögéjük értek oda ért a segítség, harcoltak most a tüzerekkel, a kerékpáros szakaszokkal, a pár német pár tankkal, de amikor a község szélére értek, ott volt az erdő, úgy csináltak, mintha partizánok lettek volna, inkább behúzódtak az erdőbe. Nagyon nagy volt a veszteség mind két részről, ezért a tisztek nem engedték a további harcot.

Nagyon sok lett a sebesült, Uriv közepén egy nagy házban kórházat rendeztek be és elkezdték összeszedni a sebesülteket. Nem akartak sokáig itt lenni, csak a sebesülteket akarták szállítható állapotba hozni. Nyolc lovaskocsi volt, amivel hordták a sebesülteket, hogy az orvos bekötözze, akit kell. Nem hagytak senkit az utcán, a halottakat is összeszedték, majd eltemették őket. Legalább este hat óráig tartott az ütközet, az állomás kb.: nyolc kilométerre volt onnan, oda vitték a sebesülteket, szintén lovaskocsival, a rossz, köves úton. Vonatra akarták tenni őket, hogy eljussanak Magyarországra, kórházba. Közülük is sok embert kellett útközben eltemetni. A harcállásokban inkább fejlövést, a házak közti csatában pedig a felsőtestre kaptak lövést általában.

Sokan nem éltek túl. Továbbra is lőttek a sztálinorgonával az oroszok, sok sebesülést okozva.

Nehéz volt a harc, mert napok óta nem volt már élelem, a sok ló teteméből, amiket lelőttek, abból tudtak valami ételt főzni. Ló híján nem tudták szállítani az ellátmányt, mindenütt nélkülöztek a katonák.

A németek Sztálingrádnál harcoltak. A Crémer [helyesen: Cramer – szerk.] harccsoport a táborhe-

lyén volt, nem engedték, hogy segítsék most a magyarokat, inkább a németeket fogják majd segíteni, ha úgy alakul. A Scsucsje-i hídfőből két nap múlva kitortek az szovjetek, január 14-én velük a németek vették fel a harcot, ott segített a Crémer-csapat, itt is nagy ember veszteséggel jártak a harcok.

A szállítmányokat továbbra sem várhatták, csak akkor lesz valami, ha mennek érte. Volt olyan alegység, amelyiktől az ellátó bázis kétszáz kilométerre volt. Megpróbálták a lehetetlent, kértek lovakat az urivi település megbízottjától, a sztarosztától. Nehezen ugyan, de kaptak négy lovat. A lóból (lovakból), amit a szovjetek lelőttek, pörköltet főztek. Végre most ehettek jó vacsorát.

Urivban ekkor már negyedszer újultak ki harcok, apám szerint a vasút megszerzése miatt támadtak az oroszok, a Szvoboda – Osztrogozsszk – Nyikolajevka – Gorogyiscse vasútvonalat akarták megkaparintani.

Ezután sem volt nyugalom, minden nap támadás érte őket, a hadsereg felbomlott kisebb csoportokra, a szovjetek körbe zárták őket. Éhenhaltak, megfagytak.

Apám az együtt harcoló alakulattal vonult északnyugati irányban, harcolva, már nem végeztek az árkász feladatot se, ugyanis semmi ehhez szükséges anyagot már nem szállítottak hozzá, csak harc maradt, továbbá védte a felettese testi épségét is, mert megkérte erre, így duplán kötelessége volt.

Apámhoz beosztottak 12 embert, ezzel megvolt a csapat, hat féle nációból állt. Ennek nem örült, nagyon nehéz volt, megérték, hogy még a saját katonáristól is félni kellett. Így látta a felettese is.

Február elején már a németek nem tudtak Sztálingrádnál kitartani [kitörni a bekerítésből pedig végképp nem volt lehetőség] a szovjet túlerővel szemben, megadták magukat. Gyorsan vonatra rakták őket, és vitték Szibériába, későbbi hírek szerint a kilencvenegyezer Szálingrádnál hadifogságba kerülő katonából hatezer katona tért haza, kb. 10 év múlva.

Februárban már döntöttek a németek, megkezdik a maradék csapatok vissza vonulását. Ellátmányról mélyen hallgattak, továbbra se adtak a magyaroknak, inkább felrobbantották.

MENEKÜLÉS A DON FOLYÓ MELLETTI HARCÁLLÁSOKBÓL

A hídfőknél történt áttörések ugyancsak meggyengítették a katonák harcolni akarását, de ami ezután jött senki nem számított arra, hogy gyalog fognak útra kelni.

Azt mindenki értette, a csapatnak együtt kell maradni. Kocsikra felpakolják a maradék ennivalót, a ruhákat, a fegyvereket és a töltényeket. A kocsik kevésnek tűntek, a felsőbb rangosabb tisztek megengedték maguknak, hogy az emberükkel a kocsival meneküljenek. Nem törődve a gyalogsági katonákkal és az ő ellátmányukkal.

A lovak is rossz állapotban vannak, a harcállások kiépítésénél a nagy rönkfák szállítását velük végeztették, vagy ahol nagyobb erő kellett – gépek híján – a lovak végezték el. Bármilyen szállítmány volt, a lovak látták el, ezért róluk sem szabad megfeledkezni. Apámnak otthon is voltak lovai, tudta, hogy kell velük bánni. A harcvonaltól hátrébb kellett vinni őket az erős zajoktól megbokrosodtak, messze szaladtak. Úgy az ellenség is befoghatta volna őket. Pedig most van igazán szükség rájuk. A ló most az életet jelenti a katonáknak. A katonákat nem hagyta el minden tiszt, volt, aki együtt gyalogolt a katonákkal, aki szembeszállt a német tisztekkel amikor nem akarták megengedni, hogy pihenjenek a magyar katonák, miután megtisztították a falut az ellenségtől.

Így haladtak faluról falura és csak harcok árán tudtak pár órát pihenni. Természetesen a magyarokat tolták a németek előre a harcokba. Az utat sem használhatták a magyarok, nekik az erdő szélén kellett menni, mert ott partizánok lehettek. Felgyújtották mielőtt elhagyták a falvakat a németek, nem gondoltak arra, hogy lesz olyan, hogy vissza kell menni. Sokszor hajlék nélkül voltak, emiatt nagyon szenvedtek a hidegtől. A csapatoknak kijelölték hová kell menniük, mely Kijevtől 100 km-re volt északra – írta Cs. Darab József zászlós úr² a História 2013/1.számában. Ide mentek apámék is. Ivanovka településhez érve, kb. 30 méterre magyar kiabálást hallottak, gyertek ide, mi is magyarok vagyunk, ez csapda mondja a velük menő alhadnagy, oda kéne pörkölni! Apám féltérdre ereszkedett és abban a pillanatban amikor lőtt, őrá is lőttek.

Elvesztette az eszméletét. Amikor eszméletre tért már senki nem volt a közelben, érezte a lábát érte találat. Egy idő után a gyengeséget egy hihetetlen erő váltotta fel, és küszört két kézzel egy lábbal, kell találni egy kötöző helyet.

Nagy sokára hangokat hallott, de nem magyart, német kötöző helyet talált. Feldobták egy kocsira, amelyen már három sorba voltak katonák, magyarok is. Estig vártak, csak akkor vitték őket a vonathoz. Apám aggódott, mert látta, egy német tiszt utasítására válogatják szét a sebesülteket. Amikor

odaértek a vagonhoz, a tiszt rá mutatott, ettől nagyon megijedt.

Akkor látta, ismerős a tiszt, javította neki a lövészárkot, és nagyon elégedett lehetett az elvégzett munkával, mert a tiszt odament, megveregette a vállát, így felkerült a vonatra. Nagyon fájt a lába, de reménykedhetett.

Lassan haladtak, talán reggel volt, amikor autókkal vitték őket a kórházba a vasútállomáson Varsó lehetett kiírva mondta, de akkor ebben nem volt biztos. A kórházban két német tisztet azonnal kezelésbe vettek, bekötötték a sebeiket, majd savanyú káposztát kaptak sült hússal. Ketten voltak magyarok és csak a folyósóig jutottak el. Nagyon sokára egy kedves nővér bekötözte őket magyarul beszélt velünk és hozott zsíros kenyeret. Nagyon ízlett nekik.

Márta nővér nagyszülei magyarok voltak, ezért beszélte a nyelvet.

Reggel nagy kiabálásra ébredtek. Egy német tiszt, a személyi lőfegyverével hadonászva, falhoz állította az orvosokat és a nővéreket, őket okolták a két német tiszt haláláért, az orvos elmondta, hogy menthetetlenek voltak a sebeik miatt. Nagyon nehezen nyugodtak meg, nem hittek az ápolóknak eleinte. Amikor elmúlt a vádaskodás, bekerültek a szobába.

Ott már jó helyük volt az ágyon pihenhettek, ami már nagyon régóta nem volt és kiderült közben, hogy német hadikórházba vannak.

Nagyon örültek, hogy előző nap nem kaptak a savanyú káposztából.

VARSÓBAN

A kórházban teltek a napok. Márta nővér naponta többször bejött, mondta apámnak a sebgyógyulásához idő kell nem szabad türelmetlenkedni. Szívesen megtanítanám németül – mondta Márta. Minden alkalommal amikor jött Márta, apám leírta a szavakat persze Márta ellenőrzésével, majd megtanulta azokat.

Beszélgettek honnan származik a szüleikről, a bátyjáról, akiről semmit nem tudott, már 1942 márciusában az első közt megkapta a behívót. Márta mondta biztosan él hiszen senki nem hozta halálhírét. Ahogy telt az idő, Márta egyre bizalmasabb lett, és megkérdezte apámat mért akar annyira haza menni, így újra belekerülni a háborúba.

Apám elmondta Mártának, van felesége, hozzá igyekszik. Márta mintha nem is hallotta volna az

okot elmondta apámnak, hogy a városban kint elbújtatná, mert pár hét múlva vége a háborúnak.

Én senki elől nem bujkáltam soha, most sem fogok – mondta apám.

Márta nem haragudott, továbbra is az ágy széleire ült, mikor bejött hozzá.

Sokszor kérdezte tőle mikor jön a vonat, ami hazaviszi.

Márta most nagyon későn jött meg, és ezt mondta: *végre ideértem. Bárcsak a vonat ért volna ide* – mondta apám csalódottan.

Mártát többé nem látta, meg sem tudta köszönni a jószágát. Azt mondták, szabadságra ment.

Pár nap múlva jött a vonat. Nagyon örült végre haza mehet láthatja a feleségét, az édesanyját, talán a bátyját és családját.

VARSÓBÓL HAZAFELE

Felszálltak a vonatra apám és a többi gyógyult katona, akik Magyarországra akartak utazni, a betegszabadságra. Végre mehetnek haza.

Ugyancsak sötét volt már mire elindultak. Beszélgetni kezdtek, mit fognak csinálni, ha haza értek. Azt gondolhatták, talán gyorsabban megy így az idő. Általában harminc év körüliek lehettek, de egy fiatalabb, húsz év körüli katona is volt velük. Mondták, ha Budapestre érnek meg kell nézni a csatlakozást, mert az ország különböző részein laknak. Közbeszólt a legfiatalabb, ha ő Budapestre ér, akkor már otthon is lesz.

Ahogy kivilágosodott, hamarosan Budapestre értek. A hangosan beszélőn közölték velük, hogy mindenki szálljon le a vonatról és mellette álljon sorba, ellenőrzik őket, kapnak felszerelést, aki nem így tesz, mint katonaszökevényt lelövik.

A budapesti katona elköszönt, hogy vele ezt nem tehetik meg. Pár pillanat alatt eltűnt a szemük elől.

Megkapták a felszerelést, puskát sok tölténnyel, elvették a pihenésre kitöltött papírokat, mondván, a front most Somogyban van, oda szállítjuk magukat, de előtte, hogy okuljanak, nézzék meg, hogyan bannunk el a katonaszökevényekkel. Meglátták a húsz év körüli katonatársukat, akit ott helyben, azonnal tarkón lőttek.

Zaklatottan felszálltak a Somogyba tartó vonatra és bele kellett nyugodniuk, hogy nem irányíthatják továbbra sem a saját sorsukat.

Varsóból 1944 októberében jött meg, egyből Somogy megyébe irányították. Ahol védelemre állították őket, megállítani az orosz csapatokat!

A SOMOGYBAN FOLYÓ HARCOK UTÁN FOGSÁGBAN, MAJD HAZATÉRÉS

Somogyban harcolni egész más volt, mint a Donnál. Volt hajlék, ahol valamennyire megmelegedhettek, főtt ételt ettek és volt takaró is. Védelemre rendezkedtek be.

Bármikor jöhettek már az oroszok. Most 1944 tele jön. Apámnak a lába csak nehezen gyógyult, legalább háromszor beutalták a hadikórházba vizsgálatra,

A csont nehezen regenerálódott, emiatt sokszor fájt (később is) a lába. Egyszer láthatta a feleségét és az édesanyját, amikor a balatonfüredi hadikórházban vizsgálták meg.

Az oroszok 1945-ben áprilisban értek ide. Mindenáron harcra kényszerítették a magyarokat, az egész országunkat akarták. Kevesen voltak ahhoz a magyarok, hogy bármi eredményt elérhessenek. Egy őrmester volt velük, aki a harcba vezette őket. Arra kényszerültek, hogy megadják magukat, az oroszok itt is túlerőben voltak.

Összeterelték apámékat, előbb a böhönicei vasútállomáson, a vasúti raktárhelyiségbe zárták be őket éjszakára. Szorosan beprézeltek mindenkit mozdulni sem bírtak.

Hajnaltól kinyílt az ajtó, felszállították őket a marhavagonokba és már indították is nagy sietséggel a vonatot.

Nem tudtak megszólalni sem, mindenki magába roskadt a vonat meg ment sebesen, ha így haladnak gyorsan eléri a határt. Nem mondták, de tudták, sejtették, hová megy a vonat. Egyszer csak elkezdett ugrálni a vonat. Szörnyű érzés volt, az egész belső szerveiket úgy érezték kirázza. Megállt a vonat, kiderült, a szerelvény előtt már nem voltak sínek, csak a talpfák. Kiszállították az embereket, felszedették a foglyokkal a sánt a vonat mögül, aztán eléje pedig felcsavartatták a hiányzó darabokat.

Ez még többször megismétlődött, mire odaértek Szerpuhovba a téglagyárba. Moszkvától délre volt a település, barakk épületekbe helyezték el őket, a terület be volt kerítve. Örök vigyáztak rájuk. Reggel sorakozással kezdődött a nap, ha hiányzott valaki, amíg vártak rá, a többieknek vigyázban kellett állni. Ha nem jött megkeresték, megverték, oda vitték a sorba. Télen ez nagyon rossz volt. Apám lába is ezért fagyott el, volt úgy, hogy órákig is álltak a hidegben.

A másik hiányosság, hogy nem volt zokni, ezért papírt kerestek a szemétkben, abba csavarták be a lábukat, ruha mindig rajtuk volt, nehogy bármi is kár-

ba vesszen, a halottak ruháit is felhasználták, hisz más lehetőség nem volt. Mindennap temettek. Sok embernek amúgy sem volt semmi esélye sem a túlélésre, mert elcserélte a kenyéradagját cigarettára.

Minden nap kaptak egy darab kenyeret kb. 3 vékonyka szeletet, 3szál cigarettát, délben forró vízben főtt csalánlevelet³ néha volt egy-két kis krumpli, fekete kemény bogár, a bogarakat is megették, olyan éhesek voltak. A szemétdombon volt krumpli pucolék [*krumplihéj? – a szerk.*], megfőzték volna azt is apámék, az alumínium tálkájukban, de az ő apámhoz közel volt, észrevette, és úgy ütötte meg puskatussal a vállát, hogy sokáig fájt még neki. Füstölt heringet is kaptak, de az olyan sós volt, hogy hiába áztatták vízben, gyakorlatilag ehetetlen volt.

Érezték, hogy hamarosan vizesednek tőle, ezért inkább éheztek.

Tele voltak tetűvel, bolhával, amik a vérüket szívták. Apám talált alumínium darabokat abból csinált kanalat, csinált gyufatartót, szöggel megformázta a magyar címet, a másik oldalra pedig hajót, Balatonfüred felirattal, „*ha meghalok erről tudják majd, hogy magyar vagyok*” – gondolta. Itt a halál gondolata járta át őket inkább, nem az életé.

A gyufatartó

Volt egy kis ollója levágta a haját és a katona társakét is. Megtetszett az öröknek, az ő hajukat is vágnia kellett, kapott érte egy kis kenyeret, vagy félóra pihenőt a kemence mellett. Télen nagyon jó volt a téglagyárban dolgozni, mert meleg volt. Rengeteg téglát készítettek naponta, az eredmény az udvarban fel volt halmozva.

Lovaskocsikkal hordták, velük rakatták meg azt is. Mosakodni is úgy, oroszosan kellett, szájba egy nagy korty víz, az egész felsőtestre ennyi járt.

Nem könnyen, de eltelt a tél, majd a rákövetkező tavasz. aztán érkezett 1946 nyárutója is, a téglagyári forróságban nagyon rossz volt a nyár.

Már eszükbe sem volt, hogy valamikor elengedik őket, ám egyszer csak hallani lehetett, hogy fogolycsere lesz. Mindenki reménykedett, talán pont őt engedik el.

Apám már nem hitte, hogy haza mehet, biztos megint valami olyan változás lesz, hogy valami másik településre viszik át őket. Mikor felszálltak a vonatra, még akkor sem hitte el, hogy hazaküldik őket. Aztán, ahogy nyugat felé haladt a szerelvény, egyre inkább reménykedett, hogy talán most tényleg folytathatja a régi életét. A vonat mindeközben közeledett Magyarország felé.

Debrecenben szálltak le 1946 szeptember 1-jén, majd egyheti karantén után megfürödve, használható katonaruhában, rangjelzéssel, ingyen jeggyel indították útnak Balatonfüredre 1946. szeptember 7-én. Az állomásról nagy léptekben, szinte szaladva sietett otthonába. Először a feleségét akarta megölelni, de ő elhúzódtott tőle. Az édesanyja azt kérdezte, *hát a Kálmán hol van? – Tehát nincs itt-hon a bátyám* – gondolta a hazatért, az az érzés, hogy a testvére meghalt, akkor tört rá nagyon, mikor menekültek a csataterőről, hát igaz lett.⁴

Az édesanyja a sok sírástól alig látott, felesége csak három nap után árulta el, hogy már mást szeret, és nem a szerencsétlen állapota miatt nem kell neki.

Apám kérte, minél előbb menjen el, pakoljon és menjen, ne is lássa többé.

Jobb is így, – mondta apámnak gonoszul az asszony – hiszen gyermekkel sem ajándékoztál meg, te vagy Gyula a hibás, magtalan vagy!

A szíve nagyon fájt a sok rossztól, ami vele történt az utóbbi időben, de az esze nem hagyta, hogy ezen tépelődjék, neki állt dolgozni a bátyja helyett is, akinek négy gyermeke maradt árván.

Apámat a Vöröskereszten keresztül keresték meg 1949 nyarán, egy asszony érdeklődött a férje után, aki szintén a szerpuhovi fogolytábor fogja volt. Emlékezett rá apám, ő volt a Sátor Gusztáv építész⁵, aki elhunyt még a táborban, az ott elszenvedett megpróbáltatások következtében. Az asszony Pesterzsébeten lakott. Harmadszori látogatásán elmondta, hogy nagyon magányos. *Akkor maradjon itt nálam* – mondta apám az asszonynak. Az nem gondolkozott sokáig a dolgon, itt is maradt Balatonfüreden, és őt gyermeket szült apámnak. Ő volt az édesanyám.⁶

A szerkesztő [Tóth-Bencze Tamás] megjegyzései:

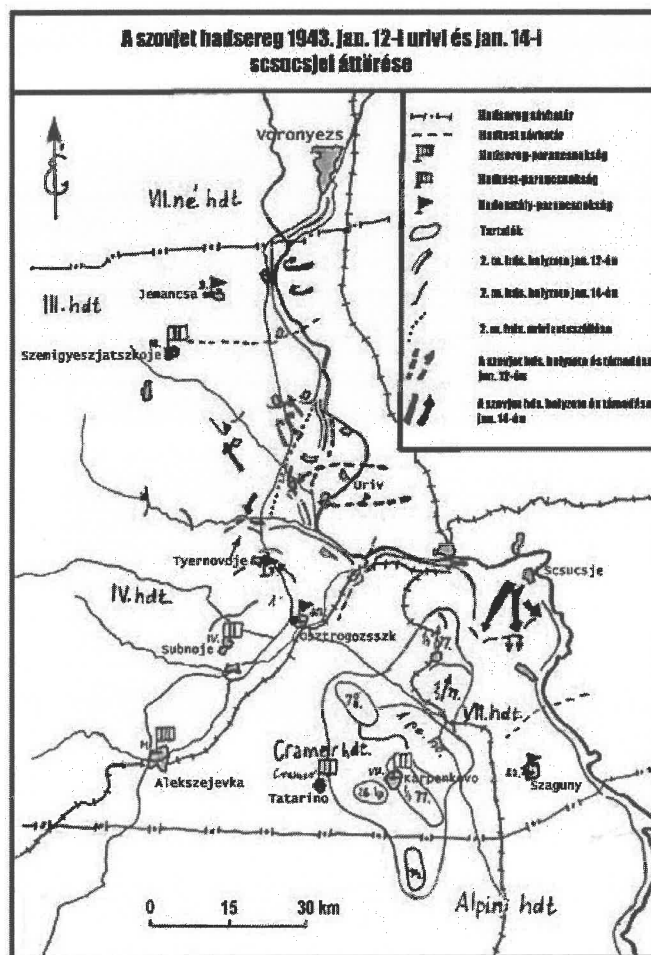
1. A 4 éves kiképzés talán egy kissé sok, valószínűleg inkább arról lehet szó, hogy a szokásos kiképzést követően a háború tartamára további szolgálatra ott tartották a seregben. Somogyi Gyula a „rendes” katonai idejét 1933. október elejétől 1935. március végéig töltötte le Mosonmagyaróváron.
2. A hivatkozott cikkben valóban idézik Csizmazia Darab József (1918 – 2013) levelét, de az írás igazából Szendrői Kovács Imre tűzér hadnagyról szól. „... volt rajta egy fehér hólepel, azonban az csurom vér volt. ... A német megállított bennünket. ... Ilyen sebesültjeink nekünk is vannak. ... és nem engedett be a városba. [Sztarij Oszkol] Legényemmel találtunk egy mellékutat és azon jutottunk be. ... [a sebesült] közben magához tért, és említette, hogy a kanizsai tűzerek még a városban kell, hogy legyenek. ... Megkerestem az alakulatot és ott a parancsnoknak átadtam a sebesültet. ...”. Továbbá: a szerző által hivatkozott szövegrészlet „A csapatoknak kijelölték hová kell menniük, mely Kijevtől 100km-re volt északra” – viszont nem ebben, hanem a 2013/1. szám egy másik írásában szerepel, amelyet ennek a szerkesztői megjegyzésnek a szerzője merészt elkövetni. Egész pontosan: „A hadsereg számára kijelölt végleges gyülekezési területre, Kijevtől 100 km-re északnyugatra 1943 márciusának közepétől érkeztek meg – vasúton és gyalogmenetben a magyar csapatok.”
3. 1974-ben elhunyt édesapám nem nagyon szívesen beszélt a II. világháborúról, illetve arról, hogy akkoriban mi történt vele – annak idején ez nem igazán volt ajánlatos –, de arra emlékszem, hogy néhányszor említést tett a „csalánlevesről”, meg hogy más ennivaló nem is igazán volt. – 1948. május 15-én kelt, a Vöröskereszten keresztül, édesanyjának küldött „Pocstovaja kartocska voennoplennogo”-t, a 7504/2. sz. lágerből adta fel, a Szovjetunióban. 1945 tavaszán esett szovjet fogságba, és 1949-ben térhetett haza. Hogy azért valami helyi vonatkozású dolgot is írjak vele kapcsolatban, 1960-ban néhány hétig Balatonfüreden volt szanatóriumi gyógykezelésen.
4. Somogyi Kálmán földműves, honvéd őrzetű, Balatonfüreden született, 1909. szeptember 9-én. 1934-ben kötött házasságot. A II. világháborúban a 4/II. zászlóaljnál volt, tehát Gyula öccsével nem is túlságosan messze egymástól teljesíthettek katonai szolgálatot. A honvédségi veszteségjelentés szerint 1943. január – február folyamán eltűnt. A halotti anyakönyvi bejegyzése szerint 1943. január 8-án vesztette életét ismeretlen helyen. Halálesetét 1955-ben anyakönyvezték, a balatonfüredi járásbíróság 20/284/1954/6. sz. holtta nyilvánítási végzése alapján.
5. Sátor Gusztáv. Valószínűleg a keresztnévére már nem pontosan emlékezhetett Somogyi Gyula, amikor lá-

nyának elmesélte a történetet – ugyanis az 1948. évi pestszenterzsébeti halotti anyakönyvben szerepel egy Sátor Imre tizedes, civilben kőműves volt. 1946. június 1-jén hunyt el a szerpuhovi kórházban, tüdőgyulladásban. A házastársa Andó Irma volt.

6. Andó Irma

Pihenőben a nagykanizsai kiképzésen, 1938 nyarán
(Képek a család tulajdonában)

A doni áttörés térképvázlaton

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/map/img/don.jpg>
Letöltés ideje: 2023. június 5., 18 óra 35 perc

Balatonarács – Koloska-völgy

Fotó: Kőrösi Tamás – We Love Balaton

Letöltés ideje: 2023. május 13. 13 óra 19 perc; 13 óra 21 perc

Forrás: <https://storage.googleapis.com/welove-media/bd/koloska-volgy-tura-kt-40.exact1980w.jpg>

Forrás: <https://storage.googleapis.com/welove-media/ca/koloska-volgy-tura-kt-33.exact1980w.jpg>

Felső képek: a Kossuth Lajos utca 21. 2023. május 17-én

Alsó kép: az egykori gombák helyén kialakított park (és a szabadtéri színpad) 2023. május 17-én

(fotók: tbt)